

*Zbornik študijske skupine Mestni muzej
Ljubljana in Ljubljančani
(2016/2017)*

*Jugoslavija,
domovina moje mladosti*

Mentor: mag. Borut Rovšnik

KAZALO

Darja Pate	7
SPOMINI NA MLADOST V JUGOSLAVIJI	7
Breda Bernot Guzelj	25
JUGOSLAVIJA, MOJA PRVA DOMOVINA.....	25
Darja Sonja Tavčar.....	45
JUGOSLAVIJA, MOJA DOMOVINA	45
Marijana Nedović Brumen.....	63
JUGOSLAVIJA – DOMOVINA MOJE MLADOSTI.....	63
Tadeja Lukež Vrčon	81
JUGOSLAVIJA – DOMOVINA MOJE MLADOSTI.....	81
Breda Poznič	101
MOJA PRVA DOMOVINA.....	101

Jugoslavija domovina moje mladosti

Zbrano spominsko gradivo študijske skupine Mestni muzej Ljubljana in Ljubljančani

Študijsko leto 2016/2017

Mestni muzej Ljubljana

zanj Blaž Peršin, direktor

Mentor

Mag. Borut Rovšnik

Tehnično urejanje in postavitve

Karin Konda Mihačič

Avtorice besedil

Darja Pate, Breda Bernot Guzelj, Darja Sonja Tavčar, Marijana Nedović Brumen, Tadeja Lukež Vrčon, Breda Poznič

Ljubljana, 19. april 2018

ZBORNIKU NA POT...

Čas, ki je odletel, se ne zbudi več in izgubljenega otroštva se ne da podoživeti. Pa vendar...

Kar sem pripovedoval tukaj, ni nujno resnica, temveč otroštvo, kakor sem ga dojemal in postopoma rekonstruiral. Vsak ima drugačne spomine. To otroštvo, ki sem ga na novo zamislil, ta preteklost, ki sem jo znova ustvaril, je zdaj moja edina resnica. Kar je zapisano, postane resnično, torej ta roman pripoveduje o mojem resničnem življenju, ki se ne bo več spremenilo in ki ga bom od danes naprej nehal pozabljati.

Frédéric Beigbeder

Članice skupine Mestni muzej in Ljubljancanke so v preteklih dveh študijskih letih v kratke zgodbe »rekonstruirale« svojo mladost iz viharnih časov povojne Jugoslavije. Ustvarile so novo in povsem svojo resnico o doživetem času, ki pa naj ne bi bila zgolj nekakšen literarno terapevtski poskus ohranjanja spomina, ampak tudi spodbuda zgodovinarjem in etnologom pri proučevanju polpretekle zgodovine življenja v Ljubljani.

V letih 2016-2017 so se članice na tedenskih srečanjih najprej pogovorile, o čem do zdaj še niso pisale. Iz teh dolgih in na trenutke vročih pogovorov sta se izcimili dve temi, prva, pod naslovom Moja mladost v času povojne Jugoslavije, je družbeno obarvana in poskuša skozi pripovedi petih članic izpostaviti predvsem način življenja in medsebojne odnose doma, v šoli in službi in v širši družbeni skupnosti; v drugi temi pa se bralec seznanja s tremi prijetnimi spominskimi prispevki na prostočasne dejavnosti - na udejstvovanje v športnih dejavnostih in na obiskovanje kulturnih prireditev in predstav v takrat še popularni operi, na odrskih deskah ljubljanskih gledališč in v dvoranah kino Union, Komuna.

Zahvaljujem se vsem članicam študijske skupine Mestni muzej in Ljubljancanke za njihov angažma tako pri ustvarjanju tega spominskega zbornika kot tudi nasploh pri ustvarjanju odprte, sproščene in živahne atmosfere na tedenskih srečanjih in ekskurzijah ter medsebojnem razumevanju in podpori.

Topla zahvala za kakovostno pripravo zbornika in za pomoč pri vodenju skupine gre tudi naši mladi asistentki zgodovinariki Karin Konda, ki je nesebično in prostovoljno pomagala članicam študijske skupine pri urejanju njihovega fotografskega in pisnega gradiva za zbornik.

Mag. Borut Rovšnik, muzejski svetnik

Darja Pate

SPOMINI NA MLADOST V JUGOSLAVIJI

Spomin je pomemben del naše zavesti in našega življenja. Je sposobnost, da shranimo in kasneje prikličemo v zavest pretekle dogodke, doživetja ali znanja, zato je prav, da spomin negujemo.

Ljudje imamo različen spomin. Jaz nimam prav dobrega in bi težko pripovedovala o svoji mladosti podrobno od otroštva naprej. Bolj so mi v spominu ostala posamezna doživetja ali dogodki, ki so izraziteje zaznamovali moje življenje. V prispevku bom skušala nanizati čimveč doživetij, kako smo naša družina, starši, sestra in jaz, doživljali čas v Jugoslaviji do začetka osemdesetih let prejšnjega stoletja.

Ob spominu na mladost najprej pomislim na to, kako korenito se je življenje spremenilo v razdobju petdesetih let. Ne gre samo za neverjeten razvoj v znanosti in tehnologiji in na vseh drugih področjih, popolnoma spremenila sta se tudi mišljenje in način življenja ljudi.

Na mlada leta v Jugoslaviji imamo vrstniki iz moje generacije zelo različne spomine, odvisno od okolja, iz katerega smo izhajali. Po vojni se je v Jugoslaviji živelo skromno. Tudi v naši družini, vendar pomanjkanja nismo občutili in na svoja otroška, tudi na najstniška in študentska leta, imam več lepih kot slabih spominov. Živilskih kart in nakaznic, o katerih se je govorilo, da so jih dobivali po vojni za hrano in drugo blago, se ne spomnim, saj sem bila premajhna. Le mama je tarnala, da mora paziti pri denarju, da pa se v trgovinah skoraj nič ne dobi. Oba moja starša sta bila zaposlena, oče je bil pravnik in kasneje samostojni odvetnik, mama uslužbenka, poleg svoje službe je pomagala še očetu v odvetniški pisarni in brez denarja nismo bili. Starša sta bila od doma vajena skromnosti in tako sta vzgajala tudi naju s sestro, zato nisva imeli velikih zahtev. Uvoza in možnosti za potovanja v tujino takrat še ni bilo, vsaj ne za vse, in otroci nismo poznali niti pogrešali dobrin iz tujine. Meje so odprli šele sredi 50. let in v sosednje države Italijo, Avstrijo in Madžarsko so najprej lahko potovali le tisti, ki so imeli tam sorodnike. Počasi so se razmere izboljševale in tudi trgovine so bile boljše. Meje so dokončno odprli šele v 60. letih. Mi nismo imeli avtomobila in moji starši niso hodili nakupovat v tujino. Spomnim se le za enkrat, najbrž je bilo prvič in zadnjič, da sta šla na izlet in nakupovanje v Trst z agencijo Kompas. Mama se je zelo bala, kaj bo na carini, ker so v petah čevljev »švercali« italijanske lire. Vse se je srečno končalo. Kaj sta nakupila in prinesla domov, se pa ne spomnim.

OTROŠKA LETA, OSNOVNA ŠOLA, GIMNAZIJA

Rodila sem se marca 1947 in od rojstva živim v Ljubljani. Moja starša sta večino svojega življenja tudi preživela v Ljubljani, vendar sta se sem priselila. Oče je bil rojen v Grožnjanu v Istri, njegova družina je bila pregnana v Ljubljano proti koncu 1. svetovne vojne leta 1917 in se za stalno naselila na Galjevici, kjer je stari oče delal na železnici. Moja mama je bila iz

Štajerske. Očeta je spoznala v domačem kraju Kozje, kamor je prišel za advokatskega pripravnika. Po poroki l. 1940 sta bila še na Štajerskem, po rojstvu moje sestre maja 1941 tik pred prihodom Nemcev pa sta z dojenčkom pribežala v Ljubljano k očetovi družini in tu ostala. Starih staršev, ne po mamini ne po očetovi strani, nisem poznala, ker so umrli, preden sem se rodila. Od l. 1944 do 1964, ko sem bila stara sedemnajst let, smo živeli v Križevniški ulici, potem smo se preselili na Vič. Dvosobno stanovanje v Križevniški ulici, ki ga je oče dobil po vrnitvi iz internacije v Italiji, je bilo družbeno in najemnina je bila nizka. Bivanje v starih dotrajanih hišah v naši ulici je bilo poceni. Stanovanjski pogoji so bili skromni, večina stanovalcev ni bila premožnih in so stanovanja vzdrževali po svojih zmožnostih. Zadnjih trideset let ali več, ko so večino hiš obnovili in zapolnili z lokali, galerijami in zbirališči mladih, je Križevniška ulica zelo spremenjena, urejena in Ljubljanci jo dobro poznajo.

Prvih let življenja se bolj malo spominjam. Doma imam samo dve fotografiji, na katerih sem dojenček. Morda se čudno sliši, vendar sem se z mamo in očetom redkokdaj pogovarjala o mojem zgodnjem otroštvu, morda kaj več s sestro. Starši se tudi sicer niso velikokrat pogovarjali z nama o družinskih zadevah, češ, ni vse za otroška ušesa. Njuna zadržanost je verjetno izvirala iz vzgoje, ki sta je bila deležna, sodobni starši smo bolj neposredni in odkriti. Spominjam pa se nedeljskih sprehodov z mamo, očetom in sestro po promenadi v Tivoliju, kjer so na mimoidoče sprehajalce čakali fotografi in ponujali fotografiranje. Tudi mi smo se kdaj pa kdaj nastavili njihovemu aparatu.

Sestra Metka in jaz v vozičku leta 1947

Naša družina na promeni v Tivoliju 1952

Medlo se spomnim časa, ko sem hodila v otroški vrtec DID na Prešernovi cesti. Stara sem bila štiri leta, ko so me vpisali in rada sem bila v vrtcu. Ves čas smo se igrali, nobenega učenja ali priprav na šolo. Bila sem živahen otrok in sem se kdaj pa kdaj tudi poškodovala, nisem si pa ničesar zlomila. Povojna generacija otrok je bila zelo številna in v 50. letih so v osnovno šolo

jemali poleg sedemletnih tudi šestletne otroke, rojene spomladi. Tako sem tudi jaz, skupaj s sosedovimi deklicami, ki so bile leto dni starejše od mene, l. 1953 postala šolarka. Hodile smo na OŠ Frana Levstika na Levstikovem trgu, ki nam je bila v naši občini najbližja.

Učenci smo bili v prvem razredu sprejeti v pionirsko organizacijo. Na slovesnosti ob začetku šolskega leta so nam nadeli modre čepice s peterokrako zvezdo, nam zavezali rdeče rutice okrog vratu, postavili smo se v vrsto, desno dlan sklenili v pest in slovesno zaprilegli: Za domovino s Titom naprej!

Pouk se je zelo razlikoval od današnjega. Le redki otroci so pred šolo znali brati ali pisati, jaz nisem znala, in v prvih dveh razredih smo se učili branja, pisanja, računanja, risanja, petja, tudi telesno vzgojo smo imeli. V tretjem razredu smo dobili dodatne predmete, domoznanstvo, prirodopis, geometrijo, ročna dela, v četrtem še zgodovino in zemljepis. (Za spomin sem si shranila nekaj zvezkov iz prvih razredov osnovne šole in šolska spričevala). V šoli smo otroci med glavnim odmorom dobili skromno malico, kosila pa smo imeli doma. Po končanem četrtem razredu osnovne šole je sledil vpis na gimnazijo, ki je bila takrat osemletna, gimnazijska matura je odpirala pot na univerzo. Tisti, ki so hoteli čimprej priti do poklica, so se raje vpisali na takrat ugledno Srednjo tehnično šolo na Aškerčevi cesti. S programom usmerjenega izobraževanja v 80. letih so kvaliteto strokovnih šol zelo poslabšali. Na srečo se ta program ni dolgo obdržal.

V osnovni šoli smo imeli pouk vsa leta v dveh turnusih in tudi ob sobotah.

Leta 1957 sem se vpisala v prvi razred I. gimnazije (realke) v Vegovi ulici, kjer smo na novo začeli z učenjem angleškega in srbohrvaškega jezika.

S sošolci v I. razredu realke v Vegovi ulici v š.l. 1957/58

Že naslednje šolsko leto 1958/59 so s šolsko reformo uvedli osemletno osnovno in štiriletno gimnazijsko šolanje. Vrnili smo se v šesti razred osnovne šole, jaz spet na OŠ Frana Levstika.

V zadnjih dveh razredih osemletke smo dobili nove predmete fiziko, kemijo, tehnični pouk in gospodinjstvo, srbohrvaščino smo se učili še v sedmem razredu, angleščino pa do konca osemletke. Enkrat v zadnjih razredih osemletke je prišel ukrep, naj bi dekleta v šoli nosile šolske halje. Ukrep ni bil obvezen in le maloštevilna dekleta so halje nosile, jaz je nisem marala. Ko smo bili v prvih razredih gimnazije, so spet uvajali šolske halje za deklice, vendar se tudi takrat niso obdržale. So pa prišle v modo moške jeans hlače »Rifle«, ki so jih nekateri fantje dobili iz tujine, a jih v šoli niso smeli nositi. Škodljiv vpliv z zahoda! Dekleta smo začele nositi jeans hlače več let kasneje.

Za obšolske dejavnosti smo imeli otroci v 50. in 60. letih v Ljubljani na razpolago učenje različnih inštrumentov na glasbenih šolah, tečaje angleščine in drugih jezikov v Pionirskem domu in v jezikovnih šolah ter rekreativno telovadbo v TVD Partizan, Narodni dom ali Tabor. Najprej se je učila klavir moja sestra, za njo še jaz, obe na Glasbeni šoli Center v Vegovi ulici. Starši so nama kupili rabljen koncertni klavir in obe sva dokončali deset razredov nižje glasbene šole. Pri osmih ali devetih letih sem začela telovaditi pri pionirkah v Narodnem domu. S tedensko telovadbo, kasneje tudi intenzivno v študijski telovadnici v Tivoliju, sem nadaljevala do najstniških let, ko sem morala zaradi težav s kolenom za več let prekiniti vadbo. Zaradi težav s koleno nisem smela smučati in še danes obžalujem, da se tega športa nisem naučila. Sem pa vzljubila drsanje na ledu.

S starši smo poleti največkrat dopustovali pri teti in stricu v Puli ali pa smo se peljali s potniško ladjo na katerega od jadranskih otokov v Dalmaciji. Povezave z vlaki in avtobusi po Jugoslaviji so bile zelo dobre, delovale so redne ladijske zveze med jadranskimi otoki, tako da tudi za nas, ki nismo imeli avtomobila, potovanje v Dalmacijo ni bilo problem. Od 1952 naprej je Partizan Narodni dom organiziral poletna taborjenja v Premanturi v Istri in starši so mi dovolili, da sem večkrat, najprej kot pionirka in potem kot mladinka, šla na taborjenje, ker je bilo to »vzgojno, koristno in zdravo«. Kasneje, ko sem bila že gimnazijka, smo bili dvakrat ali trikrat na taborjenju celo skupaj, mama, oče in jaz, v skupini družin. Tudi moja mama je telovadila pri članicah v Narodnem domu. Moj oče je velikokrat obujal spomine na rodno Istro in rekel, da bi rad imel tam na starost hišico. Leta 1969 sta starša res kupila staro hišo v Ližnjanu, blizu Pule v Istri, jo obnovila in od takrat dalje smo vikende in dopuste preživljali v Ližnjanu. V Pulo smo se vozili z vlakom.

Ko smo bili otroci, je bilo pozimi vedno polno snega in uživali smo v igrah v snegu in v sankanju. V Ljubljani smo se sankali v Tivoliju, pod Rožnikom, po cesti z Ljubljanskega gradu, s sosedovimi otroci smo se sankali po naši Križevniški ulici. V gimnaziji smo si že upali iti drsat na zamrznjen tivolski ribnik, ki je imel pozimi precej debelo zgornjo plast ledu. Tam smo se naučili osnov drsanja, najprej s starimi drsalkami na vijake in z navadnimi zimskimi čevlji, kasneje pa smo že imeli prave drsalne čevlje, najbrž iz uvoza.

Ne vem točno, kdaj so odprli drsališče na prostem v parku Tivoli, a vem, da smo tam gimnazijci pogosto drsali. Poleti je bilo na istem mestu kotalkališče. Kotalkanje je bilo prav tako popularno kot drsanje. Z dograditvijo Športne dvorane Tivoli leta 1965 smo v Ljubljani dobili še težko pričakovano umetno drsališče in v študentskih letih smo veliko večerov preživeli na drsališču.

S sošolci na drsanju na tivolskem ribniku

S prijateljico Marto na drsanju v Hali Tivoli

IGRANJE V LUTKOVNEM GLEDALIŠČU

Lutke so imele v mojem življenju posebno mesto. Že zelo zgodaj, ko sem bila stara devet let, sem začela igrati v lutkovnem gledališču marionet kot recitatorka, tj. lutkam sem posodila svoj glas, in jim ostala zvesta šestnajst let.

Dvorana marionetnega gledališča na Levstikovem trgu v Ljubljani

Med Šentjakobsko cerkvijo in OŠ Frana Levstika je v majhnih prostorih od leta 1948 dalje delovalo Lutkovno gledališče Ljubljana (kasneje Mestno lutkovno gledališče) - Marionete. Gledališča danes ni več tam. V 80. letih je dobilo novo, veliko dvorano in druge potrebne prostore v stavbi Mestnega doma na Krekovem trgu, kjer domuje tudi Šentjakobsko gledališče. Mala zgradba na Levstikovem trgu je bila po I. 1992 vrnjena cerkvi. Na Resljevi cesti v stavbi Plinarne je bilo gledališče ročnih lutk, ki je bilo tudi del lutkovnega gledališča, vendar tam nisem igrala. Tega gledališča prav tako ni več in zgradbo so porušili.

Pri lutkah je najprej igrala moja sestra. L. 1955 je bila izbrana na avdiciji za vlogo Zvezdice Zaspanke v predelani radijski igri Franeta Milčinskega-Ježka, ki jo je tisto leto postavil na oder in režiral Jože Pengov. Naslednje leto so sprejeli mene za vlogo Žogice Marogice. Bila sem četrta Žogica po vrsti od premiere marca 1951. Žogico sem igrala ves čas mojega lutkarstva, saj je bila to ena najbolj popularnih predstav in je bila velikokrat na programu. Oktobra 1998 so ob 50-letnici Lutkovnega gledališča pripravili jubilejno tisočo ponovitev Žogice. Pri predstavi smo skupaj nastopili nekdanji in takratni igralci. V šestnajstih letih sem v desetih predstavah igrala zelo različne vloge, otroške, živalske in igračke. Od vseh sem najraje igrala Žogico, pa tudi Zvezdico in Mojco v »Mojci in živali«, dve vlogi, v katerih sem zamenjala sestro, ki je po nekaj letih prenehala igrati. Lutke so bile izredno priljubljene pri otrocih in odraslih in dvoranica za približno sto ljudi je bila vedno polna. V mesecu decembru smo igrali po štiri predstave na dan za šole, podjetja in razne ustanove, s prihodom Dedka Mraza in obdaritvijo otrok. Otroci so neizmerno uživali ob lutkah, to je bil pravljичni, fantazijski svet, ustvarjen prav za njih. Poleg otroških oddaj na radiu ali risanih filmov Walta Disneya so samo še lutke nudile otrokom brezskrbno zabavo. Črno-bela televizija je v Jugoslaviji zaživela šele ob koncu 50. let in oddaje za otroke so bile redke.

Jaz v »Žogici Marogici« pod odrom

Animatorji med predstavo na mostičku nad odrom

Moja vloga punčke z vžigalicami v »Srečnem princu«

LGL je bilo profesionalno gledališče, vendar so bili igralci in drugi sodelavci pretežno amaterji, iz različnih poklicev, vsem pa je bila skupna ljubezen do lutk in lutkarstva. Od 50. do 70. let prejšnjega stoletja je bilo obdobje izjemnega razvoja lutkovne umetnosti na Slovenskem, pri čemer ima največ zaslug Jože Pengov, režiser, igralec in direktor. Pengov je bil ustvarjalec, ki je dvignil slovensko lutkarstvo, predvsem marionetno lutkarstvo, na umetniško raven. Pri igranju z marionetami je najpomembnejše, da sta recitator, ki lutki daje glas in animator-vodnik, ki lutko oživilja s kretnjami in premikanjem, usklajena in njuno sporazumevanje je posebnost v tehnično-izvedbenem smislu. Posebnost ljubljanske marionetne šole je bila v tem, da so bili animatorji in recitatorji ločeni. Zaradi prostorskih

omejitev v dvoranici na Levstikovem trgu so bili animatorji na mostičku nad odrom, recitatorji pod odrom. Pengov je trdil, da se s tem doseže najvišja stopnja specializiranosti, saj se vsak lahko posveti svoji veščini. Z veliko vaje in truda so recitatorsko-animatorski pari komunicirali takorekoč telepatsko.

Z Jožetom Pengovom so delali še drugi vrhunski lutkarji, Nace Simončič, Ciril Jagodic, Črt Škodlar, Peter Dougan, Polde Dežman, Mara Kraljeva, Slavko Hočevnar, Andra Avčinova, in še mnogi igralci, animatorji in likovni ustvarjalci, ki so vsak s svojim talentom prispevali, da so bile slovenske lutke in slovenska lutkarska umetnost poznane in cenjene tudi v mednarodnem svetu.

Med sodelavci je bilo veliko zunanjih, honorarnih, jaz sem bila vsa leta honorarna sodelavka. Ko sem odrasla, sem resno razmišljala, da bi pri lutkah ostala, da bi se zaposlila v gledališču. A odločila sem se za študij jezikov in z jeziki povezan poklic. Spomini na otroška in najstniška leta, ki sem jih preživela v lutkovnem gledališču, ostajajo med mojimi najlepšimi. Nikoli mi ni bilo žal za nešteto ur, ki sem jih preživela v gledališču na vajah in predstavah, ker sem lutke resnično rada igrala. Tudi vzdušje v gledališču in odnosi z vrstniki in starejšimi kolegi so bili prijateljski, nobenega ljubosumja ali tekmovalnosti ni bilo med nami.

L. 1972 je iz nepojasnjenih razlogov v lutkovni delavnici v Ljubljani izbruhnil požar, ki je uničil lutke in scenografijo dveh izredno lepih predstav Zvezdice Zaspanke in Sinje ptice. Edina preživela lutka je bila Zvezdičina dvojnica v muzeju v Moskvi, ki so jo l. 1957 slovenski lutkarji

podarili znamenitemu ruskemu kolegu Sergeju Obrazcovu. Sinje ptice niso nikoli obnovili, Zvezdica Zaspanka pa je v letih 1985 in 2001 doživela dve novi modernizirani (in ne preveč uspešni) postavitvi, v sezoni 2008/2009 pa so na podlagi skic in animiranega filma, ki je bil 1965 posnet pri Triglav filmu, rekonstruirali prvotno Zaspanko in predstavo postavili na oder.

Še vedno sledim dogajanju v lutkovnem gledališču in se včasih udeležim premier, na katere me povabijo. Sodobne lutkovne predstave ne moremo primerjati s predstavami iz mojih otroških let. Tudi lutkarstvo se je v obdobju petdesetih let zelo spremenilo. Klasičnih marionet ni več, lutke so drugačne po izdelavi in izgledu, spremenjena je scenografija in igranje z lutkami. Prej je bil to res pravljичni svet, na odru so imele glavno vlogo lutke, igralci smo bili nevidni, danes pa na lutkovnem odru igrajo igralci, lutke so samo njihove spremljevalke.

PRAZNIKI

V naši družini nismo bili pretirano verni, oče sploh ne, mama pa je obdržala krščanske običaje. Obe s sestro sva krščeni, praznovali smo krščanske praznike, kot je bilo v navadi na Slovenskem, k mašam v cerkev pa nismo hodili. V času komunizma in socializma se javno ni govorilo, kdo hodi v cerkev in kdo praznuje krščanske praznike, ker to niso bili uradni prazniki. Praznovalo se je tajno v krogu družine in sorodnikov. Mi smo Božič in Veliko noč vedno praznovali z vsemi dobrotami in darili, ki spadajo zraven. Mama ni pozabila tudi na sv. Miklavža 6. decembra in je sestri in meni pripravila manjša darilca, ob Božiču in Veliki noči pa je napekla pecivo in potice ter pripravila slavnostni obed, večerjo za Božič ali popoldanski »žegen« za Veliko noč. Ob praznikih so se nam pridružili sorodniki, enkrat mamini, drugič očetovi. Obiski med sorodniki so bili v moji mladosti pogostejši, danes raje sedimo doma ob televiziji ali pa se kličemo po telefonu. Srečanja sorodnikov so bila ob nedeljah in mama jih je takrat običajno povabila na kosilo. V rodbinskem krogu smo redno praznovali godove starejših in rojstne dneve otrok. Za sestro ne vem, mene pa je mama v osnovni šoli še poslala k verouku in skupaj sva včasih nesli v Šentjakobsko cerkev k »žegnu« ali šli tja k božični polnočnici. Pri enajstih letih sem prejela prvo obhajilo, in takrat se je končala moja verska vzgoja, v izogib »težavam, ki bi jih lahko imeli«, je rekla moja mama. Zato birme nisem imela.

Velika noč in Božič sta kot družinska praznika ostala usidrana v naši družini. Tudi v družini mojega moža smo vedno praznovali oba praznika, še posebej slovesno Božič, in enako tradicijo nadaljujemo v moji sedanji družini, z možem in sinovoma.

Enega starega običaja pa nismo usvojili – pustovanja in maškar. Moja starša nista pustovala. Mama ni bila preveč priročna za krojenje in šivanje, v trgovinah pa se ni nič dobilo. Tudi jaz ne znam šivati in v maškare sem šla z izposojenim kostumom morda le enkrat ali dvakrat v študentskih letih. Kasneje, ko sta moja sinova hodila v vrtec in šolo, smo jima s skupnimi močmi naredili lepe otroške kostume in ju peljali v Pionirski dom, midva z možem pa na maškarade nisva hodila.

Brez predsodkov smo sprejeli in se navadili na praznike, ki so jih uvedli v povojni Jugoslaviji. Zelo radi smo šli gledat slavnostno vojaško paradu, ki sta jo politična oblast in JLA pripravili v središču Ljubljane ob Prazniku dela 1. maju. Že navsezgodaj zjutraj nas je na praznični dan zbudila godba na pihala, ki je po ljubljanskih ulicah igrala budnico. Lepa praznika sta bila 8. februar, Prešernov dan, in 8. marec, Dan žena. Že v osnovni šoli smo učenci skupaj z učiteljicami pripravljali proslave za Prešernov dan ali ustvarjali čestitke našim mamam za Dan žena. Jaz sem že zgodaj kazala željo in morda tudi malce daru za nastopanje v javnosti, kar sem uresničevala v lutkovnem gledališču, pa tudi s sodelovanjem v recitacijskem krožku na šoli. Večkrat sem nastopila na šolskih proslavah, pela sem v šolskem pevskem zboru, v času študija sem bila nekaj let članica kulturne skupine pri mladinski organizaciji v Ljubljani in ob omenjenih praznikih smo izvedli javne recitale, prav tako tudi ob Dnevu OF 28. aprilu in Dnevu republike 29. novembru. Poseben praznik v Jugoslaviji je bil Dan mladosti 25. maj. V počastitev rojstnega dne predsednika Jugoslavije Josipa Broza-Tita je bila vsako leto organizirana Štafeta mladosti, ki so jo iz Titovega rojstnega kraja Kumrovca nosili mladi skozi vse jugoslovanske republike in obe avtonomni pokrajini, zaključila se je z zvezno proslavo in čestitko Titu v Beogradu. Enkrat sem tudi jaz tekla v štafeti po Ljubljani v ekipi Narodnega doma.

Moja generacija se še spomni zgodb in filmov o mladinskih delovnih brigadah, ki so bile po vojni organizirane širom Jugoslavije za obnovo porušene domovine. Takrat so se mladi brigadirji iz vseh jugoslovanskih republik množično udeleževali delovnih akcij, pri katerih je šlo za druženje v duhu »bratstva in enotnosti«, skupnega dela, prijateljstva in tovarštva. V 70. letih so v Sloveniji oživili prostovoljne mladinske delovne akcije v programu pospešitve razvoja nekaterih manj razvitih območij. Takrat sem dobila priložnost in nastopila v programu ob tabornem ognju v mladinski delovni brigadi v Kozjem, rojstnem kraju moje mame, kjer so mladi gradili vodovod. V Jugoslaviji je bila ideja »bratstva in enotnosti« globoko usidrana v ljudeh. Dolga leta je to geslo povezovalo zelo različne narodnosti znotraj skupne države, kar se zdi morda nedoumljivo, vendar je bilo takrat kot posledica ideološke vzgoje sprejemljivo in verjetno. Kljub razlikam smo jugoslovanski narodi skoraj pol stoletja mirno živeli skupaj in veliko družin je bilo neločljivo povezanih preko sorodnikov ali prijateljev v »bratskih« republikah. Po Titovi smrti leta 1980 je začela Jugoslavija razpadati.

Od 1961 do 1965 sem bila gimnazijka na II. gimnaziji »Šubički« (zdaj Gimnazija Jožeta Plečnika). Pri učenju nisem imela problemov in razrede sem dobro izdelovala. Precej prostega časa sem porabila za igranje v lutkovnem gledališču, za učne ure klavirja in telovadbo. V gimnaziji pouka ob sobotah nismo imeli več, bil pa je še v dveh turnusih. V razredih je bilo povprečno 35-36 dijakov, v našem 36, pol fantov, pol deklet. Tovariši profesorji na tej »elitni« ljubljanski gimnaziji so bili večinoma izkušeni profesorji in vsi precej potrpežljivi z dijaki pubertetniki. Med našimi profesorji so bili: razredničarka prof. Šukletova za zgodovino, prof. Šušteršič za matematiko in fiziko, prof. Lampič za kemijo, prof. Teranova in prof. Winkler za slovenščino, prof. Janežičeva za angleščino, prof. Štularjeva za francoščino, prof. Ribičičeva za biologijo, prof. Furlan za zemljepis, in še drugi. Profesorji so

zelo pazili, da je na šoli vladala disciplina, da je bilo vedenje med dijaki spodobno, oblačila primerna, dekleta brez ličil, med odmori so kontrolirali po hodnikih, posebej še, če so sumili, da kadimo v straniščih, saj se je kajenje strogo preganjalo. Kajenje je bilo v 60. letih zelo moderno, odrasli so kadili povsod, v javnosti, v službah, zdravniki so kadili v bolnicah, zvezdniki so kadili v filmih, in seveda se je tudi najstniška mladina hotela postavljati s cigaretami. Če se je na šoli zgodil prekršek, ki je zahteval vzgojno kazen, je dijak dobil opomin, včasih tudi ukor, ukor po ravnatelju, za večje prekrške je sledil ukor po učiteljskem zboru, ta je vodil v izključitev. Veljali smo za živahne dijake, vendar preveč predrzni nismo bili, si nismo upali, in hujših izgrediv na naši gimnaziji ni bilo. Kakšen opomin ali ukor pa se je v štirih letih zgodil tudi v našem razredu.

S sošolci IV. E in razredničarko prof. Šukljeto na Šubičevi gimnaziji v š. l. 1964/65

V 60. letih se je v Jugoslaviji še pazilo na moralo, zato je novica o najbrž prvem seksualnem škandalu v Sloveniji dvignila veliko prahu in povzročila burne reakcije oblasti.

Časopis Tedenska tribuna je aprila 1961 objavil zapis z naslovom »Pazite na mačke« izpod peresa mladega novinarja Toneta Fornezzija. Šlo je za reportažo o Klubu črnih mačk, skupini nekaj osemnajstletnikov obeh spolov, ki so približno leto in pol nazaj v Ljubljani ustanovili ta klub, se dosledno oblačili v črno, se redno sestajali pri ustanovitelju v stanovanju ene od ljubljanskih družin sredi mesta in tam počeli marsikaj....Ta »marsikaj« naj bi bilo le poslušanje italijanske in ameriške glasbe s plošč, stiskanje in poljubljanje parčkov pri plesu, mešanje in pitje koktejl (o drogah sploh še ni bilo govora), igranje raznih igrice z zavezanimi očmi, malo striptiza, malo dolcevitastega uživanja, hujših ekscesov ni bilo.

O črnih mačkah se je govorilo po ulicah, kavarnah, trolejbusih... Vsi so vedeli o njih vse in nihče ni vedel nič. Reportaža je povzročila razburjenje tedanjih ideologov kot vrhunec pregrehe v nedotakljivi socialistični morali. Novinarja so klicali na zagovor, češ da v senzacionalističnem slogu prikazuje našo mladino, ki naj bi prišla pod zahodnjaški vpliv, poln zablod, in da gre pri tej stvari tudi za zavajanje javnosti. Novinarju so grozili s sodiščem, težave je imel tudi urednik. Prah se dolgo ni polegel.

Z današnje distance se nam zgodba ne zdi pohujšljiva in se ob njej nasmehnemo, v Jugoslaviji pa je bila takrat to resna zadeva.

Še nekaj o humorju v Jugoslaviji: družbenopolitične kritike v totalitarnih režimih niso bile dovoljene in avtorje so kazensko preganjali, vendar so vsi (pametni) režimi, tudi jugoslovanski, dopuščali določene »ventile« za sproščanje družbenih napetosti. Posebno vlogo pri tem je imel v Sloveniji satirični časopis Pavliha, ki je po drugi svetovni vojni pri nas prebijal mejo dopustnega in s humorno vsebino razveseljeval Slovence v »železnih« časih. Po vojni je bil to režimski projekt, ki je bil sprva ustanovljen kot protiutež ostrim protirežimskim vicem, ki so si jih ljudje pripovedovali na ulicah in v bifejih. To so bili časi ene resnice, enega humorja in ene satire. Vsi so se smejali istim stvarim. Do sredine 60. let je bil Pavlihov humor že vrhunski, njegova naklada je bila najvišja med tedniki v Jugoslaviji. Posebnost časopisa pa niso bile samo šale in vici, ampak tudi karikature. Karikatura je satirična risba, v kateri je upodobljena izrazita značilnost neke osebe, predmeta ali dogodka, obenem pa je satiričen komentar na aktualne družbene razmere. Karikature so imele v Sloveniji tradicijo in so bile zelo popularne. Originalne karikature sta v Pavliho risala Bine Rogelj in Božo Kos. Socialistična oblast je budno spremljala vsebine, ki so nastajale v Pavlihi in urednike so večkrat odstavljali, vendar je bil Pavliha prva javna opozicija režimu, ki ga je oblast tolerirala. Več let je bil njegov urednik tudi vsestranski avtor in humorist Frane Milčinski-Ježek. Vsako leto je kot priloga izšla še Pavlihova Pratika s šalami, zgodbicami in raznovrstnimi nasveti in tudi ta se je zelo dobro prodajala. Kasneje je bil popularen humorist Tone Fornezzi-Tof z Moped showom, njihovi nastopi so bili polni ostrih dovtipov na račun družbene situacije v Sloveniji.

Dolgo in lepo tradicijo so imeli v Jugoslaviji in Sloveniji stripi in mladi smo jih zelo radi prebirali. Pionir slovenskega stripa je bil Miki Muster. Kako priljubljeni so bili njegovi stripi o dogodivščinah Zvitorepca, Trdonje in Lakotnika! Leta in leta smo jih prebirali mladi in stari. Miki Muster je bil prav tako uspešen ustvarjalec slikanic in animiranih filmov.

Naša družina se je leta 1964 iz Križevniške ulice preselila v novo dvoinpolsobno stanovanje na Viču. V 60. letih so po Ljubljani na veliko gradili blokavska naselja z lastniškimi in družbenimi stanovanji. Naše novo stanovanje je bilo spet družbeno in tudi tu stroški vzdrževanja niso bili visoki.

V šolskem letu 1964-65 sem bila maturantka. Vodstvo šole je četrtim, zadnjim letnikom dovolilo organizirati sobotne plesne za domače dijake. Plesi so bili na hodnikih gimnazije in zaradi boljšega zaslužka smo včasih dovolili vstop tudi zunanjim udeležencem. Takrat smo že

na veliko poslušali zabavno glasbo z zahoda in plesali tvist, ki je bil v 60. letih med najpopularnejšimi plesi v tujini in pri nas. Izkupiček od vstopnic je šel v blagajno za maturantski izlet. Naša IV. E si je privoščila dvotedensko letovanje na Korčuli v taboru Ferijalnega saveza Jugoslavije.

Konec šolanja na gimnaziji so maturanti običajno obeležili s kakšnim posebnim dogodkom, npr. na klasični gimnaziji so tradicionalno predajali ključ šole tretjim razredom, na naši gimnaziji pa je padla ideja, da vsak maturantski razred napiše svojo »osmrtnico« in jo objavi. Osmrtnice četrth razredov so visele na oglasni deski v avli pri vhodu v gimnazijo in bile vsem na ogled.

Slika Osmrtnica razreda IV. E na Šubičevi gimnaziji

Maturanti Šubičeve gimnazije na ljubljanskih ulicah maja 1965

Zadnji dan pouka smo organizirali še slavnostni sprevod dijakov vseh petih maturantskih razredov Šubičke skozi središče mesta. Okrog stopetdeset dijakov nas je marširalo od šole po Titovi (danes Slovenski) cesti do križišča pri Figovcu in nato po Miklošičevi ter Nazorjevi ulici nazaj. Po sprevodu smo se razkropili po mestu, s sošolci smo šli na Nebotičnik in v Križanke na spominsko fotografiranje.

Četvorka maturantov ljubljanskih srednjih šol po središču mesta je postala moderna veliko let kasneje.

S sošolci iz osnovne šole se zelo redko srečujem, z gimnazijskimi sošolci pa smo še danes prijateljsko povezani. Prva leta po maturi smo imeli redna srečanja na eno leto, kasneje na pet let, zadnja leta pa se odpravimo na enodnevne izlete po Sloveniji. Ob 50-letnici mature I.

2015 smo pripravili celodnevni program: sprehod po srednjeveški Ljubljani, obisk na naši gimnaziji, priložnostni ogled pouka v »našem« razredu v III. nadstropju in kosilo na Cankarjevem vrhu na Rožniku v spomin na valetu, ki smo jo imeli tam po maturi.

ŠTUDENSKA LETA IN HONORARNO DELO

Že od nekdaj sem imela zelo rada gledališče. S starši in pogosteje s prijateljicami smo hodili v Dramo, kjer sem med igralci še posebej občudovala Staneta Severja. V Kralju Learu je bil enkrat! Tudi v Mestno gledališče smo hodili, posebej pa so nas mlade privlačila eksperimentalna gledališča, ki so se pojavila v poznih 60. letih, npr. Slovensko mladinsko gledališče, Glej in Pekarna. S kolegi iz lutkovnega gledališča smo šli večkrat gledat dobro odigrane predstave v amatersko Šentjakobsko gledališče. Več priznanih slovenskih igralcev je začelo kariero prav v tem gledališču, med njimi Stane Sever. Klasično glasbo, manj sodobno, smo poslušali na koncertih Orkestra Slovenske filharmonije, redkeje smo hodili v Opero. Ko smo še stanovali v Križevniški ulici, smo najstniki večkrat brezplačno, z zidu spremljali operne in baletne predstave na poletnem festivalu v Križankah, kjer so nastopali umetniki iz vseh jugoslovanskih republik. V preddverju Križank smo več poletij gledali Goldonijeve in Držićeve komedije, med katerimi mi je bila najbolj všeč Dundo Maroje ali poslovenjeno Boter Andraž v izvedbi ljubljanske Drame. Stane Sever je bil v vlogi hlapca Šimna odličen! Dekleta smo zelo rade hodile v kino, a starši so nas pustili le na popoldanske in nedeljske predstave. Videle smo takorekoč vse filme, ki so jih vrteli v kinematografih Union, Komuna, Sloga in Vič. V šolskem obdobju je bilo nekaj let zelo priljubljeno zbiranje različnih predmetov. Zbirali smo vse mogoče: znamke, stare kovance, fotografije, podstavke za pijačo, posebne kozarčke, prtičke, značke, škatlice cigaret, male narodne noše... Med seboj smo si včasih menjavali predmete in tako dopolnjevali svoje zbirke. Jaz sem imela več albumov starih, dragih znamk in škatlo fotografij tujih filmskih igralcev. Danes mi je žal, da zbirke nisem shranila za svoje otroke, ampak sem jih podarila nečakinji. Ne vem, če jih je ohranila.

Pri vpisu na univerze v Jugoslaviji ni bilo omejitev, študij je bil brezplačen in fakultete so bile polne študentov. Delavci z univerzitetno izobrazbo so bili iskani, še posebej z znanjem tujih jezikov in še v 70. letih se je po končanem študiju lahko dobilo zaposlitev.

Pred vpisom na univerzo sem nekaj časa oklevala med igralskim poklicem in študijem tujih jezikov. Po maminem nasvetu, »da je znanje tujih jezikov naložba v prihodnost« sem se odločila za študij angleškega in francoskega jezika in odločitve nisem nikoli obžalovala. Tuji jeziki mi niso delali težav. Študij francoščine je bil prvi dve leti pogojen še z učenjem latinščine, ki je v srednji šoli nisem imela. Angleščino in francoščino sem vpisala kot A in B predmet, kar je pomenilo dva ločena študija in dve ločeni diplomi. Kasneje sem se ob delu priučila še pogovorne italijanščine in nekaj nemščine.

Moja starša sta bila pri vzgoji stroga, za čuda pa se nista jezila, ker študentskih let na univerzi nisem posvetila samo študiju, ampak me je zanimalo marsikaj drugega in se mi je študij

zavlekel precej čez štiri oz. pet let. Že v prvem letniku sem začela honorarno služiti preko Študentskega servisa na sejnih na Gospodarskem razstavišču ali na športnih prireditvah v Hali Tivoli in tako sem delala še naslednja leta. Istočasno sem igrala v lutkovnem gledališču, za eno leto sem se vključila v pevski zbor APZ Tone Tomšič, ves čas sem se urila v prevajanju in tolmačenju.

Konec 60. let je že veliko jugoslovanskih delavcev odhajalo po dober zaslužek v tujino na začasno delo in tudi študenti so hodili na študij v zahodne države. Možnosti financirane študentske izmenjave seveda ni bilo in bivanje v tujini si je moral vsak plačati sam. Nekaj mojih kolegic s fakultete je odpotovalo na izpopolnjevanje francoščine v Francijo, kjer so se preživljale z delom v družinah kot au pair – varovanje otrok. Jaz sem si prav tako želela v Francijo, kasneje morda še v Anglijo. Starši so končno le popustili in mi dovolili iti na tuje. V Pariz sem odpotovala v začetku leta 1968 in ostala šest mesecev. Vpisala sem polletni jezikovni tečaj za tuje študente na pariški univerzi Sorboni in ga uspešno zaključila. Stanovanje in bivanje so mi plačali starši, tako da mi ni bilo treba delati. Pariz je bil zame dragocena življenjska izkušnja. Stara sem bila 21 let, prvič sem bila zunaj meja domovine, sama v evropskem vlemestu. Zaradi občutka varnosti smo bile Slovenke ves čas v stikih in se obiskovale, a vsaka je imela svoje obveznosti in morale smo biti samostojne. Pariz me je navdušil. V živo sem spoznala čudovite znamenitosti in umetnine, o katerih smo se učili v šoli. Prav takrat so v maju mesecu izbruhnili nasilni študentski protesti, ki so se razširili še po drugih francoskih in evropskih mestih. Študentom so se pridružili delavci, prav tako nezadovoljni z gospodarskimi in družbenimi razmerami v državi. Prišlo je do požigov, spopadov s policisti in splošnih stavk v mestnem prometu, v tovarnah in podjetjih, življenje v določenih četrteh mesta je bilo oteženo in celo nevarno. Na srečo sem stanovala v 16. okrožju, blizu Bulonjskega gozda, precej stran od Latinske četrti, kjer so bile demonstracije. Univerza Sorbona, ki je bila v neposredni bližini, je bila nekaj dni zaprta, nato pa so se predavanja nadaljevala. Takrat sem morala vsak dan pešačiti več kot dve uri od doma do univerze in nazaj, saj zaradi splošne stavke ni bilo nobenega mestnega prevoza. Situacija se je umirila šele po mesecu dni. Protesti sicer niso pripeljali do menjave režima Charlesa de Gaulla, ker je šlo za »socialni in kulturni upor, ne za politično revolucijo«, so pa imeli trajne družbene posledice.

Po povratku iz Pariza sem naredila francosko diplomo. Še sem delala honorarno, večkrat sem prevajala, pogovorno in pismeno. Poleti 1969 sem sprejela ponudbo ljubljanskega Festivala in spremljala folklorno skupino Šota na enomesečni turneji po Tuniziji in Libiji. Tudi na turneji sem doživela »izredne razmere«. Prav v času naših nastopov po Libiji se je pripravljala vojaški udar, po mestih je bilo polno policije in vojske, vzdušje je bilo izredno napeto. Nekaj dni po našem odhodu je vojska izvedla udar, odstavili so kralja in polkovnik Gadafi je prevzel oblast.

V 70. letih je bila Jugoslavija že zelo odprta svetu in v posameznih republikah so začeli organizirati velika mednarodna srečanja. V Ljubljani je bil leta 1971 prvi velik mednarodni kongres IFIP na Gospodarskem razstavišču v organizaciji podjetja Magistrat-Kongresni

turizem, ki je med prvimi v Sloveniji prevzel organizacijo kongresov in simpozijev. Za kongres IFIP je bilo poleg številnih sodelavcev z različnih področij angažiranih veliko študentov, med njimi tudi jaz. Tako se je začelo moje sodelovanje s podjetjem Magistrat, pri katerem sem po končanem študiju dobila prvo redno službo. Na mednarodnih srečanjih so nepogrešljivi prevajalci-tolmači in na kongresu IFIP so se v prevajalskih ekipah prvič uveljavili slovenski tolmači, ki so se izobraževali v tujini. Ti tolmači so v naslednjih letih s svojimi izkušnjami sodelovali pri uvedbi programa prevajanja v študij lingvistike na ljubljanski Filozofski fakulteti in tako utrlj pot prihodnjim rodovom slovenskih prevajalcev in tolmačev. Leta 1973 je bilo ustanovljeno Društvo simultanih in konsekutivnih tolmačev Slovenije (sedaj Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije) in bila sem med ustanovnimi člani.

Na Festivalu športnih in turističnih filmov v Kranju

Na kongresu IPU v Beogradu

V 70. letih sem večkrat delala na mednarodnih kongresih in simpozijih v Sloveniji, enkrat tudi v Zvezni skupščini v Beogradu, trikrat zaporedoma sem sodelovala pri organizaciji in izvedbi bienalnega mednarodnega Festivala športnih in turističnih filmov v Kranju, ki je bil takrat precej odmeven v Sloveniji. Organizacija festivala ali kongresa zahteva večmesečno pripravo, nato še samo izvedbo: pri festivalu je to projekcija filmov, zasedanje žirije in zaključna podelitev nagrad, pri kongresih so to referati predavateljev, projekcije, tolmačenje, spremljajoči program. Delo pri takih prireditvah je naporno, sodelujoči so angažirani 24 ur na dan, zato sem si tako zaposlitev lahko privoščila takrat, ko sem bila študentka in potem še kot samska brez družine. Meni je bilo tako delo vedno všeč, srečala in spoznala sem veliko zanimivih ljudi iz poslovnega in filmskega sveta ter medijev.

Januarja 1972 je umrla moja mama in mojega brezskrbnega življenja je bilo konec. Stara sem bila 25 let. Sestra je bila poročena in je živela z družino drugje, z očetom sva ostala sama in morala sem prevzeti gospodinjstvo za naju.

Prenehala sem igrati v lutkovnem gledališču, občasno sem še pismeno prevajala in se posvetila angleški diplomii. V naslednjem letu sem uspela narediti še šoferski izpit, kar sem si zmeraj želela.

V tistih letih sem spoznala svojega bodočega moža Jurija. V njegovi družini so imeli po vojni med prvimi v Sloveniji osebni avtomobil in z njim so prepotovali dobršen del Jugoslavije in sosednjih držav. Jurij je imel svoj avto znamke Austin Morris, mali kombi, ki ga je poškodovanega kupil na Reki od britanskih turistov in ga popravil, da mu je še dolgo in dobro služil. Avto je bil dvosedežni, z volanom na desni strani, zadaj je bil prostor, ki se je opremljen lahko uporabljal za spanje. Zelo primeren za potovanje dveh mladih in za prihranek pri stroških prenočitve. Jaz takrat, razen Hrvaške, še nisem poznala drugih republik, zato me je Jurij poleti 1976 povabil z avtom na krožno pot po Jugoslaviji. Vozila sva po notranjosti Hrvaške, Bosne in Hercegovine in Črne gore, domov pa sva se vračala po jadranski magistrali. V Vodicach pri Šibeniku sva doživela neprijetno nočno srečanje s policijo. V tistem času so protijugoslovanske emigrantske organizacije izvedle v tujini in po Jugoslaviji več terorističnih akcij in ubile več ljudi. Na cestah so policijske in vojaške patrulje pregledovale avtomobile turistov. Jurij je imel s seboj v avtu puško za podvodni ribolov, ki jo je verjetno nekdo opazil in prijavil policiji. Sredi noči naju je na parkirišču zbudila oborožena vojaška policija, morala sva izstopiti in izročiti osebne dokumente, oni pa so natančno preiskali avto in puško. Jurij jim je skušal dopovedati, da je to puška za podvodni ribolov, pokazal je tudi člansko izkaznico Potapljaške zveze Slovenije, pa ni zaleglo. Šele po dolgotrajnem preverjanju vseh mogočih podatkov so naju izpustili. Naslednje jutro sva se že zgodaj s slabim občutkom odpravila na pot in se še isti dan vrnila domov.

Pred odhodom na pot po Jugoslaviji julija 1976

Pogled z minareta v Mostarju julija 1976

V 70. letih je bil po svetu že zelo razvit navtični turizem, v Jugoslaviji je bil še »v povojih«. Jurij se je navdušil za jadranje. Imel je izreden smisel za tehniko, bil je strojnik, in tako kot jaz je ljubil morje. Že zgodaj se je začel ukvarjati s potapljanjem in podvodnim ribolovom, skupaj

pa sva začela jadrati, saj je navdušil tudi mene. Kupil je plastično lupino manjše jadrnice, jo dokončal in opremil in na njej sva se učila jadrskih veščin. Prva leta nisva šla na daljše vožnje, plula sva le ob Istri in ob severnih jadranskih otokih. Enkrat sva si dovolila zapluti v Fažanski kanal ob Brionih, kjer je bila plovba strogo prepovedana. Brionske otoke so za letovanje uporabljali predsednik Tito in jugoslovansko vodstvo in plovila so morala pluti daleč zunaj otokov. Zelo hitro naju je prestregel vojaški patroljni čoln, izgovarjala sva se na vse možne načine in na koncu sva jo le odnesla brez kazni.

Več let kasneje, ko je najina družina štela že štiri člane, smo majhno jadrnico zamenjali za večjo in s sinovoma smo prosti čas in dopuste preživljali na jadrnici in križarili po Jadranu.

Pristanek v marini Split poleti 1988

SLUŽBE, POROKA, DRUŽINA

Študij lingvistike na Filozofski fakulteti je praviloma usmerjal v pedagoški poklic. Jaz sem izbrala drugačno pot: kongresni turizem, prevajanje, službo protokola. Po končanem študiju sem hitro dobila zaposlitev v podjetju Magistrat–Kongresni turizem, delala sem na področju marketinga in pri organizaciji kongresov. Prav tako ni bilo težav pri zamenjavi službe. Po odhodu iz podjetja Magistrat sem se zaposlila v Mestni skupščini Ljubljana, v Službi za mednarodno sodelovanje in protokol, na mestu sekretarke komisije za medmestno in mednarodno sodelovanje. Delo mi je bilo pisano na kožo: kot sekretarka komisije za mednarodne zveze sem poleg administrativnega dela imela tudi korespondenco v tujih jezikih, občasno sem prevajala, opravljala sem naloge v protokolu in stikih z mediji, kar smo si delili timsko. V tistih letih je Ljubljana zelo intenzivno sklepala sporazume o pobratenju z mesti v Evropi in zunaj nje in v Ljubljani smo skoraj neprenehoma gostili delegacije

prijateljskih mest, na primer: Pesaro in Parma iz Italije, Leverkusen, Karl-Marx Stadt, Wiesbaden iz Nemčije, Bratislava iz Slovaške, Tbilisi iz Gruzije, Sousse iz Tunizije, Chengdu iz Kitajske idr. Ob mednarodnih obiskih smo bili v protokolu zasedeni po cele dneve, tudi ob sobotah in nedeljah, obveznosti so bile velikokrat tudi ob praznikih. Ena prijetnih obveznosti je bila Kmečka ohceta, pri kateri sem zelo rada sodelovala. Mestna skupščina je bila od vsega začetka vključena v organizacijo Kmečke ohcete, ki se je odvijala v Ljubljani in po Sloveniji od 1966 do 1990 skoraj vsako leto. To je bil lep turistični projekt, ki so ga prvič izvedli marca 1966 kot spremljevalni program svetovnega hokejskega prvenstva v Ljubljani, da bi številnim tujim obiskovalcem predstavili slovenske šege in običaje. Na Ohceti se je takrat poročil en sam slovenski par. Prireditvev je uspela in sčasoma prerasla v eno izmed najodmevnejših turističnih prireditvev, ki je običaje in lepote Slovenije ponesla v svet. Ljubljanski dnevnik je prevzel izbor para, ki se je na Kmečki ohceti poročil v slovenski narodni noši, slovenskemu paru so se potem vsako leto pridružili še pari iz pobratenih mest iz tujine. Pare so spremljali glasbeniki, pevski zbori, novinarji in veliko število turistov. To je bila lepa promocija Ljubljane in Slovenije.

Vsa službena leta sem delala v javni upravi in nikjer nisem imela slabih izkušenj. Res so v jugoslovanskem enopartijskem sistemu vodstvene funkcije praviloma zasedali člani Zveze komunistov in med zaposlenimi so bili člani ZK do neke mere privilegirani, vendar smo imeli možnost prostovoljne odločitve. Jaz nisem bila nikoli članica ZK, zaradi tega pa v nobeni službi nisem imela težav. Sodelavci smo se med seboj razumeli, uradno in neuradno smo bili »tovariši« in »tovarišice«, večinoma smo se tikali med seboj in tudi med nadrejenimi in zaposlenimi so bili korektni odnosi. Ne glede na vse, delavci smo bili v jugoslovanskem socialističnem sistemu bolj zaščiteni, kot so danes.

Vedno sem si želela imeti družino in po nekajletnem znanstvu sva se z Jurijem v januarju 1978 poročila. Bila sem zaposlena, Jurij je imel svojo obrtno dejavnost, stanovanjski problem

Podpis pogodbe z dr. Brunom Breschijem v SAZU

sva imela rešen in lahko sva si ustvarila družino. Ko sva imela otroke, je moje delo v protokolu postalo preveč obremenjujoče za mlado družino. Začela sem iskati novo službo z delovnikom, ki je družini bolj prijazen. Zaposlila sem se v Kabinetu predsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti, kjer sem ostala do upokojitve.

Breda Bernot Guzelj

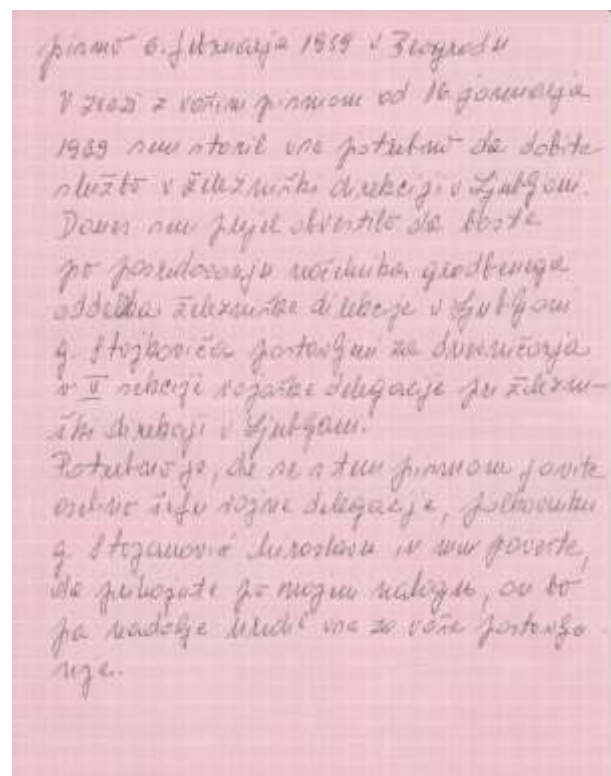
JUGOSLAVIJA, MOJA PRVA DOMOVINA.

KAKO SMO ŽIVELI?

Začetki naše družine segajo v čas tik pred 2.svet. vojno.

Starša sta takrat bila brez vsega. Mojega očeta, sicer jugoslovanskega državljana, vendar s stalnim bivališčem v Pragi, je novica o začetku vojne doletela na obisku pri očetu v Ljubljani. Bil je na poti iz Prage in tamkajšnjega jugoslovanskega veleposlaništva v novo službo na jugoslovansko veleposlaništvo v Parizu. Po nasvetu svojih nadrejenih je ostal v Ljubljani, vse njegovo premoženje pa v Pragi. Mama, na drugi strani, je takrat bila študentka farmacije v Zagrebu in si delila sobico in ozko posteljo s prijateljico Viko iz iste fakultete. Zaradi nasprotovanja njene matere odselitvi in nameravani poroki, ni od doma dobila niti krpice. Najela sta si veliko podstrešno podnajemniško sobo v vili pri Čadu in dobesedno spala na zloženem časopisu, na drugem pa imela oblačila.

Mama je bila brez dohodkov, nenehno je potovala med Ljubljano in Zagrebom na predavanja in izpite, oče pa je službo imel na železnici. Dobil jo je na podlagi posredovanja in priporočila nekdanjega nadrejenega v Pragi, polkovnika Josimovića.

Spremno pismo polk. Josimovića za službo na JŽ

Služba na železnici je staršema omogočala plačevanje sprotnih stroškov, hkrati pa sta si vsak mesec lahko kupila eno stvar: najprej lavor, nato budilko, krtači za obleko in čevlje, Poročila sta se na prvi možni dan, točno na dan mamine polnoletnosti, poleti 1942. Imela sta že skromno pohištvo, ki ga je s pomočjo prijatelja oče izdelal kar sam in ga po takratni modi tudi »poflodral«. Ker je na steni manjkala slika, je naslikal tudi veliko oljnato sliko – tihožitje s sadjem, ter izdelal namizno luč.

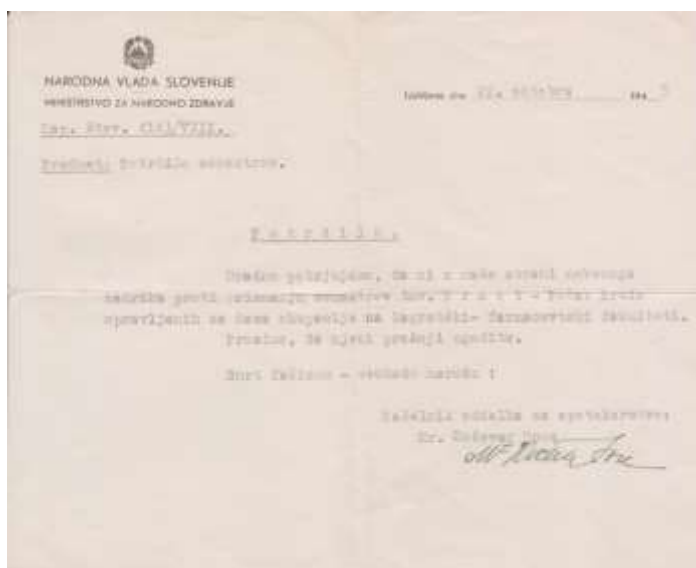
Soba mojih staršev z lastnoročno izdelano opremo

Vojna staršema ni prizanašala. Mama je le s težavo dobivala dovoljenja okupatorjev za potovanja v Zagreb. Bila pa so ta potovanja priročna za prenašanje zaupne pošte in dogovorov o skupnem boju obeh mest zoper okupatorja. Pošta je bila vedno tiskana in profesionalno vpeta med liste knjige z naslovom Beli šport . Kljub temu bi enkrat skoraj nastradala v Zagrebu. Rešila jo je »veza«, ki jo je pravočasno opozorila na zasedo in izpostavila sebe, mamo pa rešila. Oče je bil del skupine, ki si je žal neuspešno prizadevala rešiti iz zapore Toneta Tomšiča, bil zaprt v zloglasni Podmornici in kasneje poslan na prisilno delo v nemške rudnike. Bivanje v Podmornici se je imelo zanj tragično končati, vendar je tja šla prosit zanj naša mama. Naletela je na profesorja katoliške dekliške gimnazije v Ljubljani, Slovenca, duhovnika, ki je poučeval njeni sestri in ga je poznala. Nadrl in nagnal jo je, očeta pa vseeno uspel v nekaj dneh izpustiti domov. Po vojni je bil v sodnem postopku obsojen na smrt . Mama je pričala zanj, povedala za njegovo pomoč, vendar ni zaleglo. Imel je preveč drugih grehov.

V teh vojnih razmerah, ob pomanjkanju hrane, kurjave, toplih oblačil ... , se je mojima staršema spomladi leta 1945 rodil in po treh mesecih zaradi pljučnice in popolnega pomanjkanja zdravil umrl njun prvi otrok, Zvonko.

Neizkoriščeni kuponi za dodatna živila nosečim ženam

Potrnilo ministrstva za narodno zdravje

Po vojni je oče nadaljeval s službo na JŽ, mama pa je zaključevala študij. V času zaukazanega kulturnega molka med okupacijo, bi mama ne smela študirati in so jo zato po vojni preverjali. Verjetno so ji njene kurirske poti koristile, vsekakor zadržkov pri priznanju semestrov ni bilo.

Žalost in veliko praznino po izgubi Zvonka, sem staršema končno zapolnila jaz. Baje sem bila težko pričakovana, rodila pa sem se v čas dobesednega »booma« povojnih otrok, l. 1946.

Takoj ob mojem rojstvu sta starša dobila od mestne oblasti veliko podnajemniško stanovanje v Ljubljani, Knafljeva 15. Take dodelitve stanovanj so bile možne le na račun nacionalizacije zasebnega premoženja, utesnjevanja v »prevelikih« stanovanjih, ter ustvarjanja sostanovalstev. Vse to pa zaradi aktualne ideje o enakih možnostih za vse ljudi in ideje o skupni, namesto zasebne lastnine. Danes vem za krivice, ki so s tem bile povzročene prvotnim lastnikom, razumem pa razloge, ki so v povojnih razmerah pripeljali do takih odločitev.

Že v zrelih letih sem »vrtala« na različnih krajih da bi izvedela, če sta moja starša imela pri dodelitvi stanovanja kakšno protekcijo. Izkazalo se je, da ne, čeprav je naš priimek znan med partizanskimi priimki in celo narodnimi heroji. Moja starša v tem smislu nista bila pomembna. Mamina nosečnost, neustrezna podstrešna soba in dejstvo, da jima je en otrok že umrl, so bili razlogi, da sta starša dobila odločbo za stanovanje.

Mama se je zaposlila jeseni 1947 v lekarni na Miklošičevi cesti v Ljubljani in v njej ostala celo delovno dobo, od pripravnika do direktorja. Očetova poslovna pot ni bila tako enolična. Na podlagi Zakona o državnih uslužbencih je bil med leti 1945 in 1950 9 x premeščen na položaje, kjer so pravkar potrebovali njegovo znanje zlasti slovanskih jezikov in njegove

mednarodne izkušnje. Vsakokrat je dobil ustrezno odločbo s pripisom Smrt fašizmu - svobodo narodu, ki pa se s koncem leta 1950 že spremeni le v S.F. - S.N. Bil je šef Kinotečne delavnice, upravnik Kina Union, ekspert za inozemstvo pri Slovenija vino, uslužbenec pri Komitetu za zunanjo trgovino LRS, uslužbenec pri Komiteju za zun. trgovino pri Predsedstvu Vlade LRS, uslužbenec Ministrstva za komunalne zadeve, uslužbenec pri Ministrstvu za rudarstvo LRS, uslužbenec pri Ministrstvu za zunanjo trgovino Ljubljana in končno s 1.9.1950 komercialist pri republiškem podjetju DOM Ljubljana, kjer se ustali za 10 let. Vsaka odločba vsebuje tudi izrek o prejemkih: temeljno plačo okrog 3.700 din, nek dodatek po členu 5 v znesku 600 din in po letu 1949 še dodatek za 2 otroka 350 din.

Leto in pol sem bila edini otrok v družini. Bila sem neješča žverca, stalno na robu podhranjenosti, zadovoljna le v naročju pri očetu. Mama je zelo veliko in lepo pletla ter skrbela za lepa njena in moja oblačila. Že med okupacijo je vzbujala pozornost in iritirala vojake na mejnih prehodih s svojim rdečim klobučkom v obliki turškega fesa s črnimi »franžami«, nosila pa ga je tudi po vojni še veliko let. Mene je že kot dojenčka oblekla v rdeč plašček z narodnimi aplikacijami (hrvaškimi ?) . Vse to verjetno zaradi navdušenja še izpred vojne za skupnost jugoslovanskih narodov.

Mama s fesom l. 1942

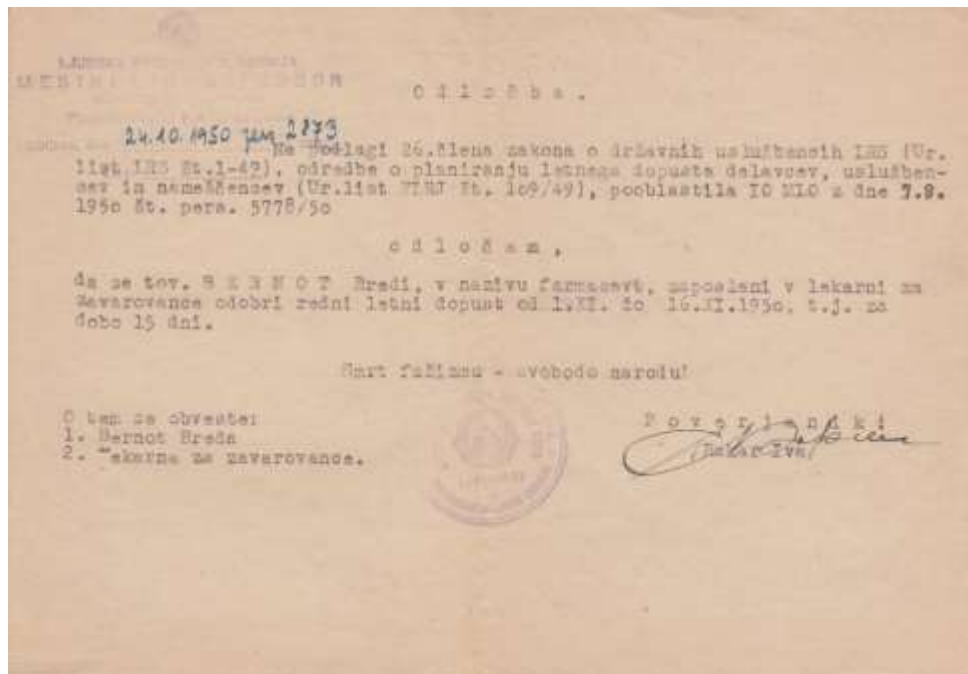
»Bredica« v rdečem plaščku l. 1947

Dne 7.4.1948 se je rodil moj brat Gojmir. Žal nisem nikoli vprašala, kako je bilo v tistem času s porodniškim dopustom. Vsekakor pa presenečata dokumenta, po katerih je mama za nego bolnega otroka (naj bi šlo pri bratu za »zasenčena pljuča«) ,morala vzeti neplačan dopust,

rednega, plačanega dopusta pa je letno imela, kljub dvema otrokoma, le 15 dni! Ob tem pa so bile vse sobote delovne!

Odločba o odobritvi brezplačnega dopusta

Odločba o rednem letnem dopustu

Prostega časa takrat skoraj ni bilo. Mamino delo v lekarni je potekalo v turnusih, ob nedeljah so pogosto potekale udarniške akcije za obnovo domovine, pa še učiti se je bilo treba za strokovni izpit. Gojmir je težko prenašal, da nima časa zanj in ji nenehno lezel v naročje. Ob

njenih ugovorih, da jo moti in ji dela senco, se je, čeprav še res majčken, postavil zase in povedal grožnjo: »motil te bom in senco ti bom delal !«, ki je potem postala družinsko geslo za kasnejše potrebe vse družine.

Oba moja starša sta izhajala iz izobraženih, učiteljsko-profesorskih družin, narodno zelo zavednih. Zlasti očetova je bila povsem ateistična, veri že kar nasprotna. Tako ni nič čudnega, da brat in jaz nisva krščena, niti naju o krščanskem nauku niso v ničemer poučili. Edina, ki je imela ugovore pri tem, je bila mamina sestra Bojana, poročena v zelo verno družino v Zagreb. Zelo si je prizadevala dobiti me k sebi na počitnice in na skrivaj opraviti krst. Obljubljala mi je zlato verižico z obeskom, pa se nisem dala pregovoriti.

Hvaležna sem staršem in šolskemu sistemu, da me niso izpostavili kasnejšim dilemam, dvomom in odločitvam glede vere. Sta pa starša znala iz svojih otroških spominov in družinske tradicije pričarati pravljica bitja, ki so prinesla drobna darilca ob Miklavžu, večja darila ob Božiču in pobarvala jajca za svečani zajtrk. Zakaj že? Mama je enkrat povedala, zanalašč po Narinsko, kjer je bila rojena, da gre za nekakšno » hor ustajejne«. Moji otroški glavi pa je to bilo neumno: če že nekakšno vstajenje, kam pa drugam kot gor? Dol ne moreš vstat !

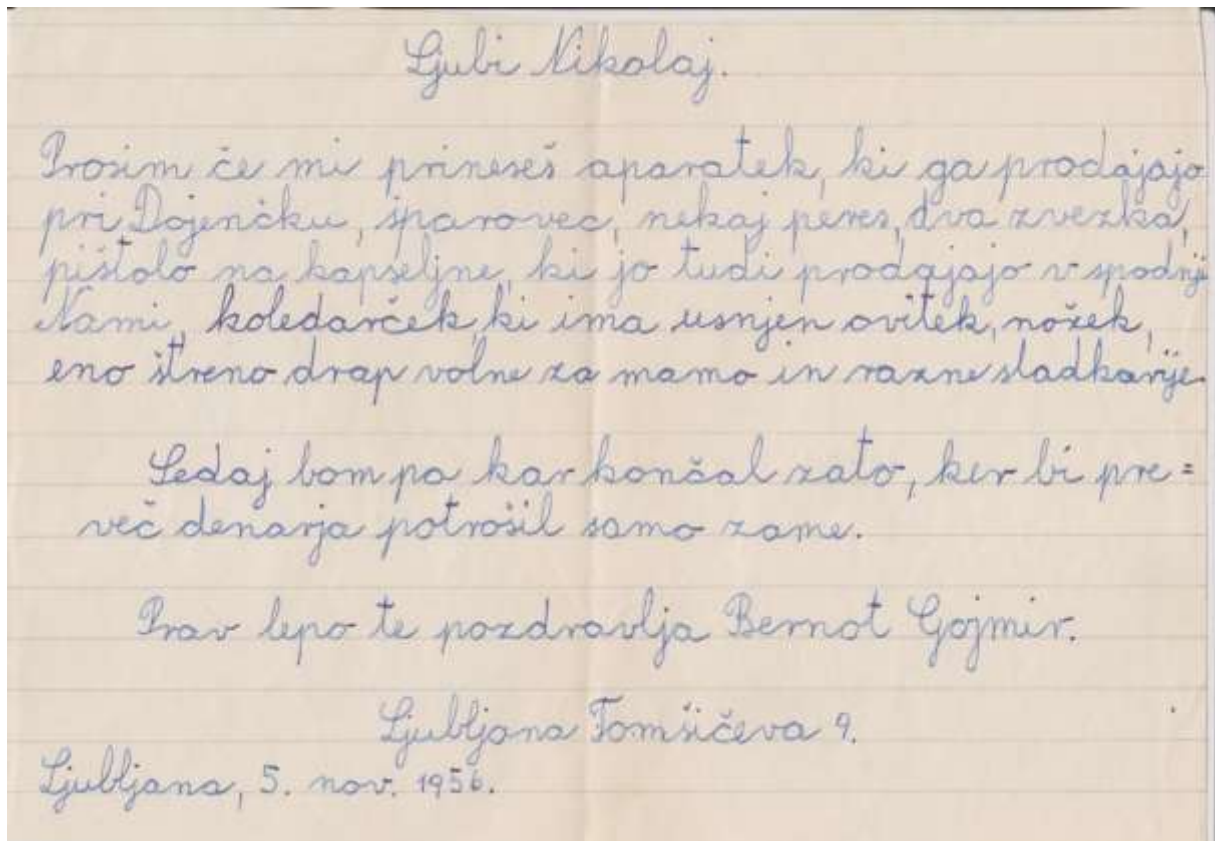
Druga žena mojega ateističnega dedka Bernot Zvonimirja, ki je v času stare Jugoslavije celo napisal drobno knjigo Socializem in vera, pa je svečani zajtrk z rdeče pobarvanimi jajci pripravljala za 1.maj. Oba sta bila novinarja, nacionalno in delavsko zelo zavedna. Če dobro premislim, je to res pomemben praznik, vreden svečanega zajtrka. Rdeča barva jajc pa naj bi

Božični večer naše družine in pomočnice Pepce I. 1954

predstavljala barvo delavskih in osamosvojitvenih simbolov. Žal njenemu zgledu nismo sledili. Prosti dnevi za ta praznik so nas vedno »odnesli« od doma in domače mize.

Gledano z današnjimi očmi sva z bratom bila skromna otroka. Ponudba igrač na trgu pa tudi. Spominjam se, da smo občasno dobili paket od sorodnikov iz Prage in z začudenjem opazovali še nikoli videne igračke. Najine je večinoma oče izdelal sam. Jaz sem si dolga leta zaman želela punčko, ki zapira oči. Ponjo je bilo treba v Italijo in pa, seveda, povedati svojo željo na glas. Z otroškim občutkom za pravo mero tega nikoli nisem storila in je zato tudi nikoli nisem imela.

Ljubi Nikolaj.

Prosim če mi prineseš aparatek, ki ga prodajajo pri Dojnicku, sparovec, nekaj peres, dva zvezka, pistolo na kapseljne, ki jo tudi prodajajo v spodnji kamni, koledarček, ki ima usnjen ovitek, nožek, eno štrno drap volne za mamo in razne sladkarije.

Ledaj bom pa kar končal zato, ker bi preveč denarja potrošil samo zame.

Prav lepo te pozdravlja Bernot Gajmir.

Ljubljana Tomšičeva 9.
Ljubljana, 5. nov. 1956.

Seznam bratovih želja v starosti 8 let

Treh že omenjenih cerkvenih praznikov smo se držali in jih imenovali s pravim imenom. Ker pa za nas, razen pravljичne, niso imeli nobene globine, sem se osebno najbolj navezala na Dedka Mraza, ki ga doma sicer nismo posebej praznovali, bil pa je povsod okoli nas. Ta lik se mi je in se mi še danes zdi najbolj primeren in logičen. Dedki so, vsak ga ima in najbrž so dobri, tako kot moj na Osojah. In Dedek Mraz, baje pripeljan po 2.svet. vojni iz Rusije, je bil popolnoma zaresen in naš. Stanoval je pod Triglavom, kadil gorjuško pipo, imel notranjsko polhovo kučmo in prelep, z gorenjskimi ornamentami okrašen ovčji kožuh. Maksim Gaspari se je resnično potrudil zanj! Kožuhu v maniri gorenjskih moških površnikov iz 19 stol. je zraven narisal še tipičen pleten ženski cekar, vendar brez obveznega IHS. Za kratek čas ga je nadomestil z rdečo peterokrako zvezdo, nato pa cekar popolnoma opustil in zamenjal za koš. In ta šele je znal resnično vzbuditi otroško domišljijo! Le kaj je notri? Tudi zame nekaj?

Dedek Mraz se je po našem trepetajočem čakanju le prikazal, prijazno nagovoril prisotne, se usedel, te potegnil na svoja kolena, kaj povprašal in poslušal tvojo pesmico.

Sprejem Dedka Mraza in darila za vse otroke je bilo v petdesetih letih in desetletja zatem pravilo po vseh delovnih okoljih. Denar za darila je prispevala del. organizacija ali sindikat v njej. Tudi krajevne skupnosti, vrtci, bolnišnice, društva, so organizirali sprejem Dedka

Dedek Mraz in Breda I. 1955 v trg. Podjetju »DOM«

**Dedek Mraz in moja hčerka Petra I. 1974 na
Pediatrični kliniki**

Mraza s spremstvom, pogosto z igrico, predvsem pa obveznimi darili za vse otroke. Ne spominjam se otroka, ki bi vsaj skromnega darila, kjerkoli že, ne prejel. Moje srce je torej še vedno , ali pa predvsem v današnjih časih, pri Dedku Mrazu in sistemu, ki ga je vpeljal in ni pozabil na nobenega otroka.

Tega, da naša družina na nek svojstven način praznuje cerkvene praznike, nismo nikoli skrivali. Naša smreka za 24 december je bila tako visoka in razsvetljena, da je bila vidna globoko v Tivoli, pirhi, potica in šunka za Veliko noč pa tako znana , da je običajno na to jutro zmanjkalo stolov v hiši. Zaradi teh praznovanj nismo nikoli, ampak res nikoli, imeli kakršnihkoli težav, namigov ali nasvetov od zunaj.

Bile pa so seveda tudi neprijetnosti. Na primer ta, da so očetu kmalu po vojni z odločbo odvzeli kolo za potrebe nekkih terenskih služb. Izdali so mu potrdilo z zagotovitvijo, da mu ga

kasneje enkrat vrnejo, kar pa se ni zgodilo. Druga neprijetnost je bila hujša in pušča v nekih elementih grenak okus še danes. Moj oče je namreč v začetku vojne, po vzoru svojega načina življenja v Pragi in počitniške hišice, ki jo je imel tam, kupil zemljišče na Dobravici nad ljubljanskim barjem, s krasnim razgledom na Ljubljano. Pridobil je že gradbeno dovoljenje, vpisal lastnino v neke takrat pristojne italijanske arhive na Vrhniki, ter nakupil celoten material za zidano počitniško hišico. Usoda vasi Dobravica kasneje med vojno je izredno tragična. Vas so okupatorji požgali, moške so pobili, med seboj so se spopadli tudi partizani in domobranci. V tej tragiki in pomanjkanju ni bilo nič čudnega, da so v letih po požigu vasi, očetu ves material za hiško razgrabili. Glede tega v naši hiši ni bilo zamer, še danes pa boli, da so se italijanski vpisi o lastništvu zemljišča izgubili, prvotni lastnik pa nove pogodbe ni več hotel podpisati. Tudi kupnine ni vrnil. Danes bi zadevo verjetno reševalo sodišče, takratna klima pa je bila drugačna, od vojne zaznamovana in z drugačno lestvico vrednot in pomembnosti.

Otroka teh in podobnih neprijetnosti nisva občutila. Zanje sva izvedela veliko kasneje in brez čustvene spremljave in prizadetosti staršev. Starša nama o vojnem času nista govorila. Občutek imam, da so našo generacijo starši in do neke mere tudi družba na sploh, varovali pred vedenjem o vojnih grozotah. Moja starša tudi nikoli nista bila v partiji ali politično dejavna.

O prehrani mi, ob moji takratni neješčosti in nezanimanju zanjo, ni lahko pisati. Spominjam se, da smo doma mesili kruh in ga nosili k peku nekam blizu Nebotičnika, v Pasaži Nebotičnika smo tudi nakupovali »špecerijo«. Ne vem če vedno, toda bila so obdobja, ko so nam mesečno hrano vsakokrat pripeljali na dom. Družine z majhnimi otroci so imele pravico do dodatka pri mleku. Ponj smo hodili s kanglico, verjetno 1x tedensko, v neko razdeljevalnico mleka v Rožno dolino. Bilo je že v mlekarni sladkano, verjetno, da ga nebi pili odrasli, ampak tudi meni zoprno! Zelo rada pa sem imela smetano iz zavretega mleka, položeno na kruh in bogato »pocukrano«, da je škrtalo pod zobmi. Rada sem imela sladke jedi, take smo kuhali običajno zvečer (na pr. »žemljev« narastek). Spomin na belo kavo, »nažokano« s kruhom, že vsem razmočenim in sluzastim, pa me še danes stresa. Tak zajtrk mi je običajno pripravila stara mama na Osojah in pri tem še »šparala« pri mleku. Včasih so nam podobno dobroto naredili tudi v šoli. Kosil v šolah ni bilo, šolske malice pa za današnji okus skromne: čaj ali kava, debel kos črnega kruha, košček topljenega sira ali marmelade, včasih jabolko. Ampak, za razliko do danes, dobili so jo vsi otroci! Kolikor vem, je bila v nižjih razredih brezplačna. Marmelado sem rada imela. Bila je tako gosta, da smo jo rezali z nožem in nosili iz trgovine v papirju.

Naša družina I. 1954

matično družino (razen očeta), vse prijatelje in svoje minulo delo, je ves čas imel hudo domotožje in veliko željo potovati tja. Do takrat pa mu ni preostalo drugega, kot da nas je odpeljal k fotografu in na Češko poslal vsaj fotografijo, da bodo vedeli, kakšni smo. Z bratom sva za to priložnost oblečena v mamine, doma narejene pletenine.

Spomini na prve razrede osnovne šole so turobni. Hodila sem na Vrtačo, v staro avstroogrsko stavbo. Razredi so bili veliki, goli, na steni le tabla, Tito in v najboljšem primeru še zemljevid. Ničesar, kjer bi se z veseljem ustavilo oko. Klopi so bile stare, oguljene, popackane in z vgrajeno stekleničko za tekoče črnilo. Ta skromnost in pomanjkanje sta se odražali tudi na učbenikih. Berila za slovenski jezik so se imenovala Čitanke, kar se danes več ne sme, ker beseda baje izhaja iz srbohrvaščine? Pomanjkanje učbenikov, tudi za učitelje, se je pokazalo, ko je naša družina končno dobila dovoljenje za odhod na Češko. Takrat me je moj učitelj za računstvo v tretjem razredu prosil, naj mu prinesem kako šolsko knjigo za matematiko. Čeprav sem mu brez vednosti in pomoči staršev lahko prinesla le nekaj že odsluženi knjig svojih bratrancev, jih je bil izredno vesel.

Ulica, kjer smo stanovali, se je iz Knafljeve preimenovala v Tomšičevo. O Knaflju žal ne vem ničesar, o Tonetu Tomšiču pa je oče vedel povedati veliko lepega, saj sta se pred vojno poznala in prijateljevala, hodila skupaj na izlete. Poročen je bil z očetovo sestrično Vido, na

Kosila smo kuhali doma. Zaradi mamine turnusne službe in dveh otrok, ki izrazito nista rada hodila v vrtec, smo kar nekaj let imeli gospodinjske pomočnice. Verjetno do mojega 12. leta. Tako so kuhale ?, Vera in Pepca, naju razvajale, ko staršev ni bilo doma, velikokrat skuhale najino najljubšo kombinacijo kosila sneženih kep in »pomfrita«, ter igrale z nama »dudaka«. Pri nas so bile redno zaposlene in smo jim plačevali vse prispevke. Zadnji dve sta se od nas poročili in odšli nazaj v Prekmurje. Gospodinjske pomočnice so imeli tudi lastniki naše hiše, rekli pa so jim še po ta starem - služkinje.

Naša družina je imela en resen problem, povzročen od države. Prehajanje jugoslovanskih meja ni bilo možno. Mi nismo imeli dovoljenja za obisk sorodnikov na Češkem, oni pa ne za obisk pri nas. Oče, ki je v Pragi živel od 12. pa do 30. leta in imel tam vso svojo

katero je bil oče že od otroštva zelo navezan. Ker je moj oče dobro poznal in zelo cenil tudi Draža Mihajloviča iz časov zaposlitve obeh na Jugoslovanskem veleposlaništvu v Pragi, je bil celo povezovalac in posrednik med njima za dogovor o skupnem boju zoper okupatorja. Žal do srečanja v živo ni prišlo, prav tako ne do sklenitve dogovora. Nad tem, kaj so o Mihajloviču pripovedovali po vojni, pa je oče izražal veliko začudenje in nejevero.

Naše življenje na Tomšičevi je bilo srečno. Edina resna pritožba gre na mraz, saj naših velikanskih sob z visokimi stropi s takratnimi ogrevalnimi napravami ni bilo mogoče segreti. Starša sta postopoma dokupovala stanovanjsko opremo in okrasne predmete. Pri tem jima je bila v veliko pomoč očetova nova zaposlitev in kontakti z različnimi proizvajalci pri Trg. podjetju DOM. V petdesetih letih sta si dala po naročilu in po merah sobe z erkerjem pri znanem izdelovalcu neobaročnega intarzirane pohištvu Potrebuješ na Vrhniki izdelati spalnico, kupila keramični stenski lučki kiparke Lize Hribar, izvorni keramični stropni svetilki, ročno tkane in z vzorci potiskane zavese, Idrijske čipke itd., vse z izrazitim nacionalnim pridihom. DOM je takrat res združeval vrh slovenskih zasebnih proizvajalcev in umetnikov.

Hkrati s slovenskimi, pa so naše domove postopoma polnili tudi izdelki drugih jugoslovanskih narodov. Ne morem pozabiti barvitih, iz volne tkanih malhastih torb z resami in cofi, usnjenih, spredaj zavihanih bosanskih čevaljcev ter krznenih copat, oblečenih steklenic, kozarčkov in šatulj v pisanih barvah usnja iz Hrvaške. Da ne govorim o lesenih osličkih iz Dalmacije ali Črne gore ter skoraj obveznem suvenirju za ženske iz dopusta v Istri ali Dalmaciji – filigranu, izvorno verjetno od albanskih zlatarjev na Kosovu.

Usnjene šatulje iz Hrvaške

Srebrna nit in zmo – nepozabni jugoslovanski filigran

Takrat enkrat so se k nam prikradle tudi besede »gužva«, »važi«, »ajde« ipd., ki jih še danes ne znamo opustiti. Smo pa uspešno opustili besede nemškega izvora, ki so bile masovno v rabi v času moje mladosti: šporhet, šefla, šnajctihel, štacuna, kovtr, špajza, britof, knof, in še in še. Prav je tako.

Tudi na izgradnji nacionalne zavesti in ponosa ter povezanosti z drugimi jugoslovanskimi narodi se je veliko delalo. Tu ni šlo le za povečevanje osamosvojitvenih zaslug izpod okupatorja, za katere smo otroci vedeli, čeprav ne v krvavih in grdih podrobnostih. Dnevne vesti o obnovi porušene domovine, izboljšavah, gradnji tovarn in cest, napeljevanju

vodovodov in elektrifikaciji odročnih krajev, udarniških akcijah po vsej Jugoslaviji, izgradnji magistralne ceste Bratstva in enotnosti, so imele za posledico optimizem in občutek povezanosti, skupne usode in da nam gre dobro.

Moj občutek, da nam gre dobro, je temeljil tudi na nenehni primerjavi z družinama očetovega brata in sestre na Češkem. Češkoslovaška pred drugo vojno je imela občutno višji standard ter bolj razvito industrijo in družbo od nas. Danes nas postopno spet prehiteva, čas po vojni pa jo je pahnil v revščino, neskončno dolgo popolno zaprtost v svoje meje, gospodarsko nazadovanje, politično enoumje, v omejevanje izobraževanja vsaki drugi generaciji, nenehen strah pred ovaduhi. Da je bil moj stric tam jugoslovanski državljan, pa mu je bilo še v dodatno škodo. Bil je nenehno sumljiv in pod drobnogledom, brez možnosti za boljšo službo ali napredovanje. Za njihove drobne priboljške, počitnice in končno nakup starega avtomobila je tako poskrbel moj oče iz Slovenije. Naj povem še, da je priložnostna darilca, praznovanja in pogostitev ob koncih leta za jugoslovanske državljane in njihove družinske člane vsako leto organiziralo tudi Jug. veleposlaništvo v Pragi. Z osamosvojitvijo Slovenije se je kot kaže to končalo.

Šola, radio, časopisi, predfilmi v kinu ipd. so nas dnevno obveščali o dogodkih in dosežkih doma in po svetu. Zavedam se, da so bile te informacije selekcionirane, a so imele za pozitivno posledico navezanost in ponos na našo veliko in lepo državo, njene dosežke, položaj nje in Tita v svetu in zlasti v gibanju nezvrščenih. Tudi Tita smo radi imeli in ni nam bilo nič odveč v pionirskih kapah in ruticah delati »špalir« na Prešernovi cesti, kadar se je peljal mimo.

Tito in cesar Etiopije Haile Selassie na Prešernovi cesti (foto: Jaroslav Bernot)

Seveda pa v petdesetih letih v Jugoslaviji ni bilo tako, kot na zahodu. Primanjkovalo je na pr. denarja za uvoz južnega sadja in drugih priboljškov. Rdeče čeveljčke zame, pomarančo za sosedovega fanta, da jo je lahko privezal na velikonočno butaro in kasneje preprost pralni stroj, nam je zato preskrbela teta Majda, učiteljica v Izoli. Obmejni prebivalci so namreč imeli mejne prepustnice za Italijo in nekakšne kvote dovoljenega uvoza blaga.

Da nam ni moglo iti slabo dokazuje dejstvo, da sta starša iz plač privarčevala glavnilno kupnine za avto. V tistem času je bilo sprejemljivo imeti »Fička«, vendar ne italijanskega, ampak iz Crvene zastave v Kragujevcu. Moj oče pa je na vsak način hotel nemškega WV hrošča. Nič ni pomagalo, da mu je sestrična Vida nakup odsvetovala. Menda je bil takrat tolikšen denar že dovolj za polog za družinsko vrstno hišo na Viču. Ker je denarja še nekaj primanjkovalo, potrebna pa je bila tudi legalizacija, pojasnilo, od kod devize, se je mama odzvala povabilu na strokovno izpopolnjevanje in delo v Nemčiji. Delala je 2 x po 3 mesece v Hamelnu, v originalni lekarni, kjer je bil v sredini 19. stol. odkrit morfin. V strokovnem smislu je tam napredovala in uživala, hkrati pa prislužila manjkajoči denar. Tako smo leta 1958 že imeli avto, vendar pravkar zamudili čas uvoza brez ali z minimalno carino. Le nekaj dni prej so carino dvignili na znesek, ki bi skoraj zadostoval za novega Fička. Očetov bratranec Živko, takrat minister, je vedel, da se bo to zgodilo, pa mu ni povedal. Oče je bil jezen nanj. Ampak to so bili časi, ko protekcije ni smelo biti.

Naš avto na potovanju po Jugoslaviji

avtobusa, enega dela pa se je usmilil že omenjeni Živko. Češke sorodnike je poznal, v otroških letih so skupaj stanovali v hiši skupnega deda na Vodmatu. Posodil je šoferja in službeni avto, ki je moja češko »babičko« in vse otroke odpeljal v Rovinj. Verjetno velika usluga, a nevarni avtomobila, ovinkov in slabe ceste, smo prispeli tja vsi pobruhani in bolni.

Po Jugoslaviji smo s tem avtom potovali večkrat. Zlasti mi je v spominu, morda zaradi strašljive ceste, ostal Lovčen. Povsod smo kot Slovenci bili zelo lepo sprejeti. Občutek pripadnosti tej veliki, krasni in zanimivi državi- domovini in njenim ljudem, pa se je še okrepil.

Ko že omenjam protekcijo, ene, samo ene, se pa res spominjam. Ko še nismo imeli svojega avtomobila, smo zadnji dve leti počitnikovali kot taborniki na Crvenem otoku. Takrat je že smela k nam očetova družina iz Prage. Ceste so bile grozne, potovanje čez mero dolgotrajno, opreme za toliko ljudi + čoln pa je bilo za skoraj 1000 kg. Opremo smo predali železnici, del ljudi kombinaciji vlaka in

Brata in mene je mama po končani 4-letni osnovni šoli vpisala na Klasično gimnazijo. Takrat mi latinščina ni bila prav nič pri srcu, danes pa sem hvaležna zanjo. Ne vem kako je bilo na drugih gimnazijah, ampak mi smo imeli tudi popolnoma srbske razrede. Ali so imeli enak gimnazijski program, kot mi, se ne spominjam. Očetje teh učencev so večinoma bili vojaške osebe. Ti srbski učenci so na šolo prinesli neko sproščenost in vedrino, ki je prej nismo poznali, kasneje pa je, brez njih, tudi na Šubičevi gimnaziji ni bilo. Radi smo se družili, prirejali skupne plesе in se spogledovali. Po štirih letih smo nižjo gimnazijo zaključili z malo maturo, belimi nageljčki in svečanimi oblačili. Z odlokom je bila Klasična gimnazija ukinjena, menda kot preveč elitna, učenci pa razseljeni po ljubljanskih gimnazijah. Latinščino so se lahko učili kot izbirni predmet.

Poslednja generacija malih maturantov klasične gimnazije

Med mojimi sošolci na sliki so kasnejši zelo priznani zdravniki, doktorji znanosti, inženirji, ustavni sodnik, Prešernov nagrajenec za literaturo itd.

Vprašanja šolanja in vpisa na izbrano šolo v moji mladosti ni bilo. Šolal se je lahko vsakdo, brez sprejemnih izpitov, preštevanja točk iz minulih let ipd. Naval na višjo gimnazijo na Šubičevi je bil velik, pa nič za to. Odprli so nove oddelke in mene na pr. vpisali v 1.i razred.

Podobno neproblematičen je bil tudi vpis na fakultete. Omejitve sta imeli le Medicinska fakulteta in Fakulteta za arhitekturo. Ni bilo starostnih omejitev, niti težav pri prepisovanju z ene fakultete na drugo.

Ves čas šolanja in študija sem se ukvarjala s športom. Treningi, volontersko delo tajnice na klubu in tekmovanja po vsej Jugoslaviji, so mi dali dober vpogled v medrepubliške in zvezne razmere v športu. Občasna samovolja in odločitve zveze v Beogradu so nas sicer jezile, ampak na koncu smo se nekako sporazumeli. Nepozabna pa so bila tekmovanja in druženja med tekmovalci iz vseh republik in po rekah vseh republik. Razlike med nami po znanju, izvoru in zlasti temperamentu so nam bile zanimive, zelo radi smo se družili, radi smo se imeli, radi tudi drug drugemu kakšno zagodli. Tisto »bratstvo i jedinstvo«, ki nam je po kapljicah bilo v šoli in medijih dozirano, sem dejansko v teh letih čutila na svoji koži, v glavi in srcu.

Zelo podobno ali enako izkušnjo imam tudi iz let med 1963 in 1985 in mojim rednim obiskovanjem mesta Vrsar v Istri. Ko so ezoli l. 1957 na lastno željo zapustili Istro, je Vrsar ostal brez skoraj vseh prebivalcev. Opuščene hiše so pričeli najemati, kupovati ali si prisvajati ljudje iz cele Jugoslavije in jih uporabljati predvsem kot počitniške hiše, mnoge delovne organizacije pa so si tam uredile počitniške domove. Tudi moji starši so že iz druge roke kupili del hiše in tam smo nato preživeli vsak prosti dan. Mladina iz vse Jugoslavije je tam sklepala prijateljstva, prve ljubezni, kasneje se že poročala in rojevala otroke. Mnoga prijateljstva živijo še danes.

Pri mojih 20. letih sem dobila prvo povabilo za članstvo v ZK. Oba z bratom sva bila povabljeni na razgovor v prostore Krajevne skupnosti Tabor. Povabilo v članstvo naj bi dobila, ker sva bila člana reprezentance in v pogostih stikih s tujci. Oba sva članstvo odklonila. Ta odklonitev ni imela absolutno nobenih posledic.

Drugo in zadnje povabilo v ZK je prišlo v začetku osemdesetih let. Bila sem zelo v dvomih, članov, ki sem jih poznala v moji del organizaciji, nisem cenila niti po osebni, niti po strokovni plati. Po drugi strani pa se mi je zdelo, da je to edino, kar mi morda manjka pri moji karieri? Pa sem za nasvet vprašala dva moja strica, oba člana ZK. Z različno intenzivnostjo in argumenti in ločeno drug od drugega, sta mi oba članstvo odsvetovala. Kar odleglo mi je.

Moje prvo resno razočaranje nad družbeno ureditvijo sodi v leto 1978. Do takrat je potekalo vse kot po maslu: avto, šoferski izpit, poroka, diploma, rojstvo hčerke, nakup hiše Jelovica, zaposlitev. Na zagovoru diplomske naloge sem naredila tako dober vtis, da so me priporočili Pediatrični kliniki, ne da bi jaz zaposlitev po porodu sploh že iskala. Ponudbo sem sprejela, tudi sicer pa v tistem času problemov z zaposlitvami ni bilo. Zemljo za hišo so mi podarili starši, montažno hišo pa sva kupila s krediti pri banki, ki smo jih najeli moj oče, mož in jaz. Pomagala je tudi moževa del. organizacija. Vse je kazalo, da bova iz podnajemniškega stanovanja v manj kot letu v svoji hiši. Toda zgodil se je potres v Breginju in midva sva prejela odločbo, da se najina hiša postavi tam za ljudi, ki so ostali brez strehe nad glavo. Odločbo sva

odobravala, prav nič zamerila, zdelo se nama je prav, da država poskrbi za naše ljudi v stiski. Po dobrem letu bivanja pri starših, sva dobila drugo hišo.

Leta 1978 pa se je zgodila nesreča. Moj mož, zaposlen kot geodet-aerosnemalec pri Geodetskem zavodu RS, je bil pri svojem delu na letalu zelo uspešen, glede na normo in rezultate tudi dobro plačan, opravil je že preko 1000 ur geodetskih snemanj iz zraka. Poleg pilota sta bila vsakokrat v letalu še snemalec in navigator, slednja uslužbenca Geodet. zavoda. Imeli so vsa zagotovila glede zavarovanja in odškodnin za primer nesreče, ko pa se je nesreča žal res pripetila, od obljubljenega ni bilo ničesar. Preprosto niso sklenili zavarovalne police.

Nesreča pri delu I. 1978 - razbitine letala

Preživeli so nesrečo vsi, pristali pa v bolnišnici, nato v bolniški in z različnimi posledicami za vse življenje. Takrat so že obstajala Sodišča združenega dela, ali kako se je že temu reklo, in v njihovo pristojnost je prišla odločitev o odškodnini. Baje so takrat imeli navodila soditi v korist del. organizacij. Kakorkoli, takrat sem prvič dobila občutek, da je država mojega moža in celo našo družino prevarala in poteptala vsa opevana načela o vrednosti in pravicah delavca. Ko govorim o državi, pa ne mislim Jugoslavije. Delovna organizacija, sindikat, sodišče v Ljubljani, ... , so imeli dovolj priložnosti in vzvodov, da na lokalni ravni rešijo problem in popravijo svojo napako. Dokončni rezultati nesreče so bili: 2 leti bolniške, delna ohromelost telesa, izguba licence za delo na avionu, nameravana premestitev na manj strokovna dela v GZRS v arhivu .Pomoči družbe od nikoder. Iz prizadetosti in užaljenosti je službo odpovedal in se kot redni študent vpisal na fakulteto za arhitekturo. Finančno mu je pomagala le družina.

V času Jugoslavije sem bila zaposlena v zdravstvu, v socialnem varstvu in v proizvodnji. Najbolj poznam in najbolj cenim to, kako je bilo organizirano socialno varstvo. Vsak občan je imel kadarkoli med uradnimi urami dostop do svetovalnega delavca in pravico do obravnave in ustrezne pomoči. Izračunan je bil limit preživetja in kdor je bil pod njim, je bil upravičen do stalne, začasne ali enkratne denarne pomoči. Slednjo so lahko prejeli zlasti jeseni za nakup ozimnice, kurjave ali šolskih potrebščin. Patronaža, zdravstveni dom, soseska, krajevna skupnost, vrtci, šole itd., so tvorili mrežo, ki je potrebo po kakršnikoli pomoči posamezniku ali družini zaznala in sprožila ustrezno nevsiljivo strokovno pomoč ali ponudbo zanjo. Svetovanje pri osebnih dilemah, vzgoji otrok, družinskih problemih, alkoholizmu, varstvu ostarelih, ... Organizirani so bili Poravnalni sveti pri KS, ki so pomagali razreševati soseske spore. Vse dostopno vsakomur in popolnoma brezplačno.

Ko je bil sprejet nov republiški Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, so bile ok. 1980. leta v sklopu socialnega skrbstva ustanovljene še Zakonske svetovalnice. Njihova naloga je bilo obvezno predzakonsko svetovanje, vzpodbujeno morda z že vpeljanim za verne v okviru Katoliške cerkve, ter zakonsko svetovanje zakoncema in njuni družini v primeru problemov in težav. Najpomembnejše pa je bilo določilo, da je pred nameravano razvezo zakonske zveze z zakoncema potrebno opraviti spravni poskus. Ne bom se spuščala v podrobnosti postopkov. Vsekakor je za to delo bilo potrebno opraviti dodatno podiplomsko izobraževanje, preizkus znanja, ter se udeleževati supervizije. Praksa mi je kmalu pokazala, da zapisane dolžnosti svetovalca ne zadoščajo za res kvalitetno pomoč zlasti v primerih, ko se zakonca za spravo nista odločila, mi pa smo sodelovali le pri izdelavi mnenja, komu naj se dodelijo otroci. Za vse ostalo sta morala vsak k svojemu odvetniku in ta sta pogosto podrla še tisto, kar smo mi uspeli dogovoriti. S popolnim soglasjem Ministrstva za zdravstvo in socialno varstvo, sem uspela unesti v postopek nove elemente (dogovor o prekvalifikaciji tožbe v sporazumni predlog za razvezo, dogovor komu se zaupajo otroci, stike, preživnino, stanovanjsko pravico, delitev premoženja in še kaj, po želji strank), ki jih je sodišče nato le še izdalo s sklepom. Brez odvetnikov, brez stroškov in dodatnih tožb. Poudariti hočem, da je takratna družba imela posluš za ljudi in njihove stiske, ter da začetki mediacije sodijo v socialistično Jugoslavijo in med svetovalne delavce, ki so takrat povzeli mojo metodo. Na Kongresu svetovalnih delavcev v Varaždinu je namreč bila moja metoda sprejeta kot model za vso Jugoslavijo. Vse omenjeno poudarjam zato, ker z grozo opazujem sedanje razmere, ko si v Sloveniji pravniki po hitrem postopku prilaščajo eno za drugo svetovalne vsebine, za katere niso usposobljeni, katerim sta empatija in altruizem tuja in je vse podrejeno kapitalistični miselnosti in plačilu pred tem brezplačnih storitev.

Par zadnjih let pred likvidacijo Iskre Delte, oz. Delte Computers, in blizu začetka razpada Jugoslavije, sem bila tam zaposlena kot Vodja zdravstva in socialnega varstva. Tudi v to službo sem bila povabljen, ne da bi jo iskala. Iskra Delta je bila s predstavništvu, servisi in delno proizvodnjo, razpredena po vsej Jugoslaviji. Imela je preko 2000 zaposlenih in vsem je nudila redne zdravstvene preglede, oskrbo v lastnih zobozdravstvenih ambulantah, ambulantah splošne medicine, topel obrok, počitniške kapacitete, darilni paket v prehrani ob

novem letu, darila otrokom in igrico z obiskom Dedka Mraza, šport, rekreacijo, kulturne prireditve, ... Ob Dnevu žena smo dobile lično čestitko, prijazen nagovor, ter dan dodatnega dopusta. Ambulante so lahko obiskovali tudi družinski člani. Delti je bil pomemben prav vsak človek, ne spominjam se, da bi katerikoli predlog v dobrobit posameznika ali skupine naletel na zavrnitev.

Ob povedanem verjetno marsikdo pomisli »pa saj ni čudno, da ste šli v stečaj!« Pa ni bilo tako! Za stečaj ni bilo nikakršnega razloga in nobenega opravičila. Po 20 let trajajočem stečajnem postopku in ogromnih stroških tega postopka, se je stečaj zaključil z ostankom premoženja. Razlogi za uničenje Iskre Delte so bili v njeni preuspešnosti in prepomembnosti. Če spomnim le na njen l. 1986 uspešno izveden in delujoč projekt računalniške mreže za Kitajsko policijo med desetimi največjimi mesti na Kitajskem, ki je osupnil svet. Tudi Američani so priznali, da tega niso bili sposobni. V ta projekt vgrajenih tujih komponent je bila manjšina, glavnina pa lastno znanje in proizvod. Zanimanje Sovjetske zveze za razširitev sodelovanja z ID, konkurenčnost ID ameriškim družbam, vstranjanje ID na že podpisanih pogodbah ter domače intrige so povzročile, da se je Iskra Delta znašla v hladni vojni med obema blokoma, ter brez podpore lastne države. Ne le brez podpore, ampak z načrtovanimi akcijami za njeno likvidacijo.

Knjiga Janeza Škrubeja o vzponu in padcu Iskre Delte

Deli knjige spominjajo na politično kriminalko. Uvedba stečajnega postopka Iskre Delte in likvidacija Delte Computers, kamor so strpali zaposlene, premoženje pa pustili v stečajni masi IskreDelte, je za zaposlene imelo neslutene posledice. Delta je bila prva med velikimi, kjer so delavci morali na Zavod za zaposlovanje. Pravzaprav jim niti ni bilo treba tja, je Zavod kar v naši tovarni odprl šalter. Zaposleni so bili izjemno prizadeti, žalostni, do konca navezani na

svojo tovarno! Pa še to: dotlej so bili pri nas nezaposleni le delomrzneži, alkoholiki in kriminalci. Kaj pa mi? Niso razumeli, hodili pred zaprta vrata tovarne, se zatekali v prekomerno spanje, razmišljali o samomoru. Vedli so se natanko tako, kot ob smrti družinskega člana ali razvezi. Tudi takrat je odstavljeno vodstvo še imelo razumevanje za njihovo stisko. Izposlovali so, da sem odpoved delovnega razmerja dobila 3 mesece kasneje kot ostali zaposleni in jim s poslušanjem, razgovori in svetovanjem lajšala prehod v nekaj novega.

Žal mi je za vse hudo, kar se je dogajalo ljudem na tleh nekdanje Jugoslavije po njenem razpadu. Imeli smo lepo državo in na papirju obetaven socialistični družbeni red, ki je zlasti zadnja leta dobival vse bolj obliko po meri človeka. Vendar zaradi znanih razlogov sobivanje republik ni bilo več možno. Seveda od vsega začetka podpiram samostojnost Slovenije. Moj glas na referendumu nikoli ni bil vprašljiv. Me pa spravi v hudo jezo, ko meni in vsem ostalim naši politiki skušajo podtakniti, da smo se na referendumu o samostojnosti hkrati izrekli tudi za kapitalizem. To ni res, tega referendumsko vprašanje ni zajemalo, tudi namigovalo ne, in mojega glasu ZA tukaj nimajo! Odločno podpiram družbeno premoženje, javne gozdove, narodne parke, jezera in reke, splošni družbeni interes, resnično socialno državo, pravice do in iz dela, ločenost cerkve in države ... Vse to pa ne izključuje neomejenega zasebnega premoženja, pridobljenega z delom, dedovanjem ipd..

Rada sem imela svojo prvo domovino. Žal mi je, da je njena naslednica, Slovenija, spregledala in izničila tisto, kar je bilo dobrega v njej.

Darja Sonja Tavčar

JUGOSLAVIJA, MOJA DOMOVINA

Iz obdobja, ko smo živeli v Jugoslaviji se veliko stvari ne spominjam in se moram nasloniti na pričevanje staršev in drugih bližnjih. To velja predvsem za dogodke iz moje rane mladosti, nekaj kasnejših se spominjam, ker sem jim sama prisostvovala ali jih sama zaznala. Žal je moj spomin zelo luknjast in prepričana sem, da bi lahko pisala še o marsičem, vendar me spomin pušča na cedilu. Stvari, ki se jih spominjam iz tega časa, ali so mi o njih pripovedovali drugi, so tako raznolike, da sem svojemu prispevku dala še dodatni naslov:

MOJ JUGOSLOVANSKI POTPURI

ŠTIRIDESETA

1946 je letnica mojega rojstva. V tem letu se je zgodilo marsikaj zanimivega in pomembnega. Naj navedem le nekaj podatkov in dogodkov, ki sicer niso povezani z menoj, so pa tako ali drugače zaznamovali to leto v Sloveniji.

Med drugimi so bile v Ljubljani ustanovljene naslednje institucije, zveze, društva ... :

- Ekonomska fakulteta
- Geografski inštitut Antona Melika
- Kemijski inštitut
- Prešernove nagrade (prve so bile podeljene na dan kulturnega praznika leta 1947)
- Hokejska zveza Slovenije
- Fulbrightova štipendija
- Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto
- Slovensko planinsko društvo Trst
- UDBA (srbohrvaško Uprava državne bezbednosti, slovensko Uprava državne varnosti). To je bila jugoslovanska tajna policija, ki je delovala po drugi svetovni vojni.
- Zemljepisni muzej
- Zgodovinski časopis

Jugoslovanski dinarji izdani leta 1946

Dovolj podatkov. Sledijo bolj osebne zgodbe. Nekatere sem zapisala po pripovedovanju staršev ali drugih bližnjih, saj sem bila premajhna, da bi jih zaznala, veliko pa sem jih doživljala sama.

OSTALI SMO BREZ VSEGA

Bilo mi je dve leti, ko je bil, na osnovi izmišljene in skonstruirane ovadbe, obsojen moj ded na odvzem prostosti. Sledila je zaplemba njegove delikatese Kham in celotnega premoženja ter nacionalizacija tovarne Eta. Ostali smo brez vsega.

Oče je sicer imel solidno službo, a za vzdrževanje štiri članske družine in še obeh starih staršev je ena plača zadostovala komaj za preživetje.

Z bratom v Crikvenici 1950

Ker sem bolehal za astmo, je morala mami prodati še tistih nekaj vrednih stvari, ki jih je uspela rešiti pred zaplembo, kot so kristal, zlatnino, zbirke knjig ..., da smo lahko šli na morje, ki je blagodejno vplival na moje zdravje.

Zaradi astme sem bila pozneje, vsa leta v času šolanja oproščena telovadbe. Mnogokrat mi je bilo žal, saj sem se v glavnem dobro počutila in bi se z veseljem pridružila sošolkam v telovadnici ali na prostem. Da sem se vseeno vsaj malo ukvarjala s športom je poskrbel moj oče, športnik z dušo in telesom. Mislim, da mi je to bolj koristilo kot škodovalo. Kako drugače je danes, ko astma sploh ni ovira za ukvarjanje s športom, pa ne samo rekreativnim.

PETDESETA

Tak je bil vevški avtobus

Bilo je dve, tri leta kasneje, v času sindikalnega turizma. Dopust na slovenski ali hrvaški obali je bil dostopen tako rekoč vsem, saj ni bilo tovarne, ki ne bi v tem ali onem morskem letovišču imela počitniški dom, kakšno hišico, prikolico ali tabor. Oče je služboval v Papirnici Vevče, ki je imela tabor v Ankaranu. Tovarna je imela tudi svoj star in izrabljen avtobus. Ker nismo imeli avta, smo se na počitnice odpeljali s tem avtobusom. Na pot smo se odpravili v zgodnji jutranji uri. Če se prav spominjam, nas je bilo v avtobusu več kot nas bi smelo biti. Verjetno, vedno optimistični in dobrovoljni, šofer na otroke sploh ni pomislil. O avtocesti takrat še ni bilo ne duha ne sluha in šofer je, s staro »kripro« prav virtuozno premagoval ovinke. Prvi znaki slabosti in potrebe po bruhanju so se, pri nekaterih potnikih in zlasti otrocih, pokazali že kmalu po Vrhniku. Moja mami, ki je kar predvidevala v kakšnem stanju bodo na taki vožnji nekateri potniki in predvsem otroci, se je oskrbela z eno, celo dvema kanglicama. Kako prav sta ji prišli, ko je eno porabila zame, drugo pa, ko je nad sabo zaslišala nenavadne zvoke motnje prebave. Ravno pravi čas je dvignila kanglico, sicer bi vsebina končala za njenim vratom. Sledile so še znane Planinske ride. Serpentinam ni bilo ne konca ne kraja. Veliko otrok in tudi odraslih je postajalo vedno bolj bledih in izčrpanih. Z večkratnimi postanki, tako zaradi slabosti potnikov kot okvar avtobusa, smo končno prispeli v tabor.

Tabor – Ankaran 1955. Kuharica Pavla leži

**Prijateljci plavata s priljubljenim
»šlahom«**

Na teh počitnicah sem splavala. Plavati me je naučil oče, in sicer tako, da mi je okrog pasu ovil v širši trak zloženo kuhinjsko krpo, oba konca pa je držal nad mojim hrbtom. Jaz sem plavala, oče pa je v ustreznem ritmu hodil ob meni, držeč me na krpi. Očitno je bil ta način učenja plavanja uspešen, saj sem plavanje kmalu povsem osvojila. Tudi globoke vode se nisem bala. Najbolj pa smo uživali, ko se je več otrok spravilo na plavalni obroč, vsi smo mu rekli šlah, ki ni bil nič drugega kot napihnjena zračnica kolesa kamiona.

Dobro se tudi spominjam, ko je večino dopustnikov že prvi ali drugi dan opeklo sonce. Moj oče je opečenim hladil hrbte tako, da je vsakega napudral z otroškim pudrom. Prav zabavno je bilo videti, ko je pred našim šotorom stala vrsta ljudi s sklonjenim hrbtom, čakajoč na hladilno odrešitev.

In še dve zanimivosti povezani z organizacijo taborjenja.

Ob neki priliki so bili na jedilniku pravi krofi. Ker je bilo testa za eno zelo veliko skledo in se je stepalo na roke, so kuharici Pavli na pomoč priskočili tudi moški. Postavili so se v vrsto in izmenoma pomagali vtepati. Megleno se spominjam, da so se delali veliki mehurji v testu.

Vsak dan je v taborni kuhinji dežurala ena od mamic. Tako so vsaj malo olajšale delo kuharici in tudi prispevale k pestrosti jedilnika. Ko je dežurala moja mami je bil na jedilniku priljubljen šmoren.

V zvezi s šmornom se spominjam nekega pripetljaja. V tistem času smo z domačimi redko zahajali v lokale, saj si tega nismo mogli privoščiti. Naneslo pa je, da se je cela družina odpravila po mestu. Naenkrat se je oče ustavil in nas povabil v nek manjši lokal. Ne spominjam se točno, kaj ga je spodbudilo za to povabilo. Z bratom sva bila kot očarana. Pregledovala sem ponudbo. Cesarski praženec, to pa mora biti nekaj imenitnega sem si mislila in izbrala. Mami, ki je videla moje goreče navdušenje, me je ljubeče prijela za roko in rekla. »Darja, saj to ni nič drugega kot šmoren z rozinami«.

SMUČANJE, DRSANJE

Spomin na moje prvo smučanje me popelje v leto 1952. Oče, sicer ljubiteljski a vsestranski športnik, naju je z bratom peljal (seveda peš) na majhno vzpetino, ki je bila tik pod skrivnostno vilo Marija Vera pod Rožnikom. Oči, kot dober smučar, me je s smučmi vred postavil med svoji smučki in tako sva se skupaj uspešno zapeljala po hribčku. Bila sem navdušena in počasi, s pomočjo očetovih nasvetov in prikazov sem osvajala večšine smučanja. Ker sem se neizmerno bala hitrosti, nisem nikoli dobro smučala. Kasneje me je

potrpežljivo hrabil in učil fant, ki je pozneje postal moj mož. Če sem imela dober dan, sem prav z užitkom smučala. K smučanju se vrnem še malo kasneje.

Moje prve smuči so bile približno take...

... čevlji pa tudi

Ko sem bila malo starejša sem se preizkusila tudi v drsanju. Drsalke so bile zelo preproste. Na sliki žal niso razločno vidne.

Nekoč, ko sva z bratom drsala na zaledenem Blejskem jezeru, je brat tako nesrečno padel, da je dobil pretres možganov in je moral nekaj dni ležati v temi. Takrat se je vame prikradel strah in pri drsanju sem postala tako previdna, da je bilo moje gibanje po ledu kaj malo podobno pravemu drsanju.

Med njimi so tudi moje smuči

Z bratom in bratrancem na zaledenem Blejskem jezeru

BIZOVIŠKE PERICE

V obdobje petdesetih/šestdesetih let sodi tudi zgodba, povezana z bizoviškimi pericami.

Najprej malo zgodovine, potem pa zgodba.

Po navedbi s spleta, so bizoviške perice vsak prvi dan v tednu pri Tromostovju od ljubljanskih gospodinj pobrale umazano perilo, ki so ga prevažale s cizami. Bizoviške perice, ki so bile znane daleč naokoli, so v času, ko ni bilo pralnih strojev, perilo čez noč namakale, ga zjutraj kuhale v velikih kotlih, na koncu pa ga spirale v potoku. Sušile so ga na soncu, če je deževalo, pa pod kozolci.

Drugi vir navaja, da je vsakokratni delovni krog bizoviških peric zajemal zbiranje umazanega perila po domovih v Ljubljani, njegovo označevanje, namakanje, splakovanje, sušenje in zlaganje doma v Bizoviku ter vračanje čistega strankam v Ljubljani.

Nekatere perice so prale naenkrat tudi za 20 do 30 strank. Na začetku, dokler še niso poznale vseh kosov perila, so morale zelo paziti, da ni prišlo do zamenjav.

Bizoviške perice 1959

Perice s cizami ob Ljubljani
(Od Filipovega dvorca proti Mačku)

Ko so oddale vse perilo, so se v poznem dopoldnevu, utrujene in lačne vračale domov. Med potjo so se ustavile v gostilni, da si potešijo lakoto in žejo, saj od ranega jutra niso ničesar zaužile, in naročile kozarček vina in kos kruha. Običajno so kruh lomile in ga namakale v vino in pojedle. Ko so popile in pojedle, so se rdečelične in rahlo majavih nog odpravile domov. Radovednim in ne redko očitajočim pogledom pa so odgovorile: *»Tunkala s'm tunkala, kruhek je vinčka pil, jest s'm b'la pa p'jana«*.

Pogled na cize s perilom bo omogočil lažjo predstavo o tem, kako so nam bizoviške perice reševale problem božičnih dreves. V tistem času je bilo praznovanje božiča namreč prepovedano. Smrečico smo lahko nabavili šele 26. decembra, ko je bilo za verne in ljudi in za vse, ki so spoštovali tradicijo, praznovanje že mimo.

Ne spominjam se, ali so bile perice tiste, ki so se tako znašle, ali so bile stranke tiste, ki so jih prepričale. Skratka, v punkelj so namesto perila zavile smrečico in jo pripeljale stranki na

dom. Tudi naša družina se je posluževala tega načina, da smo lahko praznovali sveti večer pri okrašeni smrečici.

MIKLAVŽ V SOCIALIZMU

Kot sem že omenila, v tistem času načeloma nismo smeli praznovati cerkvenih praznikov. Šolski učbeniki so bili polni partizanstva, Tita, herojev, socializma. O verstvih, verah, cerkvenih praznikih in podobnem se ni govorilo. Verni in zagovorniki tradicije smo se pač znašli po svoje. Spominjam se nekega praznovanja sv. Miklavža. Spomin mi je seveda večkrat dopolnila mami s svojim slikovitim pripovedovanjem. Za boljše razumevanje moram povedati, da so v začetku petdesetih let prejšnjega stoletja vojaki pogosto korakali po Sv. Petra cesti (danes Trubarjevi), kjer smo stanovali. Verjetno so odhajali na kakšno usposabljanje. Brat jih je z zanimanjem gledal in poslušal, ko so marširali mimo naše hiše in glasno peli:

*»Hej Titova mlada armija
mlada armija nepobedljiva ...«*

Kmalu za tem se je bližal prvi decembrski praznik sv. Miklavža. Starša sta nama z bratom povedala, da bomo praznovali s sorodniki v njihovi hiši, kjer nas bo obiskal sv. Miklavž. Vsa navdušena in polna pričakovanj sva komaj dočakala 5. december, ko naj bi proti večeru prišel Miklavž. Brat je imel 7 ali 8 let, jaz pa dobri 2 leti manj, pisalo se je torej leto 1951/1952. Mislim, da sva takrat še verjela v tega dobrega moža.

In res, vsi smo bili zbrani, otroci smo bili tiho kot miške in nestrpno pričakovali tega skrivnostnega Miklavža. Zazvonil je zvonček in na vratih se je prikazal Miklavž obložen s svojo značilno miklavževko (palico) in z darilci v obliki sladkarij in suhega sadja. Potem je nas otroke začel po imenih klicati k sebi. Seveda je vsakega vprašal če je priden, če je kaj pisal sv. Miklavžu, ali mu je nastavil škorenj in podobno. Na vrsto je prišel moj brat. »No Mitek, si priden, ubogaš starše?« »Sem sem in ubogam.« »Mi boš kaj povedal ali pa zapel kakšno pesmico?« »Bi zapel« korajžno odgovori brat. »Pa zapoj« ves zadovoljen reče Miklavž. Brat se strumno postavi pred Miklavža in zapoje:

*»Hej Titova mlada armija,
mlada armija, ne pobegni ga.«*

Ne pobegni ga – tako je slišal oz. razumel besedo nepobedljiva.

Odrasli so komaj zadrževali smeh, moj brat pa je ponosno stopil k Miklavžu, ki mu je izročil darilce.

Miklavževka (ali Miklavževa šiba) je bila vejica grma, lahko na koncu ukrivljena kot škofovska palica, ovita s pisanim papirnatim trakom, z narezanimi resicami. Obstajal pa je tudi korobač.

To je bila kita, spletena iz vrbovega šibja. Miklavževko je sv. Miklavž podaril pridnim otrokom, korobač pa porednim.

Tudi miklavževke in korobača takrat ni bilo mogoče kupiti na javnem mestu. Otrokom se je seveda zdela imenitna. Za to so poskrbeli v cerkvi. Komur je uspelo, da je dobil miklavževo palico, jo je lepo skrtil pod plašč in odnesel domov, da so jo dobili otroci.

BAMBOLA IN FIŽOLI

To je bil tudi čas, ko so bile igrače zelo preproste, izdelane predvsem iz odpadnega materiala, kot je les, papir in lepenka. Precej je bilo tudi gumijastih igrač, predvsem razne živalce kot so kužki, zajčki, mucke ipd. V zahodnih državah je bilo povsem drugače, toda trgovanja s tujino v tistem času še ni bilo. Moje igrače so bile preproste, največ je bilo punčk iz cunj. Da bom kdaj imela kakšno očarljivo punčko, ki sem jih poznala samo iz pripovedovanj in so jim rekli bambole, si nisem niti upala misliti.

Jaz z izposojeno punčko (v Kamniku)

Približno taka je bila moja Gina

Neko poletje smo dopustovali v Osorju, skupaj s prijatelji mojih staršev. Mamina prijateljica Anuška je bila navdušena »šlogarca«. Prerokovati je znala na vse možne načine, iz kavne usedline, dlani, zvezd in ne nazadnje iz fižolov. Venomer je prepričevala mamo, da bi ji kaj prerokovala. Mami, velika nasprotnica vsega nerealnega in neoprijemljivega, se ji je dolgo časa upirala. Končno je popustila, a pogoj je bil, da ji Anuška prerokuje iz fižolov.

Prisostvovala sem prerokovanju. Anuška je spretno kupčkala fižole, jih razporejala, dodajala in/ali odvzemala kupčkom in vmes prepričljivo prerokovala. Ne spomnim se več točno, kaj je pripovedovala mami, razen tega, da bomo dobili paket iz inozemstva. Mami ji je odvrnila:

»Anuška, če si vse uganila pa vеди, da paketa nikoli ne bomo dobili. Sicer imamo sorodnike v Italiji, a so tako ohorni, da še bogu ne bi dali palice, da bi hudiča klofnu.«

Dopust se je počasi iztekel in vrnilo smo se domov. Ko smo nosili prtljago v stanovanje nas je na stopnicah ustavila soseda in rekla, da je za nas prevzela paket iz Italije. Mami je zastal dih. Anuškina prerokba se je uresničila: sorodniki so nam, bolje rečeno meni, in še danes ne vem iz kakšnega nagiba, poslali italijansko bambolo. Zapirala in odpirala je oči, oblečena je bila v pravo plesno obleko in imela pričesko zrele ženske. Zajokala pa je kot pravi dojenček, če si jo nagnil naprej in nazaj. Čeprav sem imela že 12 ali 13 let, sem je bila neskončno vesela in jo poimenovala Gina, po italijanski filmski igralki Gini Lollobrigidi (poročeni s Slovencem).

Menda so načini prerokovanja s fižolom različni. Moji kolegici je znanka dala naslednji opis tega načina prerokovanja:

Na mizi je 41 fižolčkov (praviloma je to sorta zelo majhnih štirioglatih bosanskih fižolov, ne vem zakaj). Tisti, ki se mu vedežuje, položi desno roko na kupček fižolov in naredi od njih 3 kupčke. Nato prevzame vlogo vedeževalec. Vzame po 4 fižole od vsakega kupčka in nato spet oddeli po 4, kar ostane, položi na mizo. Nato oddeli iz kupčkov po 3 in nato po 2 in to ponovi 3x. Tako se sestavi razpredelnica oz. kombinacija in vedeževalec iz tega, koliko sodih in lihih števil ostane, ve, kaj to pomeni in iz tega napoveduje.

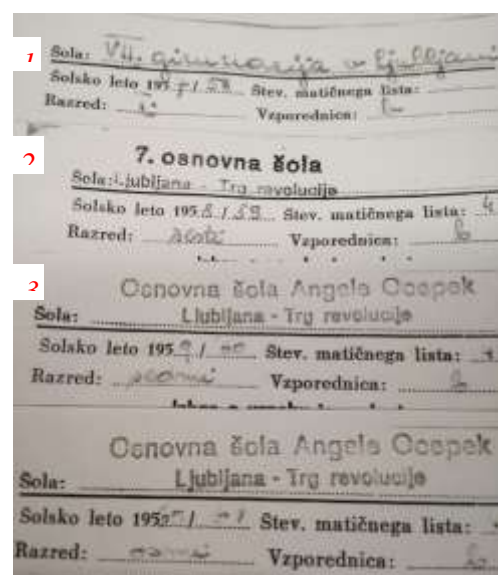
Na spletu pa sem našla opis, del katerega navajam dobesedno:

»Prerokovanje iz fižola prihaja iz Turčije, žensko imenujejo faladžinica, to tehniko prerokovanja pa falanje oz. v prevodu "slutnja". Imenujejo pa to tehniko tudi Kumalak. Tehnika prerokovanja s fižoli je lahko precej točna. Če si boste poskusili prerokovati, vedite, da boste potrebovali čas in prakso. A če se naučite, ali pa če vam prerokuje izkušena faladžinica, vedite, da boste osupljeni nad točnostjo napovedi. Meni je do sedaj kar nekaj žensk napovedovalo prihodnost s fižoli, in vse so mi jo napovedale 100% točno!«

OSNOVNA ŠOLA

V času od leta 1953 do 1961 sem hodila v osnovno šolo. No, vmes sem obiskovala tudi eno leto gimnazije. Se čudno sliši?! Od prvega do četrtega razreda sem obiskovala Osnovno šolo Ljubljana Vrtača. V prvem razredu smo bili v stavbi, ki je danes ni več, stala pa je na mestu današnjega Cankarjevega doma. Ostala tri leta sem hodila v šolo, ki se je nahajala v bližini na Erjavčevi cesti. Danes je tam ALUO (Akademija za likovno umetnost in oblikovanje).

Takrat smo imeli 4-letno osnovno šolo in po koncu leta sem se vpisala v prvi letnik VII. Gimnazije v Ljubljani, na Titovi cesti (to ime je dobila leta 1952). Leta 1958 je

splošni zakon o šolstvu uzakonil enotno osemletno osnovno šolo in gimnazijo spremenil iz osemletne v štiriletno. Tako sem se po končanem prvem letniku gimnazije znašla v 6. razredu osnovne šole. Šola se je imenovala 7. osnovna šola. V sedmi in osmi razred pa sem hodila na šolo, ki je nosila ime Osnovna šola Angele Ocepek. Torej štiri leta šolanja v isti zgradbi in šoli, ki je trikrat spremenila ime. Sedaj v teh prostorih domuje Slovenski šolski muzej. In kakšno naključje, občasno še honorarno delam v tem muzeju in sedim v istem prostoru kot takrat, ko sem drgnila šolske klopi.

1957-1961 v šolskih klopeh, 2007→ na delovnem mestu

ŠESTDESETA

DVOSTANOVANJSKA HIŠA = MAJHNO STANOVANJE

Hud udarec je sledil leta 1962. Imela sem 16 let, ko so porušili babičino dvostanovanjsko hišo v centru Ljubljane, na Trubarjevi cesti. V zameno so babici dodelili enoinpolsobno najemniško stanovanje v bloku v Šiški. vendar pod pogojem, da se stanovanje, po smrti obeh starih staršev, vrne državi. Blok je bil takrat zadnja stavba v Šiški, od tam naprej so bili samo še travniki in polja. Za moja stara starša je bil velik šok, saj sta celo življenje prebivala v centru mesta. Z bratom in starši smo ju pogosto obiskovali, pa tudi sama sta večkrat prišla k nam. Mi smo stanovali v centru, ded pa je imel avto, ki si ga je z velikim trudom in odpovedovanjem kupil, saj ga je nujno potreboval za svoje delo, ki ga je po odsluženi neupravičeni kazni, s težavo in po dolgotrajnih poizkusih le dobil. Po smrti starih staršev smo stanovanje res vrnilo, a si tega nismo nikoli odpustili.

PRVA »SLUŽBA«

Po končani osemletki mi je stric v svoji službi priskrbel enomesečno počitniško prakso. To je bilo podjetje Koteks-Tobus na Miklošičevi cesti. Ne da bi se hvalila, bila sem pridna, vestna in zanesljiva oseba in sem se vedno potrudila po najboljših močeh. Delala sem v računovodstvu in sicer sem prepisovala krajše tekste in predvsem tabele. Seveda vse na pisalnem stroju. Pisalni stroji so bili v šestdesetih letih zelo preprosti, nerodni in robustni. Slepega tipkanja še nisem obvladala. Sodelavka mi je razložila in pokazala osnovne ukaze in kmalu sem popolnoma osvojila tipkanje. Pritisk na tipke je moral biti močan, da se je na list izpisala črka ali številka. Tipke so imele kovinsko obrobo. Ta pritisk pa je bil za moje mlade roke premočan in kmalu mi je izza nohtov pritekla kri. Stisnila sem zobe in skušala kako drugače postavljati prste na tipke, da ne bi postalo še huje. In nikakor se nisem smela zmotiti, saj bi v takem

primeru morala ponoviti tipkanje vse od začetka. Počasi sem se navadila in po enem mesecu sem s prvo plačo – za takratne razmere sploh ne slabo – ponosno prišla domov. Žal se ne spomnim, kaj sem si kupila za svojo prvo plačo.

Čisto nekaj drugega je bil pisalni stroj, ki sem ga uporabljala v pravi službi. Septembra 1969 sem bila sprejeta na delovno mesto tajnice direktorja. Pisalni stroj, ki sem ga sprva uporabljala je bil podoben opisanemu, a vseeno manj robusten in neroden. Toda kmalu sem dobila električni pisalni stroj znamke IBM. To je bila prava pesem, lahki udarci, hitrejše pisanje. A tudi pri tem stroju se nisem smela zmotiti. Manjše napake sem sicer lahko popravila s korekturnim lističem Edigs tako, da sem ga nastavila na nepravilno natipkano črko, tipko pa pritisnila nanj. Črka je bila izbrisana, potem pa sem pritisnila pravilno tipko/črko.

Danes teh problemov ne poznamo več, saj računalniki omogočajo spreminjanje teksta, popravljanje, dodajanje, risanje, vstavljanje

Moj prvi pisalni stroj (1961)

Moj električni IBM pisalni stroj

SREDNJA ŠOLA

V srednjo šolo sem hodila na II. gimnazijo v Šubičevi ulici 1. Bolj je bila znana kot Šubička. V času mojega šolanja je vsa štiri leta nosila isto ime. Toda kasneje je pogosto spreminjala nazive od Gimnazija Ivana Cankarja (1976), Srednja šola Ivan Cankar za splošno kulturo in elektroenergetiko (1981), Srednja zdravstvena šola in gimnazija Ljubljana (1990) do Gimnazija Jožeta Plečnika (1997/1998).

Kakšnih posebnih pripetljajev iz tega časa se ne spominjam. Med profesorji, ki so nas poučevali je kar nekaj znanih imen. Slovenščino in predvsem književnost nam je podajal pisatelj Anton Ingolič. Po svoje preblaga duša, da bi od nas zahteval kakšno poglobljeno znanje slovnice in svetovne književnosti.

Biologijo nam je predavala prijetna profesorica z zelo obilnim oprsjem. Najbrž smo ji prav zaradi tega dijaki dali vzdevek »Joška«.

Kako naj opišem profesorico, ki nas je učila francoščino? Zelo mirna in ravnodušna, a vseeno zanimiva oseba. Bila je odlična poznavalka francoskega jezika, vendar nezainteresirana, da bi svoje dijake naučila ali od njih zahtevala poglobljeno znanje francoščine. Pravo nasprotje svoji kolegici, ki je učila v paralelkah in je bila strah in trepet dijakov, a so si pridobili solidno znanje francoskega jezika.

Med poukom francoščine je profesorica večkrat, brez pojasnila, skrbno preštela in pripravila denar, potem pa poslala enega izmed dijakov v trgovino po kavo. Bila je tudi nagnjena k dremavici, ki jo je nemalokrat izdala. Če se ji je to zgodilo med našim pisanjem kontrolke, smo seveda to s pridom izkoristili.

Kako je bilo z njenim ocenjevanjem znanja pa dokazuje moja izkušnja. Znano je, da ima francoski pravopis polno pasti in celo Francozi sami redko napišejo narek brez napak. Pravilno napisan narek kaže učenčevo dobro poznavanje francoskega jezika. Prvi preizkus znanja francoskega jezika pri prof. Štularjevi je bil narek v francoščini. Za prvi francoski narek sem dobila oceno prav dobro in to oceno sem imela potem vsa štiri leta gimnazije. Bolj ali manj podobno je bilo tudi pri drugih sošolcih.

Dovoljenje ...

Maturanti 4. D Šubičeve gimnazije 1965

V tem času je bil obvezen predmet tudi predvojaška vzgoja. No, danes si kaj takega težko predstavljamo. Ko je neko uro profesor (pardon, tovariš) predvojaške vzgoje Djuro Čudić začel spraševati snov, pogleda v ređovalnico in pokliče: Poper. Tišina. Dijaki smo se spogledovali, profesor pa je usmeril pogled točno vame. Preplašena vstanem, on pa mi prijazno pojasni, da pomeni moj priimek v srbohrvaščini (takrat še nista bili srbsčina in hrvaščina ločena jezika) poper. Pisala sem se namreč Biber. Od takrat me je vedno poklical Poper in vsi smo vedeli, kdo bo vprašan. Maturirala sem leta 1965.

SAJ NI RES, PA JE ...

V to obdobje sodi tudi zanimiva reklama.

Police v trgovinah so bile polne domačih proizvodov. Eden izmed njih so bili keksi Plazma Bambi. Na njihovi izvorni embalaži iz leta 1965 preberemo, da so primeren nadomestek za meso.

Ob tem sem se nehote spomnila, kako se je moja mami, po značaju dobrovoljna in optimistična, večkrat pošalila (kar ni bilo daleč od resnice), rekoč: »Saj sem pravi čarovnik ker iz pol kilograma mesa skuham juho, golaž in spečem zrezke«

Kdaj pa kdaj smo si zaželeli piščanca, zlasti ocvrt nam je zelo teknil. V tistem času v trgovinah ni bilo mogoče kupiti očiščenega piščanca ali kokoši, kaj šele pripravljenih posameznih kosov, tako kot je to možno danes in je perutnine na pretek v vseh možnih oblikah. V tistem času pa je bilo možno kupiti živo kokoš na tržnici, jo doma zaklati in očistiti in pripraviti za kuho ali peko. Moja mami, ki je imela fobijo pred vsemi pernatimi živalmi, nikakor ni bila sposobna izpeljati tega postopka. Na pomoč ji je priskočila tašča, moja babi. Mami je morala samo kupiti kokoš in jo prnesti domov, za ostalo bi poskrbela babi. Toda kako, saj mami ni bila pripravljena niti prijeti kokoši. Znašla se je tako, da ji je prodajalka dala kokoš v nakupovalno mrežo, jo podala mami, mami pa je mrežo držala z iztegnjeno roko od sebe in jo prinesla domov ...

Pod rubriko Saj ni res, pa je... bi lahko uvrstila simpatično prigodo s carinikom, ki sem ji bila priča na slovensko-italijanski meji.

Bilo je v šestdesetih letih, ko je še trajalo obdobje strogega državnega nadzora (carinska služba), so se sorodniki odpravili v Trbiž po keramične ploščice – pogovorno smo uporabljali izraz kahllice - za kopalnico. Ker v Sloveniji ni bilo nobene izbire, finančna sredstva pa jim niso predstavljana večjega problema, zato so bili pripravljene plačati tudi carino. Nabavili so zelene ploščice in upali, da za carino ne bo potrebno odšteti veliko denarja.

Na meji carinik postavi takrat običajno vprašanje: »Imate kaj za prijaviti?«. Stric pošteno odgovori: »Ja, nabavil sem nekaj kahllic«. Cariniku se očitno ni posvetilo za kakšne kahllice gre in je z roko mirno zamahnil, češ, kar pojdite naprej.

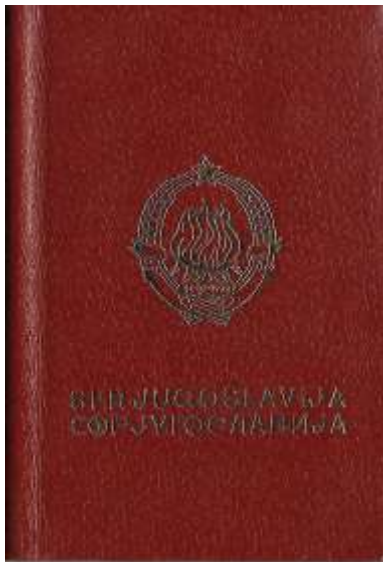
POTOVANJA – DEVIZE

Kar nekaj znancev sem vprašala, če se spominjajo časov (šestdeseta leta), ko smo lahko le enkrat letno kupili devize za potovanje v tujino. V potni list je bančni uslužbenec pritisnil žig, ki je izkazoval, da smo za tekoče leto že prejeli devizno kvoto in nismo bili več upravičeni do drugih deviznih sredstev.

Presenetljivo malo se jih je spominjalo tega. Dokaze sem iskala pri znancih, na spletu, nato sem se obrnila na Narodno banko Slovenije in šele iz Narodne banke Srbije sem dobila odgovor – dokaz. Navajam prevod, kopijo originalne e-pošte prilagam na koncu prispevka.

S tem v zvezi smo v knjižničnem fondu Narodne banke Srbije našli predpis, na osnovi katerega so bila izdana tehnična navodila, ki jih navajate v svoji e-pošti in to Odločbo o vbrednosti in pogojih prodaje deviz državljanom. ("Službeni list SFRJ, br. 45/66-915) s spremembami in dopolnitvami ("Službeni list SFRJ", br.52/67-1268).

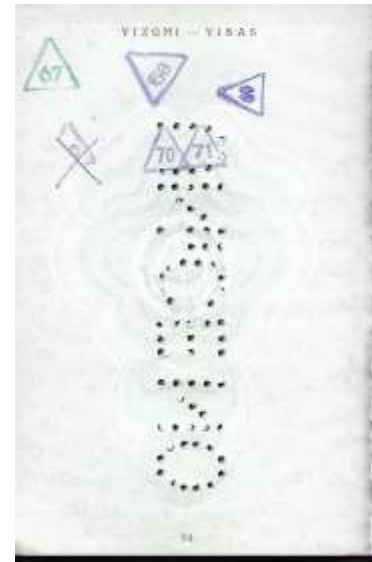
S to odločbo je bilo urejeno, da so za stroške privatnega potovanja v inozemstvo državljani imeli pravico, da pri Narodni banki Jugoslavije ali pooblaščenih banki, na osnovi potnega lista kupijo enkrat letno devize v znesku 400 din. ...

Jugoslovanski potni list

Veljavnost

Žigi, ki potrjujejo nakup deviz

BOM POSTALA FRANCOZINJA?

Šestdeseta so bila tudi leta mojega šolanja na gimnaziji in študija na fakulteti. Po končanem tretjem letniku študija leta 1968, mi je kolega in sošolec iz gimnazije pomagal, da sem dobila delo v Franciji kot au pair. Au pair je mlajša oseba, običajno dekle, stara med 18 in 30 let, ki v zameno za brezplačno hrano in stanovanje ter nekaj žepnine pomaga pri varstvu otrok in lažjih gospodinjskih opravilih. Cilj au pair-a je spoznati kulturo, pridobiti izkušnje in se naučiti jezika. Dogovorjeno je bilo, da delo nastopim pri neki francoski družini s štirimi otroki v času od junija do avgusta. Junija bi se družini pridružila na Azurni obali, kjer so počitnikovali. Toda zaradi študentskih in delavskih protestov maja in junija 1968 v Parizu, ki so se razširili še po drugih mestih Francije in naj bi zamajali režim Charlesa de Gaulla, mi oče ni dovolil, da odpotujem. Bal se je, da bi se nemiri razplamteli in bi bila lahko v nevarnosti. Protestiralo je namreč kar 10 milijonov oziroma dve tretjini vseh delavcev. A prav tako hitro, kot je

Moji francoski otroci

vzplamtel, je na koncu ogenj tudi ugasnil, de Gaullova vladavina pa se je le še močneje zasidrila na oblasti.

Tako žal nisem prišla do Azurne obale. Družini sem se pridružila julija v mestu Villeurbanne. To je t. im. mesto dvojček z Lyonom v departmaju Rhône. Družina me je izredno lepo in ljubeznivo sprejela in kmalu so mi zaupali vse štiri otroke. V veliko pomoč pa sem jim bila, ko se je družina selila v manjši kraj v departmaju Ain.

Ko so 20. in 21. avgusta vojaške enote Varšavskega pakta vkorakale v Češkoslovaško in nasilno zatrle poskus politične liberalizacije, sta se moja »delodajalca« zbala, da se bo to zgodilo tudi v Jugoslaviji in sta me pripravljala na to, da ostanem pri njih. Na srečo se to ni zgodilo in konec avgusta sem se vrnila domov. Na povratku so me v Benetkah pričakali mami, oči in brat. S francosko družino imam še vedno stike. Žal sta starša teh otrok že pokojna, z najstarejšim (na sliki prvi z desne) in njegovo ženo pa sem se srečala poleti leta 2015.

SEDEMDESETA

Po tretjem letniku študija in vrnitvi iz Francije sem se odločila, da študija ne bom nadaljevala in sem junija 1970 diplomirala na prvi stopnji študija. Takrat je bilo to precej običajno. Redno pa sem se zaposlila že koncem septembra 1969. Nekega dne je prišel oče iz službe in mi predlagal, da se zaposlim. Njegov kolega, direktor manjšega raziskovalnega inštituta, je iskal tajnico. Privolila sem in se zaposlila v administraciji Inštituta za celulozo in papir. Seveda mi je bila priznana le srednja šola. Tudi plača je bila temu primerna. Toda takoj, ko sem v kadrovski oddelku prinesla potrdilo o diplomi, se mi je plača nemalo povečala. (Kako pa je danes?) Še višjo plačo pa sem prejela, ko sem se, po uspešno opravljenem bibliotekarskem izpitu, zaposlila kot knjižničarka na istem inštitutu.

VRAČAM SE K ZIMSKEMU ŠPORTU.

V poznih sedemdesetih letih so bila izredno priljubljena sindikalna smučarska tekmovanja v veleslalomu. Takrat ta šport še daleč ni bil tako priljubljen kot je to danes in tudi deklet, ki bi se navdušeno spuščale po zasneženih strminah, je bilo bolj malo. V službi so nekako izvedeli, da smučam in prepričali so me, da sem se udeležila panožnega tekmovanja v veleslalomu na Krvavcu. Ne spominjam se, na katerem mestu sem končala, a prav gotovo med zadnjimi.

Sicer pa to sploh ni bilo tako pomembno, saj je bil namen tovrstnih tekmovanj predvsem druženje kolegov iz drugih podjetij panoge.

Krvavec: s kolegico na smučišču ...

... fantje že tekmujejo

V zvezi s smučanjem me je spomin popeljal na moje prvo smučanje v Avstriji. S prijatelji smo najeli apartma v Bad Kleinkirchheim-u. Bil je lepo opremljen in urejen. Prijetno presenečenje nas je čakalo naslednje jutro po prihodu, saj nas je na vratih čakala vrečka s še toplimi kajzericami. V naši socialistični domovini si kaj takega sploh nismo mogli predstavljati. Lastnik apartmaja nas je po tem vsak dan vprašal, koliko kajzeric naj prinese naslednje jutro. Tako smo vsak dan zajtrkovali tople, dišeče kajzerice. Zanimivo, kako je na vse nas to naredilo tak vtis, da se še danes spominjamo »Kaisersemmel Service«.

OSEMDESETA

BANANE

Pripetljaju, ki se mi je zgodil v začetku osemdesetih let pa bi lahko rekli politična antireklama. Takrat, med drugim nikakor ni bilo možno dobiti banan. Ko sem sina peljala na kontrolni pregled v otroški dispanzer, mi je patronažna sestra dala veliko koristnih nasvetov, tudi o prehrani malčka. A morala je delati v duhu časa in me je brez zadrege prepričevala, da banane nimajo nobene hranilne in vitaminske vrednosti in da jih otrok sploh ne potrebuje. Vem, da je bila dobro seznanjena o vseh prednostih uživanja banan in vseh vitaminih in mineralih, ki jih vsebujejo ter njihovem blagodejnem vplivu na otroka. Nekateri ji celo pripisujejo čudežno moč. A tako je, ko politika poseže v zdravstvo.

VRTEC ZA KG KAVE

V obdobju od 1982 do 1986 je bil strogo omejen uvoz velikega števila proizvodov široke potrošnje. Primanjkovalo je kave, olja, sladkorja, detergentov in mnogo drugih izdelkov.

S kavo oziroma njenim pomanjkanjem je povezano sprejemanje hčerke v vrtec pomladi leta 1986. Hčerko sem po takratnih predpisih vpisala oz. prijavila v vrtec, kamor je že hodil njen bratec. Na večkratno povpraševanje, če je oz. če bo hčerka sprejeta, sem vedno dobila enak odgovor, da je vrtec poln, obstaja pa možnost, da se kdo odjavi in v tem primeru bo na vrsti za sprejem moja hčerka. Porodniški dopust se mi je iztekal in pokličem v vrtec kako in kaj. Sledil je odgovor, da nikakor ni možno, saj je vrtec poln in nič ne kaže, da bi se kakšno mesto sprostil. Naslednji dan sem po naključju dobila v dar 1 kg kave. V trenutku me je prešinila

Moja punčka v vrtcu

ideja: kavo sem dala v nakupovalno pvc vrečko in odkorakala v vrtec. Ravnateljice ni bilo, le dve uslužbenki. Vrečko s kavo sem postavila na ravnateljčino mizo, povedala kdo sem in odšla domov. Do doma sem imela le nekaj korakov. Ko sem vtikala ključ v ključavnico sem zaslišala zvonjenje telefona. K sreči sem bila še pravočasna. Klicala me je ravnateljica vrtca in povedala, da se je pravkar izpraznilo eno mesto in da lahko naslednji dan pripeljem hčerko v vrtec.

INFLACIJSKA ZGODBA

Leti 1984 in 1985 predstavljata obdobje velike inflacije. Brat se je odločil za nakup novega Golfa, ki so ga izdelovali v Vogošću. Za nakup oz. plačilo avta je potreboval kredit. Za odobritev kredita pa je moral na banki deponirati 5.000 DM, za dobo 5 let. Za odplačilo kredita sta morala jamčiti dva poroka z ustreznim dohodkom. Poroke v tistem času ni bilo enostavno dobiti, a bratu je uspelo. Toda v LB v Ljubljani so bile že vse kreditne kvote izkoriščene, zato je začel iskati podružnične banke, ki bi še razpolagale s kvoto. Našel je podružnico LB v Slovenj Gradcu, ki je tak kredit še odobraval. Po 5 letih in odplačilu kredita je brat dobil vrnjeno protivrednost depozita. Pred 5 leti je bilo to 5.000 DM, ob vrnitvi dinarske protivrednosti pa si je lahko privoščil le novo srajco. In še to, po avto je moral kar sam v Vogošće. Seveda pa je pri tem treba omeniti, da je, po podatkih Statističnega urada, stopnja inflacije v obdobju od začetka januarja 1984 do konca decembra 1985 znašala 178,4 %

PIONIR

Jeseni leta 1989 sem vpisala svojega prvorojenca v 1. razred osnovne šole. 29. novembra istega leta je bil sprejet v Zvezo pionirjev Slovenije. ZPS je bila ustanovljena leta 1947 kot del Zveze pionirjev Jugoslavije (ZPJ) ustanovljene leta 1942 v Bihaću. Opredeljena je bila kot vzgojno – zabavna, patriotska, izven šolska organizacija. Njen cilj je bil, vzgajati mladino ob

Sinova pionirska kapa in rutka

sodelovanju odraslih na tradicijah NOB v zavedne državljane SFRJ. Združevala pa je osnovnošolsko mladino. Cicibane so med pionirje sprejemali na svečani prireditvi na Dan republike, 29. Novembra.

Pionirji so imeli lastne uniforme: črne čevlje, modre hlače (deklince modra krila), belo srajco, rdečo rutico za vratom in vojaško kapo, imenovano »titovka«. Uporabljali so vojaški pozdrav - salutiranje s stisnjeno pestjo. Čeprav je bil sprejem med pionirje del šolskega programa in zato pravzaprav obvezen, je članstvo v Zvezi pionirjev pomenilo čast.

Zadnja generacija otrok, ki je bila v Jugoslaviji pred razpadom komunističnega sistema vključena v pionirsko organizacijo, je krenila v šolo šolskega leta 1989/1990.

Tako je bil moj sin v zadnji generaciji otrok, ki so bili sprejeti med pionirje. Mlajša hčerka je samo videla bratovo modro kapo in rdečo rutko.

GOSPOD TOVARIŠ

Skoraj neverjeten, a vendar resničen se zdi pripetljaj iz začetka osemdesetih let, ki ga je izkusila moja kolegica. Ob neki priložnosti našega druženja je pripovedovala: »Delala sem kot tajnica v večjem podjetju. Vstopi nek pomemben vodstveni delavec. Vljudno ga pozdravim in vprašam, kaj gospod želi. »Zate nisem noben gospod, ampak tovariš. Če te še enkrat slišim, da me boš zmerjala z gospodom, boš letela iz službe«.

Ko se je socializem v Evropi konec osemdesetih let prejšnjega stoletja pogreznil sam vase, so tovarišice in tovariši praktično čez noč izginili. Kot da jih nikoli ne bi bilo. Tovariša miličnika je zamenjal gospod policaj.

Marijana Nedović Brumen

JUGOSLAVIJA – DOMOVINA MOJE MLADOSTI

KAKO JE MOJA DRUŽINA IN JAZ ŽIVELA IN PREŽIVELA UVEDBO SOCIALISTIČNE OBLASTI

V prvo obdobje socializma smo vstopili z veliko navdušenja, predvsem ker se je končala za nas zelo težka vojna. Naše začetno navdušenje pa se je kmalu sprevrglo v najhujšo moro!

PRVA NACIONALIZACIJA OZ. ODVZEM PREMOŽENJA

Lepega dne 1944. leta smo sprejeli odločbo, s katero so nam zaplenili vso nepremično in premično premoženje. Morali bi se izseliti iz naše hiše samo z ročno prtljago. Našo hišo naj bi dobila priseljenska družina iz Bosne, mi pa »kud koji mili moji«! To družino so sestavljali sin - gardist Titove garde, njegova mati in žena. Nevesta je po cel dan posedala v naši kuhinji in opazovala mojo mamo, odpirala omare in pregledovala vsebino ali se vrtela pred psiho in se ogledovala v zrcalu, medtem ko se gardist ni prikazal. Obrazložitve, zakaj so nam zaplenili premoženje oz. česa smo obtoženi, nismo dobili. Starši so obupano iskali rešitev in jo tudi našli.

Hiša v Zemunu (s sprednje in bočne strani)

Takrat so v Beograd prišli člani republiške vlade iz Slovenije, med katerimi je bilo nekaj maminih znancev, h katerim se je mama zatekla in z njihovo pomočjo uspela izničiti zaplembo. Bilo je še nekaj težav z vračilom že odtujenih stvari, ki so nam jih zelo neradi vrnili. Poslej nismo več živeli v miru, ves čas nas je skrbelo, kaj si bo nova oblast še izmislila in

kakšne bitke nas še čakajo. Moja mama je doživela vrsto živčnih zlomov, tako da je dovršen del skrbi za družino (kuhanje, pospravljanje, pranje) padel na moja pleča, saj je oče odhajal od doma še v mraku in se vračal šele z nočjo.

V izpraznjene hiše v naši ulici so naselili pisano družčino priseljencev iz Bosne, Like in Korduna, ki se je med sabo prepirala, kradla in se celo obstreljevala, tako da se nismo počutili varne, še posebej ko so pred našimi očmi ustrelili sosedovega dvanajstletnega sina.

DRUGA NACIONALIZACIJA OZ. PODRŽAVLJANJE PREMOŽENJA

Naslednji odvzem premoženja se je zgodil dve leti pozneje, leta 1948. Tedaj so odvzeli premoženje naše družine, očeta in njegovih štirih bratov v Slovenskih goricah v Jeruzalemu. Moj praded po babičini strani je bil dovolj premožen, da je vsakemu od svojih otrok ob poroki podaril oz. dal v doto posest v Slovenskih goricah. Tako je moja babica dobila cel hrib, na katerem je bil zasajen vinograd, sadovnjak in dve poslopji: gosposka hiša in pomožna poslopja (klet, zidanica) ter viničarija ob vznožju hriba. Njen mož, moj ded, je kasneje (tudi s pomočjo sinov) dokupil še njivo (za viničarja, da si je lahko pridelal ohišnico) in nekaj gozda za drva za obe hiši.

Ob dedovi smrti so posestvo podedovali sinovi, vsak po eno petino. Ker nihče od dedičev ni bil kmet, so jih označili kot kulake in vse zaplenili ter podelili viničarju. Ta je po približno desetih letih prišel k mojemu stricu v Maribor in mu rekel »naj gospod vzame vse nazaj«, ker se on seli k sinu v Maribor in ne misli več skrbeti oz. obdelovati posest. Tako je posestvo propadlo. Ob denacionalizaciji so priznali lastništvo samo trem v Sloveniji živečim bratom, dvema na Hrvaškem živečih bratov pa ne, in nam izplačali simbolično odškodnino, saj sta od

Vinograd v Jeruzalemu

obeh hiš ostale le še ruševine (na sredi izbe v gosposki hiši raste razkošno drevo!), vinograda in sadovnjaka ni več, vse je zaraslo z grmovjem. Gozd je Gozdno gospodarstvo, ki je z njim gospodarilo, izsekalo do golega, na njivi pa stojita dve hiši, ki so ju zgradili zdomci, ki sicer živijo v Avstriji. Tako z vračanjem v naravi ni bilo nič, odškodnina pa tudi ni omembe vredna.

OHRANJENE POSESTI, IZVZETE IZ NACIONALIZACIJE

Hiša na Bezenškovi v Zeleni Jami

Družinske hiše mamine družine Vencajz nacionalizacija ni zajela, ker sta bili v pritličju samo dve stanovanji, mansarda pa ni prišla v poštev. Bila pa je odvzeta razpolagalna pravica s prostori. Tako so mojo staro mamo, ki je že dolgo prebivala v hiši, utesnili skupaj s svakinjo, sestro mojega starega očeta, v dvosobno stanovanje, tj. vsako v eno sobo, ostale dele hiše pa so sparcelirali v enosobna stanovanja s skupnim straniščem in po eno vodovodno pipo v vsaki etaži tj. na stopnišču. Tako se je v našo hišo naselilo 26 oseb.

Ko sem leta 1968 podedovala hišo, seveda za mojo družino ni bilo prostora in sledila so leta praznjenja hiše (tudi po sodni plati), tako da smo šele po približno desetih letih postali uporabniki cele hiše.

PREŽIVETJE V NOVEM DUHU

Moji starši so bili spričo vseh nevšečnosti, ki smo jih doživeli in preživeli ob nastopu nove oblasti, malo bolj previdni in niso rinili v prve vrste, so pa seveda morali sodelovati. Tedaj je bilo nujno udeleževati se udarniškega dela za »izgradnjo domovine«. V Beogradu se je pričel graditi Novi Beograd, kar je bilo opevano v pesmi »Idemo, radimo nov Beograd, gradimo i vesele pesme rado pevamo!« To je potekalo tako: zvečer ob 20h, potem ko se je oče vrnil iz službe, se je šlo na gradbišče. V prvi fazi se je zajezil stranski rokav Donave in se zasul z materialom, izkopanim iz glavne struge, ki se je na ta način poglobljala. Ta material (pesek in puhlica) je bilo potrebno ročno nasuti po celi površini izsušenega rečnega rokava in to se je delalo udarniško. Enkrat so me vzeli starši s seboj, da sem videla, kako prelagajo velikanske kupe mokrega blata enkrat na eno stran in drugič te iste kupe zopet nazaj, ker ni bilo nobenega načrta, kako in kaj naj se dela, samo delati je bilo treba. Na delo so morali vsi stanovalci in najstarejši stanovalec v naši hiši, efendija Haznadarević, ki je bil prestar, da bi fizično delal, je vodil evidenco opravljenih ur, zapisoval udeležbo in risal grafikone, ki so viseli na vidnem mestu v veži.

V jesenskem času smo hodili na udarniško delo v zadrugo (kolhoz) na polje pobirat pridelke, se zbrali na začetku njive, vsak je dobil dve vrsti (levo in desno) in smo se zapodili ruvat rastline. Otroci smo šli zadaj, pobirali poruvano in zlagali na kupe, da se je posušilo, naslednji udarniki pa so osušene stroke potrgali in oluščili.

Dobra stran tega dela pa je bila, da smo po opravljenem delu dobili malico, »vojnički pasulj« brez mesa in enkrat celo golaž in zajeten kos kruha. Po preselitvi v Ljubljano pa udarniškega dela ni bilo več!

KAKO JE BILO ŽIVETI »NA PIKE«, TJ. NA KARTE

Na začetku, takoj po vojni, je bilo preživetje enako težko kot med vojno. Oskrba je bila zelo pičla, na osebo 25 dag kruha na dan, 15 dag sladkorja, 10 dag mesa na mesec itd., nič mleka in mlečnih izdelkov, ker sem bila že prevelika. Oče je imel lažjo delavsko karto (R2), mama gospodinjsko (D) in jaz srednjo otroško (D2). Prvo sadje, ki sem ga dobila na karte, je bilo $\frac{3}{4}$ pomaranče. Takrat so se odprle prve mlečne restavracije (Dežji restorani), kjer si lahko dobil enkrat dnevno brez kart-pik skodelico mleka in kajzerico z rezino salame (če si imel veliko sreče) ali rezino sira (če si imel manj sreče) ali tenko namazano z maslom (če si imel malo sreče) ali pa le prazno (če nisi imel sreče), in še to samo, dokler ni vsega zmanjkalo. Tudi oskrba ni bila vedno redna, enkrat je zmanjkalo enega, predvsem mesa, enkrat pa drugega, cele ure smo stali v vrstah za vse stvari in po večkrat za eno samo. Z mamo sva se izmenjavali, ne vem pa, kako so to zmogle zaposlene žene z manjšimi otroki.

Nekaj časa so nas oskrbovali samo s kozjim mesom, kajti neki pametnjakoviči so ugotovili, da koze popasejo vse podrastje in so v planinah Bosne in Črne gore, kjer so redili ovce in koze, polovili in pobili vse koze in z mesom pričeli oskrbovati mestno prebivalstvo. Ker so bile to prosto pasne koze, je meso neznansko smrdelo in smo zato presedlali na konjsko meso, ki je veljalo za manj vredno in ga je bilo moč kupiti v prosti prodaji. Verjetno sem v svojem življenju pojedla vsaj pol konja!

Še težje je bilo z oblačili in obutvijo. Izgotovljenih oblačil skoraj ni bilo moč kupiti in če si imel srečo ali pa prave informacije, si lahko dobil kak meter cenenega blaga. V tem času sem imela le eno krilo in dve bluzi iz flanele (blago za spalne srajce) in na roke predelano mamino staro perilo. Tedaj nam je priskočila na pomoč mamina teta, ki nam je pošiljala oblačila pokojne sestre (mamine pokojne tete). Potem sva z mamo predelovali vse po vrsti in tako sem se naučila šivati, kar sem počela celo življenje in počnem še danes. Imeli sva (in ga še imam) prastar šivalni stroj, ki ga je za doto dobila moja babica od svoje babice, moje praprababice!

Najtežje je bilo z obutvijo. Močno sem si želela »tenis copate«, ki so se občasno dobile in sem zanje bila pripravljena celo noč stati pred trgovino (z množico drugih kupcev), da sem, ko so pripeljali robo, planila v trgovino in si priborila željene copate. Ker mi je takrat noga še rastla, sem imela stalno premajhne čevlje in mi je oče spredaj izrezal odprtino, da so mi prsti ven gledali.

Po ukinitvi bonov in pik in mi noga ni več rastla, sem končno bila normalno obuta, sicer le z enim parom na leto, vendar neoporečnim. Prve salonarje sem si kupila s šestnajstimi leti in lastno prisluženim denarjem.

KAKO SMO STANOVALI

V Zemunu smo imeli svojo hišo (starša sta jo kupila leta 1940) in z njo imeli po vojni kup sitnosti, kar sem opisala v poglavju o nacionalizaciji. Starša sta se na moč trudila hišo prodati (takrat se ni smelo nepremičnin prodajati) in sta končno leta 1949 našla kupca. Preselili smo se v njegovo stanovanje, ki je bilo lepo stanovanje v bivši judovski vili (judovske lastnike so med vojno »uplinili«), vendar polno mrčesa, tako da smo ga prvo morali deratizirati.

Ko je oče končno lahko zapustil službo v Beogradu, smo se pričeli seliti v Ljubljano. Vse se je zgodilo zelo na hitro in je bilo treba zgrabiti priložnost. V tistih časih nisi mogel kar dati odpoved in oditi, ampak si moral dobiti dovoljenje, tako imenovani »premeštaj«, šele potem si smel zapustiti delovno mesto. Moj oče se je več let boril za dovoljenje, čeprav je imel zagotovljeno delovno mesto v tiskarni Ljudske pravice (danes Dnevnik). Problem je bil dobiti stanovanje v tako kratkem času (2 meseca), da bi lahko šla ob začetku šolskega leta v šolo. Uspelo nam je najti (po oglasu) nekega miličnika, ki je šel na šolanje v Beograd in vzel s seboj celo družino, ter izpeljati zamenjavo stanovanja. Stanovanje je bilo sicer privatno, vendar lastnica je bila mladoletna in ni imela razpolagalne pravice, to je imela tiskarna Ljudske pravice (delno). Ko smo se pričeli seliti, smo ugotovili, da nam pripada le del stanovanja (kuhinja, soba, kabinet in skupni WC) ter da zasedata stanovanje še dve stranki, in sicer bivši, še predvojni najemnik, ki so ga utesnili v eno sobo in kopalnico, in sorodnika lastnice, ki nista imela stanovanjske pogodbe in sta se kar »na črno« vselila še pred nami. Tako smo živeli skupno 12 let, po tem pa smo »malo zlepa in malo zgrda« vendarle pridobili celo stanovanje oz. izselili stanovalce. Tako smo končno dobili prvo kopalnico in eno sobo in šele čez čas še preostalo sobo.

Čeprav sem podedovala Vencajzovo družinsko hišo v Zeleni jami, se vanjo nismo mogli vseliti, ker je bila v celoti zasedena z občinskimi najemniki in je trajalo približno 16 let, da smo po nepopisnih težavah in sodnih postopkih končno zasedli hišo v celoti. Bitka za streho nad glavo je tako trajala od konca vojne do šestdesetih let.

ŠOLANJE

V šolo sem šla s sedmimi leti, ker takoj po osvoboditvi šole niso delovale. V tistem času so v Vojvodino (živeli smo v Zemunu) že pričeli prihajati prvi »kolonisti«, tj. priseljenci z opustošenih ozemelj v Bosni, pa tudi tisti, ki so si obetali »boljše življenje«. Zasedli so izpraznjene hiše in cele vasi Švabov, ki so se skupaj z umikajočo se nemško vojsko umaknili v nemške dežele. Prišleki so bili v glavnem nepismeno ali polpismeno kmečko prebivalstvo, ki

jim je nova oblast obljubljala raj na zemlji. Nekateri so ga našli, drugi pa ne in so se spet vrnili nazaj v svoj svet.

Tako smo se v prvem razredu znašli otroci in mladoletniki od 6 – 16 let. Jaz sem bila med najmlajšimi in še malo sem šepala na eno nogo, ker sem se med osvobajanjem Beograda (ki smo ga maloštevilni prebivalci naše ulice preživljali približno 3 mesece v sosedovi kleti) zbolela oz. se zastrupila s hrano in bila dalj časa paralizirana od pasu navzdol. Po ozdravitvi (ozdravil me je ruski zdravnik iz armade generala Tolbuhina, ki je osvobajala med drugim tudi Beograd) sem nato še kar nekaj časa močno šepala in na ta način bila izpostavljena norčevanju. Imela sem po mnenju novodošlih sošolcev tudi »švabsko« ime in priimek, zato

Prvi razred

sem postala tarča starejših sošolcev. Tepli so me na vsakem koraku, da sem prihajala domov objokana, umazana in strgana. Učitelji so vedeli, kaj se dogaja, vendar si niso upali ukrepati, starši pa ravno tako ne, ker so se jih tudi bali.

V drugem razredu so ti starejši sošolci izginili in na šolo je prišel nov ravnatelj iz njihovih vrst in pričel delati red. Domov smo se odpravljali v koloni, razred po razred in prvo odpremili vse pretepače, nakar so nas razpustili in je vsak odšel v svoj dom.

V tretjem razredu so se težave pomirile in zaživelimo normalno.

V Ljubljano smo se vrnili leta 1950, ko sem šla v drugi razred gimnazije. Bila sem vseskozi odlična učenka in starši so me želeli vpisati v klasično gimnazijo, vendar me tja niso hoteli sprejeti, ker nekako nisem bila »ta prava« (to smo izvedeli kasneje) in sem se po pripadnosti okoliščin vpisala na Gimnazijo Poljane, ki sem jo uspešno končala leta 1957.

Matura, leto 1957

ŠOLSKA PREHRANA

Šolska prehrana je bila glede na to, da je bila hrana na začetku vsa na pike, individualna. Ponavadi kos kruha z domačo marmelado, skuhano brez sladkorja ali s čim drugim. Nekako v drugem razredu so uvedli celodnevni pouk, zato smo v šoli pričeli dobivati kosilo. Prinesli so ga v kantah za mleko (vselej le enolončnico) in smo dobili po eno zajemalko te čorbe. Krožnik in pribor (žlico!) smo morali prinesiti s seboj. Najbolj se spominjam neokusne enolončnice iz bakalarja, ki ga nismo poznali in ga tudi nismo jedli.

Ko so bile pike ukinjene in smo hrano kupovali v prosti prodaji (takrat sem bila v gimnaziji), se je uvedla šolska malica, ki je bila sestavljena iz skodelice čaja, bele kave ali mleka ter kosa kruha, največkrat namazanega s kakšnim namazom iz UNRI-nih paketov. Pravo razkošje pa je bilo, če mi je mama dala denar in sem stekla čez cesto k peku Dolinarju po žemljo.

Lonček za tekoči del malice smo morali prinesiti sami od doma in sošolci so našega sošolca Toneta dražili z zbadljivko »Tonček ima svoj lonček«.

Po prehodu v višje razrede gimnazije do malice več nismo bili upravičeni in smo se zopet zatekli k individualnemu načinu prehranjevanja.

ODNOS MED TRADICIJO IN NOVO IDEOLOGIJO

Moj praded po očetovi strani je bil posestnik, lokalni trgovec in gostilničar iz Šentvida v Slovenskih goricah, njegov zet, moj ded, je bil učitelj in nadučitelj, moj oče pa grafičar (litograf in pretiskar).

Moj prapraded po materini strani je bil pek in posestnik v Šentvidu pri Stični, njegov zet, moj praded, je bil odvetnik (v Kočevju, Krškem, Ljubljani in Celovcu), cr. kr. poslanec na Dunaju in še mnogo tega, njegov sin, moj ded, je bil šolan oficir in nato višji železniški uradnik, moja mama je bila uradnica.

Po tem poreklu nisem nikakor spadala v kontekst socialistične doktrine (nisem izhajala iz proletariata), zato sem svoje poreklo skrbno varovala.

Moj oče je po povratku v Slovenijo pridobil status delavca v proizvodnji in tako sem postala članica delavskega razreda in žela prezir sošolk, ki se niso čutile tako. To se je manifestiralo pri (ne)povabilih na domače zabave, obiskih gledališča, kjer sem jaz stala na stojišču, one pa ..., pri preživljanju počitnic (smučanje, morje), garderobi itd. Nisem se zato pretirano sekirala, je pa le bilo včasih grenko.

Sicer smo doma živeli bolj »po starem« in se po lastni presoji prilagajali novim trendom v družbi. Te nove trende so v veliki meri krojili prišleki z dežele v mesto, izgubljali svojo podeželsko identiteto (in se je po malem celo sramovali), niso pa poznali navad mestnega življenja in so vse, kar jim je bilo tuje, ožigosali z »buržoazijo« oz. malomeščanstvom. To sem doživljala na lastni koži.

Za politiko se nisem zanimala, čeprav je bil moj oče kar aktiven (v sindikatu in KP), za kar je prijel dve odlikovanji za zasluge za narod.

Sindikata grafičarjev pred drugo svetovno vojno in po njej

Mene nihče nikoli ni silil v politiko, so mi pa kasneje v službi v državni upravi priporočali, da se včlanim v KP, sicer ne bom v službi napredovala. Nisem upoštevala nasvetov in tudi nisem napredovala (to se je zgodila šele po osamosvojitvi) in ni mi bilo žal. Glede na to, da že prejšnje generacije v naši družini niso bile pretirano verne, moji starši pa sploh ne, tudi jaz

nisem našla smisla v veri. Sem pač zaprisežena ateistka, me pa vsi, ki to niso, že v preteklosti in tudi sedaj obsojajo, ker ne praznujem tradicionalnih verskih praznikov »vseh Slovencev«, tj. ne božičujem in ne kuham šunke in pirhov (kar je glavno opravičilo oz. namen praznovanja mnogih »vernih in zavednih Slovencev«!). Moj moto je, da če ima človek vero, jo nosi v sebi in ne na mizi in krožniku!

Zato, ker nisem bila aktivna v trendovskih organizacijah, sem pa želela biti aktivna v športu.

Prizori iz filma »Mladini šport in telovadba«, leto 1955

Sprva sem se vključila v orodno telovadbo na Taboru, pa nisem bila prav uspešna, zato sem se lotila plavanja v plavalnem klubu Ilirija, pa zopet nisem bila uspešna, pa sem poskusila pri umetnostnem drsanju, pa sta voditelja odšla v tujino in je bilo treninga konec. Poskusila sem tudi z odbojko v klubu Grafičar, pa se je ponovila ista zgodba. Zato sem sklenila, da se posvetim glasbi in učenju tujih jezikov.

Začetek s harmoniko in konec glasbene šole

Opravila sem 10 letnikov nižje glasbene šole v glasbeni šoli Svoboda za Bežigradom (na harmoniki), vendar nisem bila nadarjena in sem ukvarjanje z glasbo opustila.

Bolj mi je šlo z jeziki pri pouku na Delavski univerzi. Naučila sem se kolikor-toliko italijansko in malo francosko. Že v šoli smo se učili rusko in angleško, pa še fakultativno nemško, tako sem postala pravi mali poliglot! Verjela sem v rek »kolikor jezikov znaš, za toliko ljudi veljaš« in kasneje ugotovila, da to nikakor ni res.

Na koncu naj zapišem, da sem z leti veliko bolj negovala tradicijo po reku »kdor ne spoštuje preteklosti, prihodnosti nima) in se manj obremenjevala z dnevnimi trendi in raznimi »sodobnimi« ideologijami.

KAKO SMO POČITNIKOVALI

O počitnikovanju takoj po vojni nismo niti premišljevali, saj je po službi in nato prostovoljnem udarniškem delu ter lovu, čakanju v vrstah za nabavo osnovnih potrebščin in hrane ostalo bore malo prostega časa, tudi se ne spomnim, da bi oče imel kaj prida dopusta, pa tudi v šoli smo imeli celodnevni pouk in le zimske in poletne počitnice.

Tako so se moje prva počitnice pričele leta 1947, in sicer sva se z mamo odpravili v Ljubljano k stari mami s pomočjo nakaznice K-15, tj. bila nakaznica za eno potovanje na leto po znižani sindikalni ceni. Problem je nastal pri nastanitvi, kajti stari mami so odvzeli eno sobo (od dveh!) in vselili podnajemnika, tako da je mama spala v kuhinji na divanu, jaz pa sem spala pri teti Slavici Vencajz na Dunajski cesti (sedaj Slovenski cesti) v kotu njene sobe na blazinjaku. Težko sem se navadila, ker je mimo hiše vozil tramvaj in drdral in cvilil in po

Počitnikovanje v Lovranu

stropu so se plazile sence luči s ceste. Tako so se počitnice odvijale med Dunajsko in Bezenškovo ulico.

Naslednja leta so bila podobna, le da sem skupaj s teto prebivala sedaj na Bezenškovi ulici brez mame, ker ni mogla z mano. Našo teto Slavico so namreč sprva tudi utesnili, nato pa še izselili iz stanovanja na Dunajski cesti, kjer je od stanovanja, ki je obsegalo celo nadstropje Medjatove hiše za 10-člansko družino Vencajz, odvetniške pisarne Ivana Pavla Vencajza in sob za odvetniške pripravnike, ostala le še kuhinja in, po utesnitvi, ena soba, in jo vselili v podnajemniško sobo k moji stari mami. Soba je bila velika (po prvotnem načrtu namenjena gostilniški sobi) in jo je teta zelo smiselno uredila v 4 enote: v prvem kotu levo od vrat je bila kuhinja, kjer je na sobni psihi z brušenim beneškim ogledalom kraljeval električni kuhalnik, na umivalniku z marmorno ploščo pa porcelanski lavor z vrčem za vodo kot pomivalno korito, ter proti kuhinji obrnjeno omaro s policami za posodo. V desnem kotu nasproti kuhinje je bila spalnica, tj. dve postelji za teto in goste tj. mojo mamo. Sledile so pregrade iz omar, na drugi strani pa je bila jedilnica (alias dnevna soba) in salon z blazinjakom, majhno mizico in dvema foteljema, kjer sem kraljevala jaz. Vse skupaj je bilo videti kot skladišče oz. kot kakšna starinarnica s pohištvom.

Potovanje od Beograda do Ljubljane je trajalo približno 10-12 ur. S sindikalno nakaznico smo imeli pravico samo do II. Razreda, tj. do neoblazinjenega lesenega sedeža v 8-članskem kupeju, natrpanem s prtljago in včasih tudi z domačimi živalmi. Na enem od teh potovanj sem dobila tudi garje. Sreča se mi je nasmehnila le enkrat, in sicer ko me je mama poslala na pot s svojo sestrično. Ta je bila višji funkcionar – načelnik v Ministrstvu za gradbeništvo in industrijo in je zato imela pravico do sedeža v I. razredu. Bilo je imenitno na udobnih, širokih oblazinjenih sedežih, slabo pa je bilo, da smo celo noč stali v Vinkovcih, zato ker se je pričakoval prihod modrega, Titovega vlaka in se je promet na celi progi ustavil. Po preselitvi v Ljubljano leta 1950 smo pričeli resnično počitnikovati. Sprva smo počitnikovali v sindikalnem

Taborjenje na Sori v gimnaziji 1952

domu tiskarne Ljudska pravica v Lovranu. Stanovali smo v prelepi vili neznanih, verjetno bivših italijanskih lastnikov, jedli pa v menzi nekega drugega počitniškega doma na pike.

Ko so v tiskarni sklenili dom opustiti, je bilo lepih počitnic konec in smo hodili priložnostno, s kamionom za en dan v Opatijo. Takrat sem se pridružila tabornikom in enkrat taborila na Sori pri Ratečah, vendar ugotovila, da to ni zame.

Taborjenje v Starem Gradu – Paklenici 1954/55

Znova sem taborila v gimnaziji, ko sta prof. Žitnikova in njen mož prof. Žitnik organizirala taborjenje na morju v kraju Stari Grad – Paklenica za vajeniško šolo in dekleta s Poljanske gimnazije. Organizirane so bile 4 izmene po 10 dni, in sicer je bila prva in zadnja izmena fantovska (da so postavili in pospravili tabor), vmes pa sta bili dve dekliški izmeni. Bilo je taborjenje v pravem pomenu besede in ponovno sem se ga udeležila naslednje leto.

Nepozabne so bile tudi moje počitnice v času med leti 1948 in 1965 na Pokljuki – Zgornjem Goreljku, kjer je imela naša teta Slavica od leta 1939 lično brunarico »Kočo pri veselem

Počitnikovanje Pri veselem konjičku (Pokljuka)

konjičku«, ki jo je lepo opisal M. Kambič v Planinskem vestniku. Teta je okoli sebe rada zbirala »svoje nečake«, tj. otroke svojih nečakinj, tako nas je bilo enkrat več, enkrat manj, sami fantje in jaz med njimi. Hodili smo na izlete na bližnje, ne previsoke hribe, nabirali jagode, borovnice, maline, brusnice in predvsem gobe. V času, ko so še kraljevale pike in ni bilo hrane, so bile gobe, polenta in mleko, ki smo ga naskrivaj kupovali pri pastirjih (ki ga v času obvezne oddaje niso smeli prodajati) naša poglavitna hrana. Ko se je preskrba sprostila, smo hodili v drvarsko trgovino Pri mrzlem studencu, kamor so nam prinesli kruh in ostale naročene potrebščine. Ko je teta kočjo prodala (da se ne bi za nakup zainteresirani sorodniki skregali), je bilo lepih počitnic konec.

Na Puntì Corente...

... in naprej peš v Rovinj

Ker je bil moj oče dolgoletni (že predvojni) sindikalni funkcionar in 2 mandata mestni svetnik, je enkrat za nagrado dobil napotnico za sindikalni dom na morju, in sicer na Rdečem otoku pri Rovinju.

Študentska družba v Ankaranu

Z velikim veseljem smo se napotili tja. Prvo z vlakom in nato z vso prtljago peš približno 1 uro do »Punte Corente«, tj. rtu nasproti otoka. Tam je bil na obali nameščen kovinski sod in poleg velik kamen. S kamnom si moral tako dolgo močno tolči po sodu, da so te slišali na otoku in prišli pote s čolnom. Nato je prišlo novo razočaranje. Tam so bili na počitnicah samo »zaslužni tovariši« in so nam dodelili majceno sobico na zadnji strani gradu nad vhodom v kuhinjo, kjer so že navsezgodaj vpili kuharji in ropotali z lonci in enako je bilo zvečer, dolgo v noč. Dodelili so nam tudi majhno mizico ob vhodu v kuhinjo, daleč od drugih gostov v osrednjem prostoru. Smo se pa kopali v istem morju in dihali isti zrak.

Kasneje, v študentskih časih, sem dostikrat kampirala v Študentskem kampu v Ankaranu, sicer pa zaradi študijskih in plesnih obveznosti (turnej po svetu) nisem imela dosti časa za lenarjenje oz. počitnikovanje.

Sem pa rada pobegnila k teti (svakinji mojega strica) v Dubrovnik. Teta je imela prekrasno prostorno stanovanje na Pilah s krasnim balkonom, ki so si ga hodili ogledovat turisti. Tako sva proti večeru sloneli na balkonu in turisti so občudovali postarano in pomlajeno Julijo iz Romea in Julije!

SPOZNAVANJE DRUGIH NARODNOSTI V DOMOVINI IN TUJINI

Glede na to, da sem bila rojena in preživela otroštvo na tujem oz. v Srbiji, sem bila sicer v prvi vrsti vedno Slovenka, vendar tudi Jugoslovanka. Na začetku sem živela skupaj z Vojvodinskimi Švabi, Srbi, Madžari in Hrvati, kasneje pa sem s prihodom kolonistov trčila ob Bosance, muslimane, Ličane in Kordunaše ter Črnogorce, skratka z večino Jugoslovanov. Kasneje na fakulteti sem spoznala tudi Makedonce in Albance. Ker govorim, pišem in berem srbo-hrvaško enako kot slovensko, sem bila vedno, tako v študentskih letih, kot tudi kasneje v službi v javni upravi, angažirana pri stiku z neslovenskimi sogovorniki. Moram reči, da nikoli pri delu in stikih z Neslovenci nisem imela težav ali doživela neprijetnosti, zelo so cenili in

Z nastopov iz Holandije

spoštovali Slovence, sem se pa tudi znala izogniti konfliktom, ki so se dali dostikrat čutiti, posebno pri Hrvatih.

V svojem življenju, posebno v času udejstvovanja pri AFS France Marolt, sem srečala mnogo različnih narodov z vseh celin (na festivalih, turnejah, popotovanjih) in si izoblikovala stališče, da je manj važno, od kod si, temveč je pomembno, kakšen si, kakšen svetovni nazor imaš, koliko si izobražen, kako si pripravljen na sožitje z drugimi in drugačnimi ter kako spoštuješ drugače misleče z ene in druge strani.

Skupini sem se pridružila v glavnem iz dveh razlogov: prvič, ker sem zelo rada plesala in bi se pravzaprav raje ukvarjala s športnim plesom, a ni bilo denarja za nakup tekmovalne garderobe (vse je bilo treba nabaviti iz tujine in plačati šiviljo) in drugič, ker je skupina imela možnost potovati v tujino. V tistem času je bilo navadnim smrtnikom skoraj nemogoče dobiti individualni potni list in vize za tujino, pa tudi denarja (deviz) ni bilo mogoče nabaviti. Jaz sem si silno želela »pogledati čez planke«, videti dežele in spoznati nove ljudi. V desetih letih sem tako prepotovala skoraj celo Evropo in še malo Afrike. To so bile nepozabne izkušnje, saj smo mnogokrat stanovali pri družinah naših gostiteljev, v šolah, internatih, skupaj s skupinami iz drugih dežel ter se družili z domačini in ostalimi udeleženci. S svojim vsejugoslovanskim in etnografsko izčiščenim programom smo bili v zahodnem svetu edinstveni in so nas vabili na vse strani. S skupino AFS France Marolt sem preživela dvanajst nepozabnih let, ki so me zaznamovala za vse življenje ter sklenila mnogo prijateljstev doma in v tujini.

AFS v Beogradu in v Neustadtu, Nemčija

KAKO SEM DOŽIVLJALA POSTOPNO IZBOLJŠANJE RAZMER

Kakor sem že omenila, je bilo po koncu vojne življenje skoraj enako težko kot med vojno. Uvedena je bila obvezna oddaja vseh kmetijskih pridelkov, tako da na prostem trgu ni bilo moč kupiti skoraj ničesar, temveč samo po zvezah in na črno, tj. na črni borzi. Prebivalstvo v mestih je bilo odvisno od preskrbe »na pike«, pa še tega blaga je velikokrat zmanjkalo. Ker smo že med vojno vse, kar smo imeli vrednega, prodali oz. zamenjali za hrano, smo se morali sprijazniti s stanjem. Pritoževati se nisi smel, kajti potem si bil nasprotnik izgradnje socializma, tj. reakcionarni element in se ti ni dobro pisalo.

Po preselitvi domov v Slovenijo je bilo dosti boljše, ni bilo čutiti tako hudega pomanjkanja, pike so kmalu ukinili in dobila sem otroški dodatek. S prvim dodatkom sem dobila dežnik, z drugim pulover, nato pa se je dodatek nekako izgubil v gospodinjskih stroških. Po uvedbi potnih listov se je pričelo romanje v Trst, Gorico, Celovec itd. in preprodavanje pretihotapljenih robe. Mi nismo šli nikamor, tudi kupovali nismo, ker ni bilo denarja.

Že v gimnaziji sem pričela inštruirati (bila sem odlična učenka) in si prislužila kakšen dinar. V študentskih letih se je pričelo študentsko delo, ki pa ni bilo organizirano kot danes. Delala sem kot korektor v tiskarni Ljudske pravice, kot laborant v tovarni Saturnus, plesala v narodno zabavnih oddajah na TV snemanjih. To je bilo mukotrpno delo, ki se je pričelo po zaključku programa pa do jutra ob pričetku programa. Prislužen denar sem si pretopila v devize ter na turnejah v Nemčiji, Italiji kupovala, kar se pri nas ni dobilo (najlonke, perilo, čevlje, pletenine in morda še kakšen kos garderobe).

Splošni pogoji življenja so se po sedemdesetih letih v glavnem normalizirali, tako preskrba kot svoboščine, politični pritiski so se zmanjšali in zdi se mi, da smo vsi lažje zadihali. Ko sem končala študij in se zaposlila, sem pričela živeti približno tako, kot živim sedaj. Nisem se navzela potrošniške miselnosti, ki se mi zdi škodljiva, smešna in žalostna hkrati. Sama kupim tisto, kar potrebujem v vsakdanjem življenju in občasno kak priboljšek, nimam navade kopičiti manj potrebnih dobrin, denar raje usmerim v kakšno koristno dejavnost.

NAPAKE IN ANOMALIJE V PRETEKLOSTI IN SEDANJOSTI

Utopična doktrina socialistične zamisli, da smo vsi enaki, da moramo imeti vsi iste cilje in hoditi po isti poti in biti zadovoljni z enakim kosom pogače, se je izjalovila že v samem začetku s pojavom posebnih trgovin, ki so oskrbovale le zaslužne tovariše, konfiskacijo hiš, vil in stanovanj njihovim lastnikom in dodelitvijo le-teh zaslužnim tovarišem, in kupom drugih krivic v imenu popravljanja nekih bojda starih krivic. O tem se ni smelo govoriti, le šepetalo se je in vsi, ki so le mogli dokopati se teh privilegijev, so se podali v boj zanje. Ko je naš politični vrh zavrnil Marshalov plan, smo zaostali za Evropo, začela se je bohotiti korupcija, vse mogoče deviacije in izigravanja sistema, kar je v sedanjosti prešlo v neslutene razsežnosti.

Pozitivno je bilo, da je bilo omogočeno šolanje vsem, ki so to želeli in kar so želeli.

Za razvoj kulture, tako profesionalne kot tudi amaterske, je bilo namenjeno več sredstev, sedaj počasi vse bolj zamira, predvsem amaterske dejavnosti zaradi pomanjkanja sredstev. Pozitivno je bilo, da so se pretežno spoštovale delavske pravice, da je bila vsem omogočena zaposlitev in vsaj minimalni prihodki za normalno preživetje, kar je danes samo še daljna preteklost.

Napak in anomalij je bilo v preteklosti znanih in še več zamolčanih, vseh ni moč naštetih, je pa še dosti tistih, ki imajo svoj odsev še v sedanosti.

Nepotrebne so bile občasno politično pogojene krize (pomanjkanje goriva, olja, pralnih praškov, prepoved vožnje (par - nepar), omejevanje poslovanja v tujih valutah), ki so imele namen discipliniranja prebivalstva.

Posebno boleče je bilo zaprtje meja, omejitev potovanj in poslovanja s tujino, zato se je razbohotilo tihotapstvo in nelegalni prebeg čez mejo, ujeti prebežniki (ki so preživeli) so bili drastično kaznovani (Goli otok itd.).

Predvsem neproduktivna je bila prepoved privatne iniciative, tj. ukinjanja vse privatne obrtniške dejavnosti oz. ukinitve vseh privatnih delavnic, lokalov oz. poddržavljanja vseh uslužnostnih dejavnosti. Podržavljanje na vseh ravneh in po dolgem in povprek je na daljši rok prineslo upad delovne storilnosti, apatičnost družbe in negativno razvoj, katerega posledice čutimo še sedaj (propad industrije, nezaposlenost, brezcilnost mladega rodu).

In za konec: KDO BO ČUVAL SLOVENIJO, KI JE OD BOGA POZABLJENA IN POŠTENJAKOM UKRADENA!

JUGOSLAVIJA – DOMOVINA MOJE MLADOSTI

UVOD

Moja mladost je bila zelo razgibana, čeprav smo živeli v povojnem času, v času socializma, ob skromnih pogojih, ko ni bilo toliko dobrin kot jih imamo danes. Na svojo mladost se spominjamo vedno z neko nostalgijo, na čas, ki je bil resnično brezskrben, čas ko smo se veselili šolskih počitnic, ko te ni prav nič morilo, čas ko smo z velikimi pričakovanji gledali v prihodnost. Življenje v YU je bilo sestavljeno iz več obdobij in vsako obdobje je imelo svoj poseben čar. Otroci nismo občutili pritiska, ki ga je imela socialistična miselnost in njeno delovanje, to so občutili bolj naši starši, ki pa nam tega nikoli niso omenjali. To so bili časi, ko se starejši niso pogovarjali o problemih v naši navzočnosti. Velikokrat sploh nismo smeli biti prisotni ob pogovorih starejših.

PRVO OBDOBJE MOJEGA ŽIVLJENJA

Rodila sem se leta 1944, v Ljubljani. V nemirnem času, času polnem skrbi, strahu, pomanjkanja. Eno leto pred koncem 2. svetovne vojne, kar je bilo 9. maja 1945. K sreči moji spomini ne segajo v ta kruti čas. O njem mi je kasneje pripovedovala moja mama. Takrat so Ljubljančani živeli težko, utesnjeni in okupirani. Italija je okrog mesta 23. februarja 1942 napeljala bodečo žico, s tem pa so bili meščani ujeti v mesto in otežkočen je bil prihod in izhod iz mesta. Mesto je bilo nepreskrbljeno z vsemi dobrinami, predvsem pa s hrano. To pomanjkanje je trajalo do 9. maja 1945, ko je bila Ljubljana osvobodjena. A vse se je dobro končalo za našo družino, le življenje staršev je potekalo v neprestanem strahu in pomanjkanju. Kolikokrat je mama z menoj v naročju morala teči v zaklonišče.

Oglas o prepovedi izhoda

Od moje rane mladosti je minilo že 7. desetletij, zato so spomini nanjo bolj medli. Na tista prva leta mojega življenja me spominja samo kakšna fotografija. Moj prvi dom, takoj po rojstvu, je bil v Ljubljani na Prulah. Stanovali smo v prvem nadstropju hiše, ki je imela notranje dvorišče. Na drugi strani naših bivalnih prostorov na dvorišču pa so bile drvarnice. V celi dolžini stanovanja je bil dolg balkon z kovinsko ograjo. Na tem balkonu sem bila večkrat v vozičku, kasneje pa sem se na njem tudi igrala.

DRUGO OBDOBJE - ŽIVLJENJE V POSTOJNI

Knjigica, ki sem jo vedno nosila s seboj

bile že takrat dobrodnele akcije. Prosili so starše, da so sodelovali v teh akcijah s prostovoljnim delom. Tako se je temu odzvala tudi moja mama, čeprav jaz nisem nikoli obiskovala vrtec. Naredila je veliko plišastih igračk - punčk, živali itd. za otroke v vrtcu. Jaz sem dobila nekaj igračk od sorodnice iz Švice.

Prinesla mi je punčko iz celulojda, majhen klavir, nekaj slikanic, a žal so bile v nemškem jeziku. Med vsemi se mi je še posebno priljubila knjigica o Miki Miški. K sreči je bila manjšega formata in sem jo vedno prenašala s seboj kot kakšno igračo. Ker je bilo igračk zelo malo v prodaji, je bila ta slikanica še toliko bolj dragocena. Kmalu so me začeli klicati Miki miška in vzdevek Miki me je spremljal ves čas mojega življenja, tako v osnovni kot v srednji šoli, do odhoda na študij v Ljubljano, ko sem spoznala svojega sedanjega moža. Za njega sem bila od takrat za vedno samo Tadeja. Da bi me malo potolažil, mi je kupil v spomin miniaturno plišasto Disneyevo Miki miško. V začetku sem se igrala na precej veliki terasi, ki je bila v

Od leta 1947 sem živela v Postojni, kamor so poslali mojega očeta zaradi pomanjkanja zobozdravnikov. Oče je imel sprva svojo ordinacijo kar v hiši, kjer smo stanovali, v visokem pritličju, v stanovanju lastnika, ki pa je živel drugje. Moja mama je pomagala očetu kot asistentka in zobotehnik.

V tistem času so ustanavljali tudi prve jasli imenovane DID (Dom igre in dela). Takrat so bile razmere zelo skromne, v trgovinah je bilo v prodaji zelo malo igračk. Spominjam se, da so

sklopu našega stanovanja, z nekaj igračkami, ki sem jih imela: nekaj lesenih figuric, dve rački, narejeni iz stisnjenega časopisa, pobarvani ter polakirani.

Kasneje, ko sem bila malo večja, sem se igrala na dvorišču z otroci iz sosednjih hiš. Ker je bilo igrač malo, smo se igrali trgovino. Za denar smo uporabili liste španskega bezga. Imeli smo tudi »gledališče«, saj sem se s pravim gledališčem srečala že zgodaj in sem se tu kar dobro znašla.

Moj oče je poleg svojega poklica sodeloval v amaterski gledališki skupini in sem bila z mamo večkrat na vajah ali na kakšni uprizoritvi dramskega dela. Del dvorišča smo spremenili v oder, zastor sta bili rjuhi napeti na vrvi za sušenje perila. Prinesli smo stole ali naredili klopi in povabili naše starše in sosede na predstavo. Deklamirali smo kakšno pesmico, zapeli ali pa uprizorili kakšno krajšo igrico. Imeli smo se prav lepo, kljub pomanjkanju igrač.

Stanovanje je imelo veliko teraso, kjer sem se igrala

Račko sem dala v posodo z vodo, da bi plavala, a čez nekaj ur je po vodi plaval samo časopis.

ODHOD V ŠOLSKE KLOPI

Leta 1951 sem začela obiskovati 1. razred. Prvo uro smo imeli še verouk, ki pa so ga leta 1953 ukinili. Do tega leta je na steni visel tudi leseni križ. Učitelji so bili zelo strogi. Morali smo sedeti čisto mirno z rokami na hrbtu. Spomnim se, da smo bili enkrat kaznovani, ker smo bili otroci nemirni in smo klepetali. Ves razred je moral klečati.

V učnem programu so bili takrat tudi lepomisli, risanje in ročna dela. Ocenjevali so nas tudi za lepo vedenje. Za pisanje smo imeli peresnike in črnilnik na šolski klopi. V spominu mi je ostalo, kako smo morali paziti, da se nam ni na koncu strani zalivalo, ker je bil papir v zvezkih

bolj slab. Na koncu vsake strani pa smo nekaj malega narisali. Nekaj časa smo morale nositi črne halje.

Enkrat, ko je bil razred zelo priden, smo dobili ameriške rumene svinčnike z radirko na koncu. To je bilo za nas nekaj posebnega in bili smo jih neizmerno veseli.

Starši so nam želeli približati tudi glasbeno umetnost in so me vpisali v glasbeno šolo, naredila sem 4 razrede klavirja.

S sošolko sva dobili kotalke. Kotalkali sva se na bližnjem asfaltiranem igrišču ali pa po hodnikih.

POČITNICE, IZLETI, POTOVANJA

Starši so zelo radi hodili v hribe. Večkrat se je moja družina s prijatelji odpravila na bližnji Nanos, do stare planinske koče. Šli smo tudi na Pohorje v Ribniško kočo In tam ostali nekaj dni. Postavili smo šotor, da smo dobili občutek, kako je bivati v njem.

Postavljen šotor

Ribniška koča na Pohorju

Čez vikend smo se večkrat odpeljali z vlakom v Opatijo, na dopust pa se je naša družina odpravila na otok Rab. Obiskali so nas tudi sorodniki ali prijatelji staršev iz drugih krajev in vedno so želeli videti Postojnsko jamo. Navadno sem jih spremljala tudi jaz, tako da sem jo videla kar nekajkrat. In jo enkrat celo narisala.

Moja risba

Zime so bile v Postojni večkrat hude, vedno je zapadlo precej snega. Po cesti je bil sneg, odmetan, narejene so bile samo ozke pešpoti. Na odmetanem snegu, visokem več kot 1 meter, smo naredili drsalnice in smo se otroci z veseljem spuščali po njih. Zelo smo uživali.

Ves čas mojega otroštva sem si želela, da bi imela sestrico ali pa bratca, s katerima bi se lahko igrala, tako pa sem preživljala dneve bolj sama doma ali pa s sosedovimi otroci. Bilo mi je 10 let, leta 1954, ko mi je mama nekega dne povedala veselo novico, da se mi bo ta želja končno izpolnila. A tedni so tekli zelo počasi in bila sem že zelo nestrpna. Vedela sem, da bo še prej Miklavž, pa Božič in Novo leto in po vsem tem enkrat v februarju bi se to zgodilo. A

ravno tiste dni v naslednjem letu, ko sem se zjutraj prebudila sem skozi okno zagledala, da je bila narava vsa pobeljena s snegom. Snežilo je in snežilo, ves dan in noč in še naslednjega dne. Bilo je že 1 meter snega, ceste so bile zasnežene in neprehodne. Kako bi se drugače veselili snega, a tokrat so bili vsi doma zelo vznemirjeni. Oče se je na hitro odločil, z mamo sta se pripravila za bolnišnico, ter peš odkorakala po zelo ozki shojeni potki do glavne ceste, ki je bila malo bolj splužena. Nekaj časa je mamo peljal s sanmi in srečno sta prispela v porodnišnico. In kmalu je privekala na svet moja tako pričakovana sestrica. K sreči se je vse izteklo lepo in brez zapletov.

Nisem se mogla nagledati moje tako težko pričakovane sestrice.

Stric me je večkrat vzel na jadrnico na krajši izlet po morju.

Med počitnicami sem večkrat obiskala mojega strica, ki je živel v Kopru. Takrat je bila še cona B in v Kopru je bilo veliko italijanskih družin. Imela sem prijateljico in sem se kmalu že naučila prvih italijanskih besed, kar mi je zelo koristilo v kasnejšem obdobju v šoli, ko smo se preselili v Koper.

VMESNO OBDOBJE

Naša družina se je hotela kasneje preseliti nazaj v Ljubljano in zaradi šole sva z mojo teto, mamino sestro, jeseni leta 1955 ob začetku šolskega leta odšli naprej v Ljubljano. Na stanovanje naju je začasno vzela očetova sorodnica, ki je stanovala v Rdeči hiši na Poljanskem nasipu. Tu sva bili pol leta. V šolo sem hodila na nižjo V. Gimnazijo Ljubljana Poljane. Takrat še ni bilo osemletke. A ljubljansko podnebje, vsakodnevna gosta megla sta bila vzrok, da sem bila neprestano bolna. Tako sta se starša odločila, da se preselimo raje v čisto drugi konec Slovenije, v Koper, kamor nas je že dalj časa vabil in nas prepričeval, da pridemo, očetov brat.

TRETJE OBDOBJE MOJEGA ŽIVLJENJA - ODHOD V KOPER

Tako smo se preselili v Koper, na morje. Oče je tudi tu dobil takoj službo v Zdravstvenem domu. Tu se je začelo čisto novo obdobje, popolnoma drugačno od prejšnjega, življenje ob morju. Stanovali smo v Semedeli, nasproti Koprja, čez zaliv. Tam je bilo takrat le nekaj kmetij. Tu pa tam kakšna privatna hiša. Našo hišo je imela prvotno v lasti italijanska družina, ki pa se je ob priključitvi cone B k Jugoslaviji, odselila v Italijo. Hiša je bila dvonadstropna, z vrtom v treh nivojih. Spodaj je živela ena družina, zgoraj pa smo živeli mi. Hiša je bila bolj na samem, le 500 m v hrib je stal grad, katerega se še danes vidi.

Pogled na Koper z naše terase

Pogled na Koper s ceste pred našo hišo

Ker smo živeli bolj na samem, smo imeli tudi psičko Fido

staršev. To je bil čisto drugačen svet od današnjega, od nas je terjal veliko odrekanih, veliko discipline. Bil je svet drugačnih vrednot. Računalnikov in mobilnih telefonov takrat seveda še ni bilo in usmerjeni smo bili čisto na druga področja. Zabava nam je bila kopanje, branje knjig, obiskovanje kina, morda gledaliških predstav, kadar so bila in drugih poletnih prireditev, namenjenih bolj turistom.

Prvič smo imeli TV sprejemnik, ko so začeli prenašali italijanske programe RAI po letu 1954, 1. oktobra 1958 pa je začela oddajati TV Ljubljana. To je bil eksperimentalni program, ki je vseboval TV obzornik itd. Leta 1960 smo že lahko gledali po italijanski televiziji poletno

Vse je bilo bolj oddaljeno od mesta, brez lokalne avtobusne povezave in moja mladost je bila dokaj utesnjena. V večernih urah nisem smela hoditi v mesto, v kino ali na sobotne plese v šolo.

To je bilo obdobje, ko sem obiskovala nižjo gimnazijo, ki se je v 4. letniku spremenila zaradi novega šolskega sistema v 8. razred osemletke in kasneje v višjo gimnazijo. Dijaki se v tem času nismo smeli svobodno gibati povsod.

Naše druženje s sošolci je bilo po šoli na šolskem dvorišču, na kopališčih, na kakšnih športnih prireditvah, nikakor pa se nismo smeli zbirati v kakšnih lokalih, posedati ob kavi, drugih pijačah in cigaretah. Takrat si bil za tako dejanje kaznovan z ukorom. V lokal si lahko prišel le v spremstvu

Leta 1960 : Naš razred v gimnaziji – sedim v drugi vrsti pri oknu

olimpijado v Rimu. Dobili smo posebno brošuro, v kateri so bila nanizana vsa tekmovanja z imeni tekmovalcev, da smo lahko spremljali vsa tekmovanja in vpisovali rezultate.

Nekateri smo se glasbeno izobraževali, ponovno sem hodila na ure klavirja v glasbeno šolo. Zelo pa sem pogrešala gledališče, saj sem se z njim seznanila v času bivanja v Postojni. Zato sem se vpisala v baletno šolo, ki je potekala v gledališki stavbi na Verdijevo ulico blizu stanovanja mojega strica. Baletno šolo je od leta 1949 vodil Stanislav Hiti s svojo ženo Vuko Kumar. Uprizorili smo kar nekaj baletnih predstav.

Tik pred odhodom z avtobusom na baletno predstavo

Istočasno pa smo se ukvarjali s številnimi športi: od plavanja, veslanja in jadranja. Tako sem resnično izkoristila življenje ob morju. Vpisala sem se v Jadro Klub Koper, za kar me je navdušil moj stric, saj je bil razvoj jadrnega športa ob slovenski obali po vojni tesno povezan z mojim stricem, zobozdravnikom, Aleksandrom Lukežem. Tudi sama sem veliko jadrala s člani kluba, ali pa sama z manjšimi jadrnicami, ki jih je imel kljub. Nisem pa tekmovala. Jadro klub je bil v nekdanjem skladišču soli ob starem Koprskem mandraču, danes pa ga uporabljajo za prireditveni prostor. Velikokrat sem strica spremljala na raznih tekmovanjih v drugih obmorskih krajih Istre. Tako je v meni vcepil ljubezen do morja in morskih športov. Poklonil mi je tudi majhen čoln na vesla, spredaj pa si lahko vstavil jambor in jadro in si lahko jadrал.

Stric je takoj po prihodu v Koper osnoval prvi slovenski jadrlni klub, njegove aktivnosti so pomenile zarodek slovenskega organiziranega športnega in rekreacijskega jadrnanja ter uveljavitev slovenskega jadrlnstva v zveznem in mednarodnem merilu. Zaradi zaslug pri širjenju jadrlnega športa in zaradi številnih uspehov na mednarodnih tekmovanjih mladih jadrlncev, je postal generalni sekretar takrat ustanovljenega vzhodnoevropskega jadrlnega distrikta. Za svoje delo je prejel številna priznanja. Leta 1955 je bil izvoljen za predsednika republiške jadrlnne komisije.

V času mojega članstva je bil v klubu tudi jadrlec Mario Fafangel, slovenski jadrlec hrvaškega rodu, ki se je leta 1957 iz Malega Lošinja preselil v Koper in je po svoji 30-letni jadrlnski karieri postal trener kasnejšim

Čoln, ki mi ga je podaril stric

mladim jadrlncem. Bil je pionir slovenskega športnega jadrnanja. Leta 1960 je s sotekmovalcem Jankom Kosmino sodeloval na poletnih olimpijskih igrah v Rimu. Osvojila sta med 24 posadkami osmo mesto. V tistem obdobju sta zmagovala na mnogih regatah v svoji kategoriji. Meddržavne regate je obiskal tudi predsednik države tov. Tito s svojo soprogo Jovanko.

Na fotografiji tov. Tito s soprogo Jovanko in dva mlada obetavna jadrlnca, brata, večkratna zmagovalca na regatah v kategoriji mladih jadrlncev, zadnji v prvi vrsti desno pa je bil moj stric.

Na mednarodno prvenstvo so prišli tudi visoki gostje iz drugih držav. Doletela me je velika čast, ko sem ob prihodu predsednika Jugoslavije tov. Tita in njegove soproge Jovanke kot članica Jadro kluba Koper stala ob drogu dvignjene jugoslovanske zastave poleg zastav ostalih tujih udeležencev.

Ob tej priliki smo pričakali visoke goste z dvigom zastav. Ob prvi z desne - jugoslovanski zastavi - stojim jaz

Ob kolesu s sestrico

Ker smo stanovali v Semedeli, nasproti Kopa, sem se v šolo vozila s kolesom, v prostem času sem veliko kolesarila. Starši so mi v Trstu kupili kolo znamke Cotur.

Koper je bil pozimi znan po močni burji, a presenetil nas je tudi sneg. Sestrica (desno) in

Oče ob svoji maketi

prijateljica sta bili neizmerno veseli. Takoj sta naredili pred hišo sneženega moža.

Oče je zelo pogrešal svoje udejstvovanje pri gledališču in se odločil za čisto drug hobi. Naredil je pravo maketo z železniško progo, postajo in vlakci, ki so se premikali na električni pogon. Vse je nabavil v tovarni igrač Mehanotehnika v Izoli. Očeta so prosili, da je svojo maketo večkrat posodil za marketinške aktivnosti tovarne na raznih sejnih. Njega in njegovo maketo so prikazali v njihovem prodajnem prospektu.

Drugače pa zabav za nas mlade ni bilo veliko. Takrat ni bilo diskov. Na šoli smo včasih organizirali sobotne popoldanske ples ob gramofonu, kjer nas je profesor telesne vzgoje naučil prvih plesnih korakov. Zaradi oddaljenosti doma od mesta oz. šole sem se tudi tega bolj malo udeleževala. Zato pa sem se bolj usmerila v športe, ki nam jih je nudilo morje, jadrnanje, veslanje pa tudi plavanje. Šola je večkrat poleti priredila tekmovanje v plavanju na »moletu« v Žusterni, malo naprej od kopališča, kjer je bil s pomoli obdan prostor za privez majhnih čolnov. Tu je bil pravi prostor za tekmovanje v plavanju in odbojko v vodi. Tekmovanja sem se udeležila tudi jaz.

PRVI ZAMETKI LUKE KOPER

Po priključitvi cone A k Italiji, je bilo jasno, da je YU izgubila Trst in s tem tudi pristanišče. Odločili so se, da bodo pričeli z gradnjo lastnega pristanišča. Po programu naj bi spremenili najprej 135 metrov obale, naredili izkop morskega dna in betonirali prvi privez za večje tovarne ladje. Decembra 1958 je pristala prva čezoceanska ladja imenovana Gorica. Najprej je bilo ustanovljeno novo pretovorno in skladiščno podjetje Pristanišče Koper, leta 1961 pa se je preimenovalo v Luko Koper. Na otvoritev pristanišča smo prišli tudi učenci osnovne šole in gimnazije.

Bila sem prisotna pri prvih korakih razvoja luke in kar ne morem verjeti, da se je v 55 letih iz tega razvilo tako obsežno pristanišče, s številnimi privezi, kontejnerji.

ŠOLSKI IZLETI, POČITNICE

Zimska idila na Komni

Z blazino spust po Soči

V gimnaziji smo večkrat šli na kakšen šolski izlet. Med zimskimi počitnicami smo šli za nekaj dni na smučanje na Komno. Morali smo hoditi peš po zasneženi poti do kočice kar nekaj ur. Na srečo smo lahko oddali prtljago in smučke na manjšo tovorno žičnico. Poleti sva s sestro odšli s starši v Bovec, kamor smo hodili kar nekaj let. S sestro sva vsak dan odkorakali v Čezsočo in se tam spuščali z napihjeno blazino navzdol po ledeno mrzli Soči.

MATURA

Ob koncu Gimnazije smo organizirali maturitetni ples, kamor so lahko prišli tudi drugi, izven naše šole. Izkupiček od plesa smo porabili za maturantski izlet. Na maturantski ples smo se dolgo pripravljali, nikakor pa ne v taki obliki kot danes, ko je to že pravi ceremonial, ki zahteva tudi kar precej denarja. Takrat je bilo vse bolj skromno. Seveda smo si dekleta želela imeti malo bolj slavnostne obleke. Pohitele smo v sosednji Trst, kjer smo si nabavile v razkošnem sortimanu blago po našem okusu in zmožnostih. Obleke so nam sešile šivilje ali pa starši. Naš standard nam ni dopuščal, da bi si lahko v sosednji Italiji nabavile že izgotovljene obleke.

Še bolj pa smo veselile prvih čevljev, ki naj bi jih nosile na tem plesu. Prvič v življenju smo si lahko privoščile čevlje s petami, kar je bilo za nas posebno doživetje. Takrat smo se resnično počutile kot odrasle mladenke in ne več šolarke. Na ta trenutek smo zelo dolgo čakale.

Ples smo skupaj z razredničarko in učitelji organizirali v takratnem hotelu Triglav v Kopru. Imeli smo slavnostno večerjo in ob živi glasbi smo zaplesali in se veselili, da smo končno maturirali in da bomo lahko šli novim izzivom naproti.

Maturanti smo hodili po cestah Kopra in nosili posebne maturantske kape.

Ob prejetju zaključnih spričeval smo prejeli tudi poseben spominski list z našimi podpisi in tekstem posebne pesmice *Gaudeamus igitur*, ki smo jo recitali in zapeli.

Naš razred na maturitetnem plesu

Posedanje na obali Raba

Ob koncu gimnazije smo organizirali maturitetni izlet. Da bi zaslužili nekaj denarja za izlet smo se lotili najrazličnejših del. Nekateri so bili statisti pri takratnem snemanju nekega filma, jaz in še nekaj sošolk in sošolcev smo ves teden delali v luki. Raztovarjali smo banane, ki so prišle z ladjo iz južnih krajev in jih zlagali v zaboje za transport v trgovine. Takrat smo lahko tudi nekaj banan odnesli domov in nikoli v življenju še nisem zaužila toliko banan. Imeli smo rokavice in morali smo paziti, da ne bi slučajno naleteli na kakšne zelo strupene pajke, kar se je enkrat res zgodilo. S prisluženim denarjem in denarno pomočjo staršev smo se odločili za izlet na otok Rab. Odpeljali smo se s poltovorno ladjo iz Kopra.

PRVI ODHODI V TUJINO

Jugoslavija je bila do leta 1948 za »železno zaveso«, šele ko se je sprla s Sovjetsko zvezo (informbiro) so se začele odpirati počasi njene meje predvsem z Italijo in omogočen je bil pretok ljudi in blaga med državama, čeprav sta bili to dve državi z različnima ideologijama in sistemoma. Ker je v Jugoslaviji marsikaj primanjkovalo, so ljudje začeli odhajati v bližnji Trst na Ponterosso, kjer so bile številne stojnice z najrazličnejšim blagom. Posebne ugodnosti smo imeli prebivalci obmejnih krajev, imeli smo posebno propustnico »lasciapassare«.

Z njo smo imeli možnost večkratnega odhoda čez mejo. Ker je bil iznos dinarjev mogoč le v omejeni količini, smo nosili čez mejo meso (npr. 1 kg govedine), cigarete in še kaj, da smo dobili nekaj lir. Večkrat sva šli z mamo ali pa sem šla sama v Trst z avtobusom. K sreči smo imeli v Trstu znance, kjer smo lahko to oddali. Tam smo kupovali testenine, riž, kavo, čokolado, obleke in obutev. Kasneje so hodili trumoma tudi iz ostale Jugoslavije. Kupovali so kavbojke, ki so jih tihotapili in jih na veliko preprodajali. V Trstu so rasle trgovine in Trst je živel prav na račun Jugoslovanov. Na meji so bili naši cariniki zelo strogi in večkrat so morali ljudje oditi na osebne preglede, ki pa niso bili nič kaj prijetni. Ljudje so se prav tega bali.

Še v času cone B je imel stric nekaj znancev Italijanov. Tako sem spoznala v času obiskovanja gimnazije Marijo iz južne Italije, ki je bila sorodnica teh znancev. V času njenega obiska v Kopru sva se precej družili. Leta 1963 sem bila povabljena v Italijo, k njej na obisk. Živela je v majnem kraju Beneventu blizu Neaplja. Morala sem imeti posebno garantno pismo s povabilom in na podlagi tega sem zaprosila za potni list in vizo za določen čas.

Kupila sem vozovnico za vlak, ki je tudi veljala določen čas za vožnje v različne smeri po Italiji. S prijateljico in včasih s celo njeno družino smo obiskali nekaj zelo znanih italijanskih mest in njihovih znamenitosti. Posebno se mi je vtisnil v spomin izlet v Pompeje, mesto, ki je nastalo v času rimskega imperija. V avgustu leta 79 našega štetja je izbruhnil Vezuv in pokril Pompeje z pepelom. Sedaj so vidne razvaline tega mesta in številni odlitki ljudi, ki jih je ta pepel pokril.

S prijateljico sem preživela kar nekaj lepih dni. Ob povratku domov pa sem se ustavila še za nekaj dni v Rimu, kjer je živela očetova stara teta. Ogledovala sem si znamenitosti Rima in se kar precej nahodila. Ustavila sem se pri Fontani di Trevi, kamor sem tudi jaz za srečo vrgla kovanec, bila na Piazzii di Spagna, kjer so znamenite stopnice. Najbolj pa me je presunil obisk Vatikana, kjer je na Trgu Sv. Petra ravno ob nekem prazniku pozdravljal in govoril množici ljudi takratni papež Pavel VI. Po nekaj dneh sem se odpravila proti domu polna lepih spominov.

Pri Fontani di Trevi

Pogled na del Rima

PRIHOD NA ŠTUDIJ V LJUBLJANO

V Ljubljano sem se vrnila po maturi leta 1963. Stanovanje za čas študija mi je ponudila teta mojega očeta. Stanovala je na Poljanski cesti v enonadstropni hiši. V sosednji hiši je sedaj sedež Univerze za tretje življensko obdobje. Prihod v Ljubljano je bilo zame nekaj posebnega. Iz takrat majhnega obmorskega mesteca sem prišla v glavno mesto Ljubljano in sem se nekaj časa počutila prav izgubljeno. Kasneje mi je druga teta ponudila garsonjero v petem nadstropju večje stanovanjske hiše, imenovane Mali nebotičnik. To je bila prekrasna lokacija v središču dogajanj, poleg Drame. Ker sem že v mladih letih vzljubila gledališče, sem imela sedaj priliko, da nadaljujem z obiskom dramskih, zaradi bližine Opere, pa tudi opernih predstav in baleta.

V tem času sem spoznala tudi mojega sedanjega moža, v letu 1975 sva se poročila v gradu Kromberk in sprva skupaj stanovala v tej garsonjeri. Zaposlila sem se na Biotehniški fakulteti in v Ljubljani ostala do danes. Kasneje sva stanovala na Rimski cesti, potem sva se preselila v Šiško blizu Kina Šiška.

V zrelejših letih, v času službovanja, sem se lotila slikarstva in sem še danes članica Ljubljanskih Likovnikov.

Z možem imava veliko veselje do spoznavanja drugih dežel in še v času Jugoslavije sva precej potovala. Vsako leto sva bila na smučanju v Italiji v Dolomitih, poleti pa sva se odpravila s prijatelji na otok Murter v Dalmaciji. Imeli smo motorne čolne in z njimi obiskali vsak kotiček Kornatov in drugih otokov.

Posebno doživetje pa je bilo poročno potovanje ob prisotnosti najinih prič na Kanarske otoke leta 1975.

ZAKLJUČEK

Ko se ozrem nazaj na obdobje svoje mladosti, so moji občutki lepi, a istočasno žalostni, saj se je mladost zelo oddaljila.

Bila je zelo razgibana in bogata. Dala mi je veliko različnih pogledov v vsa področja človeškega bivanja, poleg truda za vsakdanji obstoj. Predvsem mi je dala vpogled v različne dejavnosti, ki človeka gradijo in bogatijo njegove duhovne vrednote. Kljub omejujoči socialistični ideologiji oblasti smo se mladi počutili svobodne, razigrane, čeprav ob skromnih dobrinah in igračah. Igrali smo se zunaj, na odprtem, na dvoriščih, z razliko v današnjem času, ko mladina večinoma presedi ob računalnikih

Posebno poglavje v moji mladosti pa je bilo srečanje s kulturo.

KULTURA

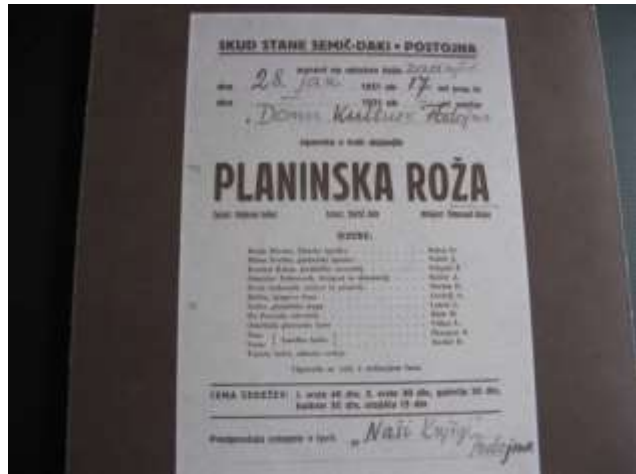
Posebno vesela sem danes, da so mi starši v mladih letih približali kulturo in številne njene dejavnosti, od glasbe, gledališča, filma, likovne umetnosti, poezije. Kultura je namreč tisti del človekove dejavnosti, ki človeka bogati, mu odpira nove razglede, mu odkriva osnovne življenjske vrednote, ga odvrča v kasnejših letih od banalnosti vsakdanjega življenja, od vsakdanjih skrbi. Bogati njegovo duhovno plat. Še posebno v današnjem času, v času potrošništva in tekom za materialnimi dobrinami, denarjem, človek počasi izgublja čut za lepoto, naravo, za umetnost, za sočloveka, izgublja duhovne vrednote, srčno kulturo. Vse več je pohlepnosti, samoljubja, brezčutnosti in neodgovornosti. In ravno pri kulturi človek vsrkava vse pozitivne vrednote.

GLEDALIŠČE

Posebno poglavje v mojem življenju predstavljata gledališče in film. Gledališču sem se približala v zelo mladih letih. Kmalu po preselitvi v Postojno se je moj oče priključil gledališki amaterski skupini SKUD Stane Semič-Daki, ki je bila ustanovljena leta 1950. Poleg svojega poklica je imel tudi igralsko žilico, užival je v komičnih vlogah tako v življenju kot pozneje na odru. Igral je v opereti Planinski roži Radovana Gobca, ki je dosegla tisti čas velik uspeh in so jo odigrali večkrat, Kasneje v dramah Ivana Cankarja Kralju na Betajnovi, Hlapcih, Gospe ministrici, v komediji Veseli Bombek in številnih drugih.

Moj oče v vlogi sluge v Planinski roži

Z mamo ali mamino sestro sem bila večkrat prisotna na njihovih vajah in tudi na vseh uprizoritvah.

Gledališče ima poseben vpliv na gledalce. Ob gledanju iger sem bila sredi dogajanja. Igra se je dogajala pred tvojimi očmi in imela sem občutek, da sem del igre, igralci so bili kot del mojega življenja, živi, dotakljivi. Še posebno sem to občutila, ker je bil med njimi moj oče, njegov znani, domači obraz. Čisto sem se vživela v igro, čeprav nisem vsega dovolj razumela, saj sem bila še otrok. Nisem še dojemala vseh trenutkov v življenju, srečnih, veselih, žalostnih, ko še nisem doživela težkih bremen našega bivanja.

SREČANJE S FILMOM

V času bivanja v Postojni sem poleg obiskovanja gledaliških predstav, obiskovala tudi nove prispеле filme. Za to me je predvsem navdušila teta, mamina sestra, ki je živela pri nas. Bila je prav zaljubljena v film.

Film je pričevalec o nekdanjem in sedanjem življenju. Ni drugih načinov, ki bi nam prikazali močnejši vpogled v življenje in potek minulih dogodkov, kot nam to lahko prikaže film. Film

Sophia Loren, Grace Kelly, Elisabeth Taylor, Brigitte Bardot

nam prikaže del dogodkov v slikovni obliki in nas tudi vrže v življenje tistega časa in v samo dogajanje.

S teto sva si ogledali številne filme in poznala sem ogromno filmskih igralcev. Film mi je pustil poseben pečat, tako da sem si še v času bivanja v Kopru, v času nižje in višje gimnazije ogledala veliko filmov, kar počnem rada še danes. A to še ni bilo dovolj. Zbirala sem fotografije filmskih igralcev. Pisala sem jim celo v Hollywood in jih prosila za fotografije z njihovimi podpisi. Imam jih kar veliko število ohranjenih. Še iz časov, ko sva s teto hodili na vse filmske predstave v Postojni, smo ob vsakem filmu prejeli filmski prospekt, z imeni glavnih igralcev in njihovimi fotografijami, ter kratko vsebino.

Še danes imam veliko teh prospektov velikosti 12 x 17 cm.

Ob vsakem pričetku filma so bile najprej filmske novice«obzornik» kot današnja poročila. Takrat so bili na programu western – filmi, zgodovinski, glasbeni: Ples na vodi, Amerikanec v Parizu in tudi grozljivke od Alfreda Hitchcocka (Psycho in še drugi.)

Še v današnjem času, ko sva z možem upokojena, zelo rada obiskujeva filmske predstave, dramske predstave v Drami in Mestnem gledališču, sva pa tudi člana Društva ljubiteljev opere in baleta. Z društvom obiskujemo predstave v Mariboru, Celovcu, na Reki, v Zagrebu in Gradcu.

Ljubezen do gledališča in filma je ostala v meni do današnjih dni.

Breda Poznič

MOJA PRVA DOMOVINA

Po prvi svetovni vojni (1914-1918) in z razpadom avstro-ogrske monarhije, si je želel vsak narod zagotoviti najboljšo ozemeljsko pogačo. Tako je prvega decembra 1918 regent

Breda Poznič, starost 6 let. Kuhinja pritličnega stanovanja v Vili Nadi, Dravska ul. 12, Ljubljana

Aleksander v imenu veličanstva kralja Petra razglasil zedinjenje Srbije z deželami Slovencev, Hrvatov in Srbov v enotno kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Tako je nastala SHS Jugoslavija. To je bil kasneje državni praznik. Kraljevini Jugoslaviji je vladal viteški kralj Aleksander I. Zedinitelj. Poročen je bil z romunsko kneginjo Marijo, ki mu je rodila tri sinove: Petra, Tomislava in Andreja. Njihov dom je bil na Avali v Beogradu. Kraljica je za družbo dobila dvorne dame. Ena izmed dam je bila tudi Franja Tavčar, žena Ivana Tavčarja.

Večkrat je družina počitnikovala v Sloveniji, v vili Bled ob Blejskem jezeru. Kralj je imel tudi lovsko kočjo v Kamniški Bistrici, kamor je rad hodil na lov. Tem obiskom se imamo tudi zahvaliti za prvo betonsko cesto od Ljubljane do Radovljice.

UREDITEV

Država je bila razdeljena na Banovine, z banom na čelu. Mi, Slovenci smo živeli v Dravski banovini. V Sloveniji je bil uradni jezik slovenščina, na jugu pa srbohrvaščina. Slovenci smo bili rimokatoliki, na jugu pa največ pravoslavni. Slovenci pišemo v latinici. Ostali pa v cirilici. Srbohrvaščino smo se začeli učiti v tretjem razredu osnovne šole. Učili smo se pisati v cirilici, kar je meni godilo. Začela sem pisati svoj prvi dnevnik v cirilici, ki je mama ni obvladala, ha, ha!

OBRAMBA DOMOVINE

Morala bi jo postaviti na prvo mesto, sem pač ženska! V Jugoslaviji je bilo obvezno 18 mesečno služenje vojaškega roka. Sposobnost za služenje pa so preverjali z naborom. Vse naše fante so pošiljali daleč na jug države. Moj polstric Lojzl je odšel služiti daleč na jug, v Negotin. Ob vrnitvi mi je prinesel čudno obuvalo, usnjene opanke. Nikoli jih nisem nosila, ker bi me vsi čudno gledali in se mi posmehovali. Naš sever se je pač v vsem močno razlikoval od juga. Naši moški so morali tudi večkrat na orožne vaje, seveda, daleč na jug! Za zaposlitev in ženitev je bilo še posebno važno, če je fant že odslužil vojaščino. Veljalo pa je tudi za sramoto, če fant ni bil potrjen na naboru.

STRANKARSKO ŽIVLJENJE

V Sloveniji sta bili dve najmočnejši stranki: Orli in Sokoli! Lahko bi rekli desni in levi. Imeli so svoje uniforme in pozdrave! Leta 1936 je bil na Plečnikovem stadionu vsesokolski kongres. Takrat je bilo v naši okolici kar živahno!

Izhajal je časopis Jutro in Slovenec. Tudi v naši razširjeni rodbini sta bili dve struji. Mamino sorodstvo bolj delavsko, saj je bila stara mama, skupaj s sestrami, pred poroko, zaposlena v »Cigarfabriki«, Tobačni tovarni na Viču v Ljubljani, dočim se je očetova družina v letih po prvi svetovni vojni predvsem ukvarjala s kmetijsko dejavnostjo. Mamini starši so se z nami vred preselili v novo hišo. Stara mama je bila dvakrat poročena, ker ji je prvi mož zgodaj umrl. Iz tega zakona je bila samo moja mama. V drugem zakonu z veliko mlajšim možem pa sta se rodila še mamin polbrat in polsestra, na katero je bila moja mama močno navezana. Često je bila v korist svojih pristranska.

Žene so po poroki ostale doma, saj za vzgojo otrok takrat še ni bilo vzgojno varstvenih zavodov. Sobota je bila deloven in šoloobvezen dan. Nedelja pa dan počitka in bogoslužja. Služkinja je odšla k prvi maši, mama ob osmih, midva z očetom pa v času počitnic k deseti maši v mesto. Po maši sva se vračala po Aleksandrovi cesti – promenadi, mimo Jakopičevega paviljona in Šiške domov. Pa je oče bolj sebi kot meni pripomnil: » Oh, ta malar je ponujal svoje zmazke po banki, a nihče ni ničesar kupil! Kakšna škoda!

Oj, mladost, ti moja ... V Kraljevini Jugoslaviji.